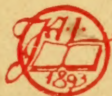

3 1761 06558600 0

Emil Svensén

VÄRLDS-KRIGET

OCH DESS ORSAKER

Uppsala
J. A. Lindblads Förlag

VÄRLDSKRIGET

OCH DESS ORSAKER

AV

EMIL SVENSÉN

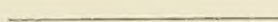

UPPSALA
J. A. LINDBLADS FÖRLAG

STOCKHOLM
VICTOR PETTERSONS BOKINDUSTRIAKTIEBOLAG
1914

INNEHÅLL:

VÄRLDSFRED OCH VÄRLDSKRIG.

För första gången i historien har Europa fått uppleva en tid av tre och fyrtio års oavbruten fred, varunder mer än fyra hundra millioner människor fått ostörda av krigets blodiga lek ägna sig åt livets dagliga id. Det gamla Roms kejsartid hade sin fredsålder av nära två århundraden, då den stora mängden av det väldiga rikets undersåtar förblevo oberörda av stridigheterna om tronen och krig endast utkämpades mot de barbariska stammarna kring dess vidsträckta gränser, under det folken i dess inre fingo njuta av en ostörd fred och ordning på den romerska rättens fasta grund. Det är denna fredsålder, som lämnat ett dunkelt minne efter sig i den nordiska sagan under namn av Frodefriden. Men efter romarväldets fall bröt åter en stridsålder in över världen, som varat inemot våra dagar. I den mån, som medeltidens splittrade småstater hunnit samla sig till nyare tiders storvälden, hava dock krigen i bredd med staternas växt avtagit i antal men tilltagit i omfång. Under tiden mellan trettioåriga kriget och franska revolutionen hade

utvecklingen fortskridit så långt, att fredstillståndet började bliva regel och krigen betraktades såsom störande undantag, under det ända dittills ett motsatt förhållande alltid och allestädes varit rådande. Härmed står det i samband, att det är först från denna tid, som strävandet för en ständig världsfred börjat antaga fastare och mera allvarliga former. Fredsdrömmarna kvävdes dock i slutet av adertonde århundradet genom de franska revolutionskrigen och deras ännu väldigare fortsättning, de napoleonska krigen, som syntes ännu en gång skola lägga hela Europa under ett enda välde. Ur folkens protester mot de kuvade nationernas undertryckande framväxte nationalitetsprincipen, som egentligen var ett äkta barn av den franska revolutionen. Av dess lära om folksuveräniteten eller varje folks rätt att giva sig det samhällsskick, som det fann för sig mest lämpligt, framgick med nödvändighet nationalitetsprincipen eller läran om varje folks rätt att ordna sig i samhällen på det sätt, som bäst svarade mot dess egenart, eller med andra ord, att varje stat skulle uppbäras av en nationalitet, så långt de geografiska förhållandena medgåvo. Nationalitetsprincipen var sålunda läran om varje folks rätt till sitt eget fädernesland, och den innebar, att varje folk, som ville motsätta sig eller undandraga sig utländskt förtryck, erkände varje annat folks lika uttryckliga rätt därtill. Denna tankegång fick i förra århundradet sitt förnämsta uttryck i den italienska och den tyska enhetsrörel-

sen. Italien gjorde sig fritt under kanonernas dunder, och med blod och järn timrade Tyskland samman spillrorna av sin gamla kejsartron till ett nytt och storslaget helt.

Med 1870—71 års jättekamp mellan Frankrike och Tyskland var det tyska enhetsverket lyckligen fullbordat. Sedan den tiden är det, som vi sett Europa glädja sig åt den långvariga fred, vilken nu på ett så fruktansvärt sätt blivit bruten. Endast Balkanhalvön, världsdelens ständigt oroliga vrå, har sedan dess företett några krigiska rörelser. Och de krig, som övriga europeiska stater under tiden haft att utkämpa, hava gått för sig i främmande världsdelar. Men under det folken fortfarit att i ostörd ro såsom aldrig tillförne ägna sig åt fredliga värv, hava dova rörelser mullrat på djupet, som för hörande öron givit varsel om, att den gyllene fredstiden icke skulle förbliva evig. Den tanklösa mängd, som lever i ögonblicket och icke ser längre bort, än dagens gärning bjuder, började dock mer och mer att tro på fredsdrömmens verklighet, och med växande ringaktning började talet gå om det stora kriget, som kanske skulle komma om hundra år. På mellanfolkliga fredskongresser uppgjordes de vackraste framtidsplaner för mänsklighetens allmänna broderskap, och det i sitt slag märkliga fredsmanifest, som den 24 augusti 1898 utfärdades av alla ryssars självhärskare, vars rike så länge fått gälla för den farligaste fredsstöraren, syntes bebåda en gryende rättsordning, där folkens strider

kunde avgöras med rättens medel utan vädjan till vapnen.

Men den ryske tsaren, som säkert menade lika ärligt och väl med sitt fredsförslag som hans anherre Alexander I med stiftandet av den Heliga alliansen, fick i sin ordning mycket snart erfara, att även fredsdrömmar fly som strömmar, och Rysslands växande rustningar vid sekelskiftet gåvo en underlig belysning åt hans varmhjärtade maning att bygga upp en ny tingens ordning på rättens och rättfärdighetens principer. För vaksamma iakttagare stod det alltmera klart, att världsfreden fortfor att hänga på ett hår, liksom Damoklessvärdet i den gamla grekiska sagan. Ett hårstrå är ett skört band, och det tarvas inga starka vindkast för att få det till att brista, men när det brister, då äro vargatider å färde. Nu hava vargatiderna kommit, och som vanligt har det varit en ringa anledning, som bragt den allt förödande lavinen i rullning. De stora makterna pröva i vredgade famntag varandras krafter på liv och död, och de tider synas hava kommit, om vilka den nordiska Valan siar i sin storslagna drömsyn om Ragnarök, då det goda liksom det onda fyllt sitt mått i världen, och då den skuldbelastade jorden skall förtäras i sina egna lågor.

Bröder skola kämpa,
varandras banemän bliva
systrars barn
sin släktskap förspilla:
hårt är i världen,

hordom mycken,
yxtid, klingtid,
kluvna bliva sköldar,
vindålder, vargålder,
innan världen störtas;
ingen man skall
den andre skona.

— — — — — — —

Solen börjar svartna,
jord sänkes i havet,
från fästet falla
flammande stjärnor;
upp ångar imma,
och elden lågar,
hettan leker högt
mot himlen själv.

DE TVÅ ALLIANSERNA.

Genom de tre krigen mot Danmark 1864, mot Österrike 1866 och mot Frankrike 1870—71 hade Bismarck återställt det så länge splittrade Tysklands enhet, och det stod där nu i världsdelens midt stolt och mäktigt såsom dess starkaste välde. Det måste därefter bliva den gamle statsmannens förnämsta omsorg att trygga ett varaktigt bestånd för det rike, som hans storslagna statskonst skapat. Sitt främsta och säkraste stöd hade det i sin egen kraft, prövad i hårda duster, och på slagfälten hade den allmänna värneplikten inledt sitt segertåg kring Europas fastland. Men näst efter den första

och främsta omsorgen, att i alla skiften kunna sätta sin lit till egna vapen, kom den andra omsorgen, att kring sig knyta en krets av bundsförvanter till ytterligare säkerhet. Med sin vanliga, från alla fördomar och hänsyn fria realpolitik sökte järnkanslern dessa bundsförvanter åt det nya riket, var han kunde finna dem. I början har den tanken föresvävat honom, att den Heliga alliansen från århundradets tidigare skeden kunde återställas i ny och efter tidsförhållandena moderniserad form. Han föranstaltade om möten mellan de tre kejsarne, och till en början artade sig allt ganska väl. Österrike led väl ännu av de svidande såren från Sadova, men Ryssland var bundet av sin tacksamhetsplikt för gjorda tjänster. Mästerligt hade Bismarck förstått att anslå de ryska strängar, som blivit bragta i dallring genom Österrikes otacksamhet för den ryska hjälpen mot Ungern under 1849 års frihetsrörelser. Rysslands ovilja över denna otack hade låtit det likgiltigt åse Österrikes nederlag i Italien 1859. När den polska resningen mot det ryska väldet 1863 bröt ut, lämnade Preussen på Bismarcks föranstaltande en handräckning till dess undertryckande, vars värde för Ryssland var långt mera oomtvistat än dess förenlighet med neutralitet och folkrätt. Fullkomligt likgiltig för Polens öde hade Bismarck endast sina stora tyska planer för ögonen. Hans avsikt nåddes fullkomligt, ty Ryssland, som nyss så kraftigt hävdat sin rätt till andras tacksamhet, kände sig nu bundet av egen

tacksamhetsplikt mot Preussen och fortfor att iakttaga en välvillig neutralitet under alla de tre Bismarckska krigen, som kom deras upphovsman mycket väl till pass. Efter krigsperiodens avslutning gjorde han sitt bästa för att bevara Rysslands gunst.

Länge dröjde det dock icke, innan tecken till söndring började yppa sig, och det första av dem kom från den franska sidan. Med underbar snabbhet började det lamslagna Frankrike repa sig efter krigets oerhörda olyckor, och Bismarcks plan att även ekonomiskt krossa det med den väldiga krigsgärden av fem milliarder francs misslyckades helt och hållet. Men jättekampen mellan germanska tyskar och latinska fransmän hade instinktlikt antagit karaktären av ett religionskrig mellan protestanter och katoliker, och i det besegrade Frankrike vann den katolska andan efter kriget ett mäktigt uppsving. Den revansch eller vedergällning, varom fransmännen började tala, så snart deras land hunnit hämta sig efter sin domning, fick i förstone en rent katolsk färgläggning, och en tid såg det ut, som om det återställda legitima konungadömet skulle samla Frankrikes nydanade härar under liljebaneret till hämndekriget mot det preussiska kätteriet. Tiden fick nu bevittna det egendomliga skådespel, där den så ytterligt strängt monarkiskt sinnade järnkanslern höll sin hägnande hand över den tredje republiken såsom den franska styrelseform, som hotade freden minst, och hårt straffade sin själv-

rådige tjänare greve Herman von Arnim för dennes intriger såsom sändebud i Frankrike till förmån för det Bourbonska konungadömet av Guds nåde. År 1875 lät han falla ord om, att ifall ett nytt krig med Frankrike bleve oundvikligt, skulle han åderlåta det, till dess att vita köttet lyste. Från den överhängande faran räddades Frankrike endels genom republikens slutgiltiga fastställande i februari nämnda år men kanske mest genom tsar Alexander II:s kraftiga inskridande hos gamle kejsar Wilhelm till dess förmån. Med sin vidtskådande framtidsblick förutsåg Bismarck ett närmande mellan Tysklands båda medtävlare i öster och väster, och detta lade grunden till den första kallsinnigheten mellan de nyss så såta vännerna.

På ett betänkligt sätt skulle denna kallsinnighet ökas genom vad som tilldrog sig efter det rysk-turkiska kriget 1877—78. Panslavisternas ränker under deras begåvade men samvetslöse ledare general Ignatiev förde till sydslaviska resningar mot det turkiska väldet i Bosnien och Herzegovina 1875 och i Bulgarien 1876, och den nationella rörelsens kraftiga påtryckning förmådde den fredsälskande tsar Alexander II till ett motvilligt fredsbrott mot Turkiet. Efter tappert försvar hade Turkiet dukat under för den ryska övermakten, och freden i San Stefano på våren 1878 hade ställt så godt som halva det europeiska Turkiet till Rysslands förfogande. Men inför dess segrar blev England gripet av sin gamla fruktan för ryssarnas herravälde i Bosporen, och dess snillrike stats-

minister lord Beaconsfield, den förre judiske romanförfattaren Benjamin Disraeli, som endast genom sitt snilles makt svingat sig upp till ledare för världens stoltaste aristokrati, lyckades genom en följd av mästerliga diplomatiska manövrer driva det segrande Ryssland till det sällsporda steget att låta den genom dess vapen framtvungna freden underkastas en allmän europeisk revision. Denna gick för sig vid kongressen i Berlin på sommaren 1878 under Bismarcks ordförandeskap, och dess förläggande till det nya tyska rikets huvudstad blev inseglet på makternas erkännande av detta rikes ställning i spetsen för Europa. Vid kongressen hade Bismarck lovat att uppträda såsom den ärlige mäklaren, som skulle skifta sol och vind lika mellan de tävlande parterna. Ryssland hade hoppats att då få skörda hans och Tysklands tack för sin välvilliga neutralitet under de föregående krigen. Men det bedrog sig, ty Bismarcks kalla räknekonst visste ej av någon tacksamhet, som gick ut över gränsen för det tyska statsintresset. Detta statsintresse fordrade, att Ryssland icke blev för mäktigt vid Balkan och Bosporen, och kanslern gick med om lord Beaconsfields förslag att begränsa turkväldets förluster från hälften till fjärdedelen av dess europeiska område. Med svidande hjärta och sjudande harm fick Ryssland foga sig i vad det icke kunde ändra.

Harmen ökades yttermera därav, att Bismarck begagnade tillfället att skjuta fram Österrike nedåt Balkanhalvön såsom en slagbom mot Rysslands

ytterligare förstorande på turkväldets bekostnad. Med klok återhållsamhet hade kanslern efter Sadova hindrat gamle konung Wilhelm att bruka segrarens rätt till att stympa Österrike, vars behövlighet såsom motvikt mot de ryska intressena på Balkan han bäst förstod att uppskatta. Sedan Österrike väl en gång var utdrivet ur Tyskland, borde det snarare förstärkas än försvagas, och det låg i det tyska rikets intresse att låta det få fullgod ersättning vid Balkan för vad det förlorat i Tyskland och Italien. Österrike hade icke tagit del i kriget, och dess sympatier hade snarare varit på Turkiets än Rysslands sida, men nu fick det skörda, där det icke sått, ty Bismarck lagade så, att Turkiets västligaste utmarker förlades under österrikisk styrelse. Det var Bosnien och Herzegovina, där den sydslaviska upprorsrörelsen mot Turkiet 1875 tagit sin början, och vilkas område kilformigt sköt in mot väster i den österrikiska landmassan mellan Slavonien i norr, Kroatien i väster och Dalmatien i söder. På detta område gjorde Ryssland anspråk för sina sydslaviska skyddslingars räkning, så att Serbien skulle få Bosnien och Montenegro skulle få Herzegovina. Redan i San Stefano hade det under engelskt tryck fått släppa denna plan, och det var väl för landskapen i fråga, ty ett serbiskt-montenegrinskt övervälde därstädes hade givit uppslag till en rad av evinnerliga blodsfejder mellan de grekisk-ortodoxa serberna å den ena samt de katolska och muhammedanska infödingarna å den andra sidan, som torde

helt och hållet uttömt de västligaste Balkanfolkens kraft. Nu ställdes de två landskapen som sagt under österrikisk förvaltning under förbehåll av Turkiets överhöghet, som dock stannade vid namnet, ty det stod från början klart för alla, att den nya ordning, som nu infördes där, torde bliva mycket varaktig. Även till denna åtgärd fick Ryssland giva ett samtycke, som dock skänktes motvilligt och med sammanbitna tänder. Ryssarna och i synnerhet det slaviska partiet ansågo sig skamligt svikna av den tyska statskonsten, och den begynnande kallsinnigheten mellan de två forna vännerna slog ut i en ovilja, som gjorde slut på varje tal om Rysslands indragande i ett förbund med de andra kejsarmakterna. Från den tiden var det, som panslavisterna allt oftare började orda om den stundande världskampen mellan den slaviska och den germanska folkstammen.

I stället var det Österrike, som numera måste känna sig Tyskland och Bismarck förbundet. Den nya landvinningen, vars varaktighet icke var svår att förutse, kunde ensam icke uppväga förlusterna från 1866, men i bästa fall varslade den om mera, och i alla fall ställde den i utsikt ett österrikiskt ledarskap över de frigjorda Balkanfolken, som med tiden kunde utvidgas allt mera på Rysslands bekostnad. Frukten av den mognade insikten härom blev ett fullständigt återställande av vänskapen med Tyskland och ett formligt avslutande av en allians (1879) mellan de båda mak-

ter, som för blott tretton år sedan hade stått som dödsfiender mot varandra.

Men den store kanslerns mening var icke, att det skulle stanna vid förbundet med Österrike. Även Italien borde indragas i det stora medeleuropeiska förbundet, men härför lades hinder i vägen av dess hävdvunna fiendskap mot Österrike, som ända till krigen 1859 och 1866 varit den svåraste motståndaren till dess enhetsverk. Uppgiften för Bismarck blev således att upphäva denna fiendskap mellan de två makterna eller åtminstone neutralisera dess verkningar, och för att nå detta mål valde han en av sina vanliga fint uttänkta omvägar. Ungefär vid samma tid som förbundet mellan Tyskland och Österrike avslöts fick Frankrike mottaga förtäckta vinkar från Bismarcks sida av en sällsport välvillig beskaffenhet. Uttalanden av ett slag, för vilket kanslerns regering icke behövde ikläda sig någon officiell ansvarighet, läto Frankrike förstå, att det kunde vara alldeles onödigt, att västra Europas två förnämsta folk i all oändlighet skulle fortsätta att kivas om några fattiga kvadratmil i väster om Rhen, under det hela världen utanför Europa låge öppen för en kraftig och klarsynt statskonst, som visste begagna sig av tillfället. Vinken pekade särskilt mot Nordafrika, där det franska Algeriet i väster och öster om sig hade barbariska grannar, Marocko och Tunis, med vilkas rovgiriga stammar fransmännen ständigt lågo i delo. I spetsen för Frankrike stod då Jules Ferry, Gambettas vän och förnäms-

te lärjunge, och han var ej den man, som icke förstod halvkväden visa. Inom kort uppstod mycket riktigt en av de alldagliga gränsfejderna mot krumirerna, en rövarstam i Tunis, och fransmännen begagnade deras infall på algeriskt område såsom anledning eller förevändning för att i sin ordning 1881 infalla i Tunis och lägga detta land under fransk överhöghet. Dess bey eller furste fick till namnet behålla sin höghetsrätt, men den verklige styresmannen blev den franske generalresidenten, och det av naturen rikt välsignade landet öppnades i vidaste utsträckning för fransk företagsamhet, som sedan dess därstädes inhämtat de ymnigaste skördar. Men härav fann sig Italien på ett högst oangenämt sätt förekommet, ty alltifrån sin samling till ett enigt rike hade det haft ett godt öga till de motliggande länderna på andra sidan Medelhavet och särskilt till Tunis, som ligger i omedelbart grannskap till Sicilien. Blodet sjuder hett hos folket i den soliga södern, och den allmänna harmen i Italien gav sig luft i så våldsamma utbrott mot fransmännen, att de båda landens styrelser endast med knapp nöd kunde förekomma ett krig. Härav begagnade sig Bismarck med sin vanliga påpasslighet till att smida, medan järnet var varmt, och för den nymodiga oviljan mot fransmännen lärde han i en hast italienarna att glömma det gamla ingrodda hatet mot österrikarna. Under intrycket av denna stämning blev det icke svårt att förmå Italien till att räcka handen till försoning åt sin gamle mot-

ståndare, och efter åtskilliga förhandlingar upptogs detta rike 1882 i förbundet mellan Tyskland och Österrike.

Härmed var grunden lagd till den ryktbara trippelalliansen mellan Europas centralmakter, Tyskland, Österrike och Italien, som sedan dess förnyats vart tionde år, och som i ett mäktigt block sträcker sig tvärs över Europas fastland från Östersjön i norr till Medelhavet i söder och skiljer det hämndtörstande Frankrike från det avundsjuka Ryssland. Gent emot den uppåtsträvande tyska makten kände de två sistnämnda staterna sina intressen allt mera gemensamma. Allt ifrån Machiavellis dagar har det ju varit en erkänd sak, att våra fienders fiender äro våra vänner. Men till en början var det rätt svårt att finna en brygga, som kunde bereda en övergång mellan den despotiska ryska envåldsmakten och den demokratiska franska republiken. Från rysk sida låg det förnämsta hindret mot ett närmande icke så mycket i den franska statsformen, ty i sådana fall är det ryska självhärskardömet mycket fördomsfritt, när dess intressen kräva det. Frågan var närmast, om Frankrike hämtat sig så mycket efter krigets olycksslag, att det i förekommande fall kunde bliva en bundsförvant av värde för Ryssland. Alla tecken tydde visserligen på ett säkert fortskridande återställande av Frankrikes ekonomiska välmakt, men det blev först den stora världsutställningen 1889, varmed republiken firade det hundraåriga minnet av den första

franska revolutionen, som satte det yttre inseglet på denna välmakt och klargjorde för Ryssland värdet av den franska vänskapen. År 1891 besöktes Petersburgs farvatten av en fransk örlogsflotta, och med blottat huvud hörde tsar Alexander III dess musikkår spela marseljäsen, den gamla tyrannfientliga frihetssången, som nu blivit republikens nationalsång. Detta besök var det första steget till ett närmande, som antog en fast form, då det 1897 kungjordes, att en formlig allians blivit avslutad mellan Ryssland och Frankrike.

Sedan den tiden och allt intill det stora fredsbrottet har jämvikten i Europa uppehållits genom det sätt, varpå trippelalliansen mellan Tyskland, Österrike och Italien och tvåmaktsförbundet mellan Ryssland och Frankrike uppvägt varandra. De båda förbunden syntes så jämnstarka i ekonomiska tillgångar och militära krafter, att icke den mest framsynte statsman kunde tilltro sig att på förhand avgöra utgången av ett krig dem emellan. Att ett krig mellan enskilda stater utanför världsdelens oroliga vrå numera var uteslutet kunde tagas för lika givet, som att mellan de två jämnstarka förbunden det ena svärdet höll det andra i skidan. På det sättet förlängdes världsdelens fred år efter år, och folken började vänja sig av med varje tanke på ett krig, som icke syntes stämma överens med det nya seklets höga kultur.

ENGLANDS SPLENDIDA ISOLERING.

Utanför de båda förbunden fortfor England ända till sekelslutet att hålla sig på avstånd från det europeiska fastlandets storpolitik. Tryggat bakom sina kritklippor fortfor det att med sina flottor styra världens hav under det stolta medvetandet, att dess svärd kunde bringa det förbunds vågskål att sjunka, i vilken det kastades. Det engelska svärdet fick vila i skidan, och det var blott för kolonialkrig, som det stundom blev draget. En av örikets statsmän plägade säga, att det till sina politiska intressen vore att anse såsom en asiatisk makt. Detta slagord kunde finna ett visst rättfärdigande genom Englands beroende av sitt koloniala välde och framför allt av sitt indiska rike, som det först och sist måste skydda mot fiender. Englands fredliga hållning betingades även av andra samverkande omständigheter. Under senare hälften av det nittonde århundradet behärskades dess ekonomiska politik av Manchestersystemet, som förenade största möjliga avhållsamhet från styrelsens inblandning i näringslivets jämna gång inom landet med en så godt som fullständig avhållelse från inblandning i de främmande makternas politik. Det var den s. k. noninterventions-principen som skulle bjuda den säkraste garanti för det oavbrutna fredstillstånd, vilket aktades oeftergivligt nödvändigt för det engelska samhällets blomstring. Härtill kom även.

att den gamla drottning Victorias inflytande på den utländska politiken torde varit större, än man i allmänhet varit böjd att tro. Den allmänt vördade landsmodern, som med så obrottslig trohet vakade över rikets konstitutionella statsskick, var i själva verket raka motsatsen till ett snille. Men det engelska folket höll sin drottning kär och såg genom fingret med hennes begränsade gåvor, ty hon hade i alla fall förstånd nog att inse, att mr Gladstone eller mr Disraeli, eller vad hennes statsministrar nu hette, begrepo den inländska politiken oändligt mycket bättre än hon själv. Men den goda gamla frun led av en inbillning, som var lika orimlig som outrotlig, nämligen att hon i grund och botten förstod den utrikes politiken. Hennes utrikespolitik var emellertid av det slag, som till varje pris ville undvika kriget på grund av ett kvinnligt medlidande med dess offer, som i och för sig var mycket aktningsvärt, men som alldeles förbiság, att ett större krig i framtiden kunde undvikas genom en mindre kraftansträngning för tillfället.

Alla dessa samverkande orsaker bidrogo därtill, att England lät Bismarck i ostörd ro fullända den omläggning av Europas karta, som han planerat, utan att akta på, om dess eget intresse därav berördes eller icke. När våra dagars engelsmän skåda tillbaka på sitt lands totala avhållelse från inblandning i det dansk-tyska kriget för jämnt femtio år sedan, torde de finna anledning att med sig själva överväga, om det ej varit mera välbe-

tänkt, att England den gången med en mindre kraftyttring hindrat Tyskland att framskjuta sin nordgräns så långt uppåt den jutska halvön, där det sedan dess funnit så goda hamnar och så dugliga sjömän för sin växande flotta.

Följden av denna politik var, att England i all sin storhet och makt vid sekelskiftet stod utan allt inflytande på ärendenas gång inom den europeiska politiken. Väl kunde den på våren 1914 avlidne statsmannen Chamberlain inför parlamentet stå och offentligen skryta med vad han kallade Englands splendida isolering. Men de saknades icke, som fullväl insågo, huru litet splendid denna isolering i verkligheten var. För snart ett århundrade sedan sjöng vår store Esaias Tegnér:

En man förutan vänner, om än så stark,
dör hän som stam i öknen förutan bark.

De orden äro lika sanna ifråga om stater och nationer som om enskilda individer, och England i all sin makt bildade intet undantag från denna regel.

En fanns, som bättre än de flesta insåg, huru nödvändigt det var för England att slippa ur denna allt annat än splendida isolering, som i längden blev så hotande för dess egna livsintressen. Det var den nye konungen Edvard VII, som i början av det nya seklet vid nära sextio års ålder besteg sin moders tron. Ingen hade väntat något vidare av den forne vivören och rucklaren, som i saknad av en uppgift att leva och verka för hade förspillt

sin ungdoms och mannaålders kraft på utsvävningar av ett slag, om vilka det bästa som kan sägas är, att de icke bidrogo till att öka hans anseende. Men knappast hade denne man bestigit det förenade konungarikets tron, innan han inför en häpen samtid avslöjade sig såsom den yppersta härskare, som England haft under tre hundra år. Det var den gamla sagan om svinaherden, som kastar sina trasor och med ens står där i kungamantel. Under hans korta regering blev mera uträttat för att höja Englands storhet i det yttre än under hans moders hela långa styrelsetid, som omfattade nära två tredjedelar av ett århundrade, under det åt sonen knappast ett årtionde blev beskärt.

Edvard VII hade framför sig ett rike, som blivit större och mäktigare än något annat på jorden endast genom sin inre kraft att leva och växa. Till det oändligt myckna, som redan är talat och skrivet om den anglosachsiska stammens underbara tillväxt i det nittonde århundradet, är här intet vidare att tillägga. Men den nye konungen fattade det som sin förnämsta uppgift att i hela den utsträckning, som hans konstitutionella ställning medgav, insätta all sin kraft för att låta sitt rike intaga en ställning i staternas krets, som svarade mot denna storhet i det inre. Redan i sin ungdom hade han aldrig dolt sitt missnöje över den slappa liknöjdhet, varmed England lät världen tumla som den ville därute på Europas fastland, och hade han fått råda, skulle kanske mycket

varit annorlunda i våra dagar — om bättre eller sämre, det hör icke oss till att här avgöra.

Hans första uppgift var att begränsa den ryska erövringsmakten i Asien inom tillbörliga skrankor. Vi hava sett, att det närmast var för Indiens skull, som England låtit kalla sig en asiatisk makt. Men det gamla sagolandets rika skatter, som förstorades genom avståndet och fantasien, hade i årtusenden med underlig makt lockat mången erövrares håg. Även den store Napoleon ville där träffa det engelska väldet i dess Akilleshäl, när han icke kunde besegra det på haven. Hans väldiga planer att förnya Alexander den stores härfärd till Indien blevo om intet, men gång efter annan hade han sökt vinna Rysslands bistånd till deras utförande, och under tiden hade hans jättefinger på den asiatiska kartan utpekat Rysslands väg till det land, dit han aldrig nådde fram. Efter den tiden hava Indien och dess skatter aldrig gått ur de moskovitiska världserövrarnas håg, och hela det följande århundradet har varit en enda fortlöpande följd av ansträngningar från deras sida att på obanade vägar genom Asiens ändlösa landvidder närma sig till det drömda målet. Steg för steg hava ryssarna framskjutit sina vaktposter genom Centralasiens stäpper till allt större närhet av Englands indiska rike, till dess endast ett landbälte av knappa trettio mil sedan en mansålder skiljer dem från varandra. Framsynta statsmän motsågo ännu vid förra århundradets slut med aningsfull bävan den ound-

vikliga jättestrid, som förr eller senare måste utkämpas i hjärtat av Asien mellan de båda makterna, och som för århundraden, kanske för all framtid, skulle bringa ett avgörande, om engelsk frihet och kultur eller rysk despotism och barbari skulle härska över denna världsdel och därmed över världen. Det var den mångtusenåriga striden mellan Iran och Turan, mellan ljuset och mörkret, om vilken den stolta persiska forntidsdikten haft att förtälja, och som nu skulle utkämpas ånyo på den gamla skådeplatsen men efter en oändligt väldigare måttstock.

Men det är alltid det oväntade, som sker, och den så länge bebådade Ragnaröksstriden i Asiens hjärta har skjutits undan i ett dunkelt fjärran. Såväl England som Ryssland hava fått annat att tänka på, ty på världens skådebana hava två nya stormakter trädt fram för att göra dem herraväldet stridigt. Den ena är det så länge splittrade, nu i hela sin enade kraft framträdande tyska riket, och den andra är det uråldriga, inför våra häpna ögon så plötsligt pånyttfödda Japan, den uppgående solens rike vid det yttersta havet.

JAPAN OCH DESS KRIG.

När det ålderdomliga Japan i förra seklet med ett lejonsprång kastade sig midt in i den västerländska kulturvärlden, skedde det icke av kärlek där-

till utan av fruktan för dess makt. Ångkraften, som förkortade avstånden och slog bryggor över världshaven, hade genombrutit de konstgjorda murar, varmed Kina och Japan sökte avstänga sig från den yttre världen för att trygga sin självständighet. Det våldsamma sätt, varpå genombrottet ägde rum, lärde i en hast de små vise männen från österlandet, att om de ville fortfara att leva sitt eget nationella liv, så måste de avlära de vita jättarne de konster, med vilka dessa redde sig att lägga världen under sitt välde. Den vite mannen blev för den gule japanen detsamma som jätten i sagan, som endast kunde besegras med sitt eget svärd, och det svärdet hette den västerländska kulturen. För Japan gällde det alltså först och sist att tillägna sig detta svärd, och så fick samtiden bevittna det underbara skådespelet av Japans pånyttfödelse, då det under sin store Mutsuhito genomförde en nydaning, som i västerlandet skulle tarvat århundraden, och bredvid vilken den stora franska revolutionen sjunker ned till en barnlek.

Som vi sett, hade nydaningen först och sist skett för att trygga rikets självständiga tillvaro, och den gick därför i främsta rummet ut på att beställa om sitt hus och ordna sitt försvar till lands och vatten. Till denna uppgift hörde det med, att Japan skulle studera de västliga folkens statskonst för att mäta de faror, med vilka dessa var för sig kunde hota det. Frukten av detta studium blev, att medan de andra stormakterna nödtorftigt

kunde ställas till freds med förmånliga handels- och sjöfartsfördrag, så fanns det ett rike, som icke hade något annat att utskeppa än sina soldater, och det var den makt, som på en gång är Japans och Sveriges granne, eller det ryska väldet. Mot detta gällde det i främsta rummet att vara på sin vakt, i synnerhet sedan den väldiga transsibiriska järnbanan började förkorta avståndet från det europeiska Ryssland till de japanska haven. Mot dess framträngande sökte Japan en bundsförvant i Kina, som minst lika mycket hotades av de ryska planerna. Men Kina hade stelnat i sina ålderdomliga statsformer och ingenting lärt av de väldiga omvälvningar, som så plötsligt ställt det öga mot öga med västerlandet. När Japans anbud om vänskap och förbund avvisades, hade det att välja mellan att lägga armarna i kors och låta den moskovitiske jätten i ostörd ro trampa sin väg fram över Kinas ruiner mot dess egna stränder eller att stänga hans väg med väpnad hand. Det valde det senare, och följden härav blev det kinesisk-japanska kriget 1894—95. Liksom Sverige under vår store Gustav Adolf måste Japan draga över havet för att trygga sin egen tillvaro. Kina hade förut fegt tålt hugg och slag av de västra makterna, och nu lät det Japan så godt som utan motstånd handla med sig, huru det ville, till dess det nyss så högmodiga jätteriket måste ödmjukt bedja om fred. Freden i Shimonoseki på våren 1895 var på väg att trygga Japans övervälde i de östra haven och ställa Kina under

dess förmynderskap. Men då grep Ryssland in, ty det förstod mer än väl, att Japans skenbara anfall mot Kina i själva verket var ett försvar mot den ryska makten. Bakom Ryssland ställde sig Tyskland och Frankrike, som fruktade, att den mångomtalade gula faran skulle bliva en verklighet, om Japan finge rådrum att samla de mongoliska folkens myllrande gula millioner under sin ledning. Japan fick med tungt hjärta avstå från det mesta av sina erövringar och med dold harm åse, huru Ryssland på fyndiga omvägar satte sig i besittning av nästan allt, vad dess segrande här fått återställa till det övervunna Kina. Med dyster beslutsamhet redde sig japanerna till den avgörande kamp mot Ryssland, som mer än någonsin blivit en nödvändighet, sedan det förestående fullbordandet av jättebanan genom Sibirien när som helst kunde hota deras land med ett ryskt besök från den motsatta stranden.

Men Japans krig med Ryssland hade kanske icke blivit en möjlighet, om ej den engelske kung Edvard varit. För att bryta Englands isolering var det hans syfte att skaffa det förbundsvänner genom ett skickligt avvägt system av traktater, och den första bland dem avslöts 1902 med Japan, utan att samtiden lade vidare märke därtill. Om det diplomatiska språket icke alltid är till för att låta orden dölja tankarna, så måste dock statskonsten verkställa sitt ordaval med den ängsligaste försiktighet för att ej utsätta eget land för oanade konsekvenser, och detta är orsaken

till de förblommerade talesätt, med vilka herrar diplomater utsätta sig för så mycket klander. Av samma orsak fick traktaten mellan England och Japan icke öppet nämna den makt, mot vilken den var riktad, för att icke omedelbart utmana densamma, men bakom de oskyldiga orden var det ej svårt att se, mot vem de syftade. Fördraget innehöll allenast, att om antingen Japan eller det engelska Indien bleve anfallet av två makter på en gång, skulle Japan och England av yttersta förmåga bistå varandra — men vid anfall på någon annan del av det brittiska väldet behövde Japan icke röra på sig. Det var icke svårt att förstå, att härmed åsyftades Ryssland och dess nya bundsförvant Frankrike, som icke hade någonting emot att på Englands bekostnad öka sitt nyvunna välde i bortre Indien. Men när Frankrike fick vetskap om detta fördrag, drog det sig tillbaka och lämnade åt sin moskovitiske vän att reda sig med Japan bäst han gitte. Nu hade Japan fått fria händer, och världen fick snart erfara, huru det använde dem i den väldiga brottningskampen med Ryssland, som under en följd av jättestrider till lands och vatten drev detta bort ifrån den yttersta österns farvatten och lät segraren intaga ett jämbördigt och erkänt rum bland tidens stormakter.

Vid fredsslutet i Portsmouth i Nordamerika på hösten 1905, som genomfördes under presidentens Roosevelts energiska ledning och för godt köp förvärvade åt honom det Nobelska fredspriset,

förvånades alla över Japans oväntade måtta i sina fredsvillkor. Men förklaringen därtill lät icke länge vänta på sig, och den kom inom ett par veckor i form av en omläggning av traktaten mellan Japan och England. Till formen var denna omläggning av enklaste slag, men den var icke mindre verksam för det. Förra gången hade det stadgats, att Japan och England i vissa angivna fall skulle bistå varandra vid ett angrepp av två främmande makter, men nu utsträcktes förbundsplikten därhän, att den skulle träda i kraft vid anfall av en enda främmande makt. Denna enda makt var naturligtvis åter Ryssland, som vid första lägliga tillfälle rimligtvis kunde förväntas skola söka sig upprättelse gent emot Japan eller ersättning på bekostnad av det engelska Indien, allt eftersom omständigheterna medgåvo. Härmed var det utsagt, att antingen Ryssland riktade ett kommande angrepp mot Japan eller mot Englands indiska välde, skulle det möta icke endera av dessa makter, utan båda två på en gång. Den ryska politiken var alltför klok att icke inse, att om Ryssland haft så svårt att reda sig med Japan ensamt, måste det få mångdubbelt svårare att reda sig mot Japan och England på en gång. Med några skickliga penndrag såg sig den moskovitiske jätten under sin oavlåtliga strävan mot blidare luftstreck, öppnare hamnar och varmare vatten utestängd på en gång från Indiska oceanen i söder och från Gula och Japanska haven ytterst i öster.

Knappt var detta satt i verket, förrän kung Edvard fogade en ny traktattriumf till de föregående. Omedelbart efter Rysslands oerhörda diplomatiska förödmjukelse såsom råga på dess militära nederlag följde en uppgörelse i all sköns yttre sämja och endräkt mellan England och Ryssland av deras asiatiska mellanhavanden i hela deras vidd. England lät Ryssland under hand förstå, att det måtte tänka vad det ville om det, som nu timat, så krävde en klok politisk omtanke, att det på bästa sätt inrättade sig därefter. Det borde nu inse, att det icke med vapenmakt kunde uträtta något emot sin engelske medtävlare om herraväldet över Asien, och då återstode endast att åtminstone tillsvidare begrava stridsyxan och låta det gå till en uppgörelse i godo. England förstod mycket väl, att det heliga Ryssland aldrig släpper ur sikte ett en gång fattat syfte, även om det måste vänta i århundraden med dess fullföljande. Men för den tid som var funnos andra och gemensamma intressen, som kunde föra England och Ryssland närmare varandra, och så vore det bäst, att Herodes och Pilatus bleve vänner. Ryssland förstod mycket väl, hurudan ställningen var, och följden blev traktaten av 1907 med dess stora uppgörelse mellan de nyss så oförsonliga medtävlarna. Asiens väldiga landmassa uppdelades i en rysk intressekrets i norr omkring Sibirien och en engelsk intressekrets i söder omkring Indien, och mellan dem utsträcktes en hel lång rad av neutrala zoner tvärs över världs-

delens hela bredd från Gula havet ända till Persiska viken.

Endast vid västra ändan av detta ofantliga område återstodo ännu olösta tvistefrågor mellan de nya vännerna. Det var i Persien, vars södra del föll inom den engelska och den norra inom den ryska intressekretsen, medan midten bildade den yttersta neutrala zonen i väster. Här har England fortfarit att med ängslig avundsjuka vaka över Rysslands försök att genom det djupt förfallna perserriket nå fram till Persiska viken i söder. Och mer än en gång hava här konflikter varit på väg att uppstå, som under andra förhållanden kunde ha fått allvarsamma följder. Men nu var intressegemenskapen på andra områden för stor att tillåta oenighet i mindre frågor. I och med det, att Ryssland sett sin väg stängd till de öppna haven ytterst i öster och söder, hade det fått tyngdpunkten för sina storpolitiska strävanden förskjuten ett godt stycke mot väster. Men där mötte det en ny makt, som mot sig förenade Englands och Rysslands hittills så olikartade intressen, emedan den trädde upp såsom medtävlare till dem båda. Denna makt var Tyskland.

DEN TURKISKA STATSVÄLVNINGEN.

Till de statsmannatankar, som Bismarck vid sitt störtande 1890 lämnade i arv åt sin kejserlige herre, hörde även planen att låta Tyskland taga hand

om den främre Orientens så länge slumrande milliarder och föra dem ut i världsmarknaden med hjälp av tysk intelligens, tyskt kapital och tysk arbetskraft. Ett österländskt ordspråk säger, att var turkens häst sätter sin hov, där växer intet gräs, och de av naturen så rikt välsignade länder, över vilka sultanen sträckte sin spira, och där en gång den mänskliga kulturen haft sin vagga, hade under den turkiska vanstyrelsen sjunkit ned i det bedrövligaste förfall. På allt detta skulle det nu bliva en ända, och när den uppåtsträvande tyska makten såg sig om efter en plats i solen bredvid de äldre stormakterna, föll dess blick tidigt på de turkiska länderna på ömse sidor om Bosporen. Det var ingalunda meningen att med vapenmakt erövra dem och därmed utmana de andra makternas avund, men i allt sitt förfall vinkade dock Turkiet med de rikaste framtidslöften för en ekonomisk erövring. På 1880-talet utsträcktes under gemensam tillsyn av Tyskland och Österrike det europeiska järnvägsnätet, som dittills funnit sitt slut vid Ungerns sydöstra gräns, från Belgrad genom två väldiga järnbanor, den ena mot söder till Saloniki, den stora sjöhamnen vid Egeiska havets nordvästra vrå, varifrån kortaste vägen gick för de två stormakternas sjöfart till Suezkanalen och österns länder, och den andra mot sydost genom Bulgarien till Konstantinopel vid gränsen mellan de båda världsdelarna. Efter Bismarcks fall har sistnämnda bana funnit en fortsättning av icke mindre väldigt slag i Bagdadbanan, som

redan hunnit ett godt stycke in i Mindre Asien i riktning mot Bagdad, de gamla kalifernas nu så förfallna huvudstad, och Persiska viken med en planlagd förlängning mot det engelska Indien och dess stora järnvägsnät. Med dessa samfärdsleder har Tyskland ämnat skapa en världstrafik mellan Europa och Indien genom de väst-asiatiska landvidderna, och på den kortaste väg skulle bantågen här föra massor av resande och fraktgods utefter hela den ofantliga sträckan från Calais till Calcutta.

Härmed kunde Tyskland i stor utsträckning korsa Englands intresse av att ensamt vara herre över förbindelsen mellan det brittiska moderlandet och det angloindiska väldet, och från första början såg det den nya världsfarleden med lika ogynnsamma blickar, som det i förstone betraktade Suezkanalen, innan det lyckades att slå den under sig. Men även Ryssland hade från sina särskilda synpunkter all anledning att betrakta det under tysk ledning igångsatta jätteföretaget med lika ogynnsamma blickar. Allaredan öppnandet av de två stambanorna från Belgrad till Saloniki och Konstantinopel var ett svårt streck i räkningen för dess planer att till en början indraga de små kristna Balkanstaterna inom sin ekonomiska intressekrets, innan det gick vidare gent emot dem. Den ryska utförseln består ännu mest av spannmål och andra råvaror, och den ryska industrien kan ännu ej på långt när uthärda tävlan med den österrikiska och ännu mindre med den tyska. Det blev således Tyskland och Österrike,

som midt för Rysslands ögon utefter de nya farlederna kunde gripa sig an med den ekonomiska erövringen av Balkanländerna, utan att tsarväldet kunde göra någonting därvid. Men värre blev det, när det tyska storkapitalet redde sig till att utsträcka sina ekonomiska erövringar över Bosporen djupare och djupare in i den främre Orienten. Det kan endast bliva en tidsfråga, när tysk ingenjörskonst och företagsamhet förena de båda stränderna av det smala sundet med en jättelik järnvägsbro på segelfri höjd, som knappast bleve svårare att utföra än dess förebilder vid de amerikanska storfloderna. Men när den dagen kommer, då äro Rysslands förhoppningar om ett blivande herravälde över den naturliga utfartsleden genom de båda sunden mellan Svarta och Egeiska haven icke mycket värda. Dess väg till Bysanz, den forna och blivande världsstaden i gamla världens midt, varifrån det så länge hoppats att kunna utsträcka sitt välde i alla riktningar, hade under det nittonde århundradet upprepade gånger korsats av England, som avundsjukt bevakat Rysslands strävan att utbilda sitt storvälde till ett världsvälde. Nu trädde plötsligt en ny medtävlare fram på skådebanan mellan de båda världsmakterna, lika ovälkommen för dem båda och redo att helt varligt maka dem åt sidan i var sin riktning. Det var mot dessa försök, som de gamla motståndarne i mången hård dust funnit sig föranlåtna att närma sig till varandra.

Tysklands stort tillämnade ekonomiska eröv-

ring av Turkiet förde nämligen med sig, att det tyska inflytandet vid sultanens hov befann sig i ständig tillväxt. Sultan Abd-ul-Hamid förstod mycket väl, att Tyskland icke tänkte på politiska erövringar, och hade alldeles ingenting emot dess ekonomiska erövringsplaner inom hans förfallna stater. Men för att dessa planer skulle kunna med framgång fullföljas från tysk sida, var det ett oeftergivligt villkor, att åtminstone någon grad av laglig ordning kunde upprätthållas inom det osmaniska väldet. Tyskland hade således ett omedelbart intresse av detta väldes reformerande till huvud och lemmar, men detta intresse delades ingalunda av den åldrande härskare, som i tre årtionden med förunderlig skicklighet och lika mycken framgång motsatt sig de västerländska idéernas inträngande i hans rike.

Länge hade dessa idéer ansetts oförenliga med hela den världsåskådning, som hade sin rot i Muhammeds lära. Varje försök att närma sultanens kristna och muhammedanska undersåtar till varandra hade visat sig lika omöjligt som en förening av eld och vatten. De kristna kunde icke förgäta det gräsliga tyranni, som de under långa sekler fått lida av sina turkiska herrar, och innerst i deras sinnen grodde det aggande minnet av de kristna barnarov, med vilka janitscharerna rekryterades, och med vilka de kristna sålunda själva fått öka antalet av sina farligaste och hätskaste fiender. Turkarna å sin sida hade ingenting lärt av tiden och ingenting glömt av sitt högmodiga

och hatfulla förakt för de kristna hundarna. De kraftiga reformförsök, med vilka sultan Selim III och Bejrakdar pascha på Napoleon I:s tid sökt rycka upp det osmaniska riket ur dess lägervall, förblevo fruktlösa och kostade bägges liv. Men under det adertonde århundradet mångfaldigades förbindelserna mellan Occidenten och Orienten genom de nya ångbåtslederna över Medelhavet. Till det turkiska riket gick från västern en med varje år växande ström av köpmän, ingeniörer och andra företagare, som förde med sig nya varor och nya idéer. I motsatt led gick västerut en annan ström av nygiriga turkar, som drogo till Paris för att förstöra sin hälsa i virveln av dess nöjen eller till Monaco för att lätta sin kassa vid det gröna bordet. Många av dem leddes dock av vida djupare och allvarligare syften, och till sitt fädernesland vände de åter med huvudet fullt av västerländska idéer, i vilka de sågo det enda medlet till dess räddning. Det var den ringa men med åren småningom växande kärnan till det ungturkiska partiet. På 1870-talet krävde utbrottet av den slaviska rörelsen inom Turkiet rask handling, och det ungturkiska partiet hade då en energisk och begåvad ledare i den ryktbare Midhat pascha, vars överlägsna personlighet gav det en betydelse vida över dess styrka. Han upptog i stor stil Selims och Bejrakdars reformplaner och lyckades även på papperet skaffa Turkiet en konstitutionell författning, men även han gick under vid försöket att smälta österns och västerns ande samman. Abd-ul-Hamid fick

sedan tre årtionden på sig för sitt med planmässig ihärdighet fullföljda arbete med att undertrycka de nymodiga idéer, i vilka han från sin synpunkt med en viss rätt såg sitt rikes fördärv. Men med färdigbyggandet av de stora stambanorna till Saloniki och Konstantinopel knöts Turkiet på denna sidan Bosporen fast vid det europeiska järnvägsnätet, och växelverkan mellan öster- och västerland mångfaldigades ytterligare efter en hittills okänd måttstock. Med tung hand hade Abd-ul-Hamid kunnat slå ned alla revolutionära rörelser i sitt sjunkande rike, men idéernas flykt kunde han icke hejda, och de nya tankarna strömmade in från alla sidor. Med dem sköt det ungturkiska partiet allt starkare växt, och vid sekelskiftet var det redan en makt att räkna med i sultanens rike. Men det behövdes en yttre impuls, för att dess idéer skulle tränga igenom, och denna impuls kom från det avlägsna Japan.

Till de yttre och omedelbart synliga verkningarna av Japans seger över Ryssland slöto sig de inre, som först med tiden kunde skönjas och ännu för ingen del låtit sig förnimma i hela sin vidd. Med denna seger följde en fortskridande omvälvning i österlandets hela andliga liv, vars verkningar ännu icke på långt när kunna låta sig överskådas. I fyra långa århundraden, allt ifrån de dagar, då Vasco da Gama för första gången förde de västerländska skeppen kring Goda Hoppets udde till den fjärran österns farvatten, har varje tävlings-

kamp mellan västerns och österns folk med matematisk regelbundenhet slutat med de förras seger och de senares nederlag. Österländingen är av natur och flertusenårig vana fatalist, och inför denna ändlösa kedja av nederlag kunde han till sist icke tro annat, än att det stod skrivet i ödets bok, att det skulle bliva en sanning av den gamla indiska profetian: »Åt ariern är jorden given.» Men i det nya seklets begynnelse ljöd plötsligt likt en åskskräll det budskapet kring världen, att ett färgat folk äntligen hemfört en fullständig och lysande seger i kampen med ett av de vita folkens mäktigaste välden. I ett nu gjorde detta budskap klart för de färgade folken, att Japans seger över Ryssland endast kunnat vinnas på ett villkor, nämligen att den gule japanen tillägnat sig de vita världsbetvingarnas andliga och materiella vapen. Ur den på en gång vunna vissheten härom ljöd med domsbasunens styrka till de färgade folken maningen: »Gån I och gören sammalunda, om I viljen varda frälsta från de vitas herradöme». Från Pekings och Calcuttas pagoder till Kairos och Marockos moskéer flög budskapet om Japans triumf, och över Gamla världens hela bredd från Stilla Oceanen till Atlantiska havet gick det som en elektrisk stöt genom de färgade folken. På alla sidor hava de lystrat till maningen med en snabbhet, som ingen kunnat vänta av dem. Ur en tusenårig slummer reser sig det åldriga Kina likt en yrvaken jätte, räcker och sträcker på sin åbäkliga lekamen, så

att det knakar i de styvnade lederna, och kastar sig ännu omornat med en halsbrytande kullerbytta huvudstupa över från en urgammal österländsk despotism till västerlandets mest demokratiskt republikanska statsskick. I Indiens urgamla sagoland väckes folket ur sin långa dröm, likt prinsessan i den sovande skogen, när de nya idéerna klappa på drömslottets port, och världen får bevittna, huru ett rikt begåvat folk av tre hundra millioner människor med oroligt famlande iver reder sig att intaga sitt beskärda rum i kulturfolkens krets. Djupt in i Afrikas urskogar vittnar den om mål och medel ännu knappast medvetna etiopiska rörelsen bland de svarta vildarna under ledning av metodistiska missionärer och muhammedanska ulemas i broderlig förening om de färgade folkens uppvaknande även i denna världsdel, från vilken man ju ända från de gamles tid alltid varit van att få höra något nytt. Men sin hittills förnämsta och för världsläget mest betydande frukt har den mäktiga folkrörelse, som Japans seger satt i gång, burit i försöken till Turkiets pånyttfödelse.

Även vid Gyllene hornets stränder kunde det väldiga väckelserop, som tvärs över Asiens hela bredd återskallade från Japan, icke förklinga ohört. Det behövdes alldeles icke någon omedelbar förbindelse mellan de båda rikena vid världsdelens yttersta gränser, för att ur själarnas frösådd nya skördar skulle spira upp. Det växande ungturkiska partiet var icke sent att göra sig de nya

lärdomarna från den yttersta östern till godo för sina planer till väldets omdanande. Ett tillfälle därtill behövde icke låta vänta på sig. I Europas oroliga vrå jäste och sjöd det alltjämt, men svårast var oredan i Macedonien, Alexander den stores gamla rike. Den österländska folkblandningen stegras där till en verklig babylonisk förbistring, och ett halft dussin religioner och sju eller åtta folkstammar, som alla hata varandra inbördes, äro där blandade huller om buller i ett oredigt virrvarr. Alla planer till Balkanhalvöns uppdelning efter folkstammar i någorlunda geografiskt avrundade områden stranda där på omöjligheten att särskilja de kaotiskt omblandade folken. Vid det nya seklets början var allting där i ett enda virrvarr, och den europeiska diplomatien bråkade sina klyftiga hjärnor med försök att på alla upptänkliga sätt ordna landets framtid. Ingen människa kommer numera ihåg, vad Mürzsteig-programmet och alla de andra programmen innehöllo, men under försöken att nödtorftigt lappa ihop dem fick Turkiet hålla en stor härsmakt i landet för att åtminstone någorlunda hålla den ständiga oron i tygeln. Det var till denna härsmakt, som ungturkarna vände sig för att finna ett verktyg till utförande av sina planer. Dessa planer omfattades ännu icke på långt när av en så stor del av det turkiska folket, att det var mödan värt att ens försöka sätta en folkrörelse i gång för att främja dem. Det återstod endast att gå till väga på samma sätt som i Spanien och Italien vid de första

frihetsrörelserna under den Heliga alliansens tid, att använda militärmakten såsom drivkraft. Ungturkarna lyckades vinna ett antal intelligenta officerare för sina syften, och detta antal var tillräckligt stort att kunna rycka till sig ledningen inom den macedoniska hären. I hastiga ilmarscher satte sig denna plötsligt i rörelse mot Konstantinopel, och den 24 juli 1908 flög det budskapet kring världen, att den fullständigt oförberedde sultanen blivit överrumplad av den militära revolten och icke haft annat val än att giva sig på nåd och onåd.

En ny regering tillsattes, där ungturkarna togo ledningen, och Midhat paschas halvt förgätna konstitution drogs fram ur en dammgömma i det turkiska arkivet och sattes åter i gällande kraft. Sultanens rådkammare ombildades till en ministär efter europeiskt mönster, och förberedande åtgärder vidtogos för upprättandet av ett turkiskt parlament, där muhammedaner, kristna och judar utan någon åtskillnad skulle sitta broderligt sida vid sida och rådslå och besluta om det gemensamma ottomaniska fäderneslandets öden. Men sultan Abd-ul-Hamid skulle icke varit den man han var, om han icke passat på tillfället att klargöra för sina kära och trogna undersåtar, att Midhat paschas konstitution visst icke varit avskaffad utan endast försatt ur gällande kraft i väntan på bättre tider, och nu gladde det så innerligt hans faderliga hjärta att få göra sina kära och

trogna undersåtar till viljes och gjuta nytt liv i den turkiska författningen.

Av vad natur denna glädje var, det skulle emellertid snart visa sig. Det fanns många, som voro missnöjda med det i en hast införda nya statsskicket. Dit hörde ej blott det ännu rätt talrika gammalturkiska partiet, som fortfor att med traditionell vördnad skåda upp till de rättrognas behärskare och var fullt förvissat om, att han lika litet som de ville veta av några nymodigheter från det otrogna kristna västerlandet. Andra missnöjda funnos även, vilka av rent motsatta orsaker icke kunde förlika sig med den nya ordningen. Efter japanskt föredöme åsyftade ungturkarna i främsta rummet det pånyttfödda ottomanska väldets återställande såsom en stark militärmakt till lands och vatten för att så mycket bättre kunna trygga det mot utländska fiender och kanske återvinna ju flera dess bättre av de förlorade länderna. Under det de sålunda i enlighet med konstitutionen införde ett flertal av de västerländska friheterna, religionsfrihet, yttrandefrihet, församlingsfrihet och annat mer, höllo de strängt fast vid, att alla styrelsens trådar skulle samlas i en enda hand, som med fasthet kunde taga ledningen av det hela. Med den militära centralisationen följde även den politiska, som icke ville eller vågade lämna någon lokal självstyrelse övrig åt det vidsträckta rikets olikartade landsdelar och folkstammar. Men detta var icke enligt med de mångahanda önskemål, som rörde sig bland den brokigt skiftande mäng-

den av europeiska och asiatiska folk under sultanens spira. Var i sin stad krävde de ett vidsträckt mått av lokal självstyrelse i det inre, och efter sin vana grepo albanerna längst i nordväst och araberna ytterst i sydost till vapen för att på egen hand söka uppnå det åsyftade målet. Men ungturkarna fruktade med allt skäl, att om den nya styrelsen gick dessa önskningar till mötes och uppdelade det turkiska riket i en krets av förenta stater med enhet i det yttre och självstyrelse i det inre, så att varje folkstam skulle bilda en lokal enhet för sig, kunde detta leda till, att de söndrande krafterna fingo överhand över de sammanhållande och hela riket sprängdes i spillror. Allra mest vore att befara, att upprättandet av ett turkiskt Grekland, ett turkiskt Serbien och ett turkiskt Bulgarien omedelbart skulle leda till att folken i dessa land sökte upp sina befriade bröder på andra sidan gränsen för att förena sina öden med deras. Kraven på lokal självstyrelse blevo bestämt avvisade, men därmed läto deras målsmän sig icke nöja. De sökte upp sina mest oförsonliga motståndare inom det gammalturkiska partiet, som förenades med dem i ett gemensamt missnöje med den nya ordningen. Liksom vid den belgiska revolutionen 1831, då så himmelsvidt olika element som jesuitstyrda klerikaler och revolutionärt påverkade liberaler förenades av ett gemensamt intresse mot de protestantiska holländarna, förbundo sig gammalturkar och radikala vänner av lokal självstyrelse mot den centralistiska ungturkiska regeringen,

vardera naturligtvis i hopp om att själva kunna taga ledningen, sedan en statskupp väl blivit genomförd. Sultan Abd-ul-Hamid var från början färdig att låna sitt stöd åt den nya rörelsen, som vid sitt utbrott på våren 1909 i förstone kunde fägna sig åt en hastig framgång. Men ungturkarna handlade med rask beslutsamhet, och inom fjorton dagars tid var motrörelsen kuvad och deras välde tryggat. Nu om ej förr insågo de till fullo, vad Abd-ul-Hamid gick för, och under samma lagliga former som sina båda företrädare blev han skild från styrelsen och hänvisad att framleva sina återstående dagar i ett anständigt turkiskt palatsfängelse. På hans tron upphöjdes enligt den gamla turkiska arvföljdsordningen, efter vilken tronarvingen icke är sultanens äldste son utan den äldste levande manlige ättlingen av hans hus, den legitime tronföljaren, sultanens broder Muhammed V. Sedan dess har denne förblivit ett viljelöst verktyg åt de ungturkiska och andra regeringar, som i rask följd avlöst varandra.

BOSNIEN OCH BULGARIEN.

Med det uttryckliga avvisandet av de lokala kraven hade ungturkarna i själva verket brutit staven över hela den rörelse, som de med sådant eftertryck satt i gång, och visat olösligheten av den uppgift, åt vilken de med så uppriktigt nit

hängivit sig. Ännu en gång hade det visat sig omöjligt att förena eld och vatten, kristna och muhammedaner. De kristna folken under sultanens välde hade av en lång och bitter erfarenhet fått lära sig, huru svårt det var att uppnå den självständighet, som de alla med hela sin själ åtrådde, och de hade i början givit ett tveksamt bifall till den ungturkiska rörelsen, i hopp att den åtminstone kunde bereda dem ett större mått av frihet inom ramen av det turkiska väldet. Nu hade detta hopp visat sig bedrägligt, och för dem återstod endast att med tungt hjärta avvakta ett tillfälle att taga upp den gamla kampen på nytt.

Så särdeles länge lät ej detta tillfälle vänta på sig, men innan dess hann dock åtskilligt annat att hända. De närmaste verkningarna av den turkiska statsvälvningen visade sig utom rikets gränser i dess närmaste grannländer. Där hade den ordning, som upprättats genom det senaste rysk-turkiska kriget och fått sin stadfästelse av Berlinkongressen, haft ganska svårt att rotfästa sig. I det till konungarike upphöjda Serbien hade Milan och Alexander, de två sista härskarne av det vansläktade huset Obrenovitj överbjudit varandra i uselhet och gjort sitt lilla rike till en visa för hela Europa genom sitt dåliga leverne och sina skandalösa husliga förhållanden. Till sist tog eländet på sommaren 1903 en ända med förskräckelse under mordnatten i Belgrads konak eller kungshus (ty kungaborg kan det icke kallas), där kung Alexander och drottning Draga fingo

sona sitt usla liv genom en blodig död. Mordbragden var ett utslag av den blodsfejd, som i snart hundra år fortgått mellan de båda om den serbiska tronen tävlande ätterna Obrenovitj och Karageorgevitj, som i regelbunden växling avlöst varandra efter att hava låtit mörda sina företrädare av den motsatta ätten, och även nu uppsteg mycket riktigt huvudmannen för Kara Georgs ätt på tronen under namn av Peter I, under det endast sidogrenar med tvivelaktig arvsrätt kvarlevde av den störtade ätten. I Bulgarien hade den ridderlige och tappre furst Alexander av Battenberg lyckligt genomfört återföreningen med Östrumilien, som blivit skilt därifrån genom Berlinkongressens konstgrepp, och efter en seger över det avundsjuka Serbien stod han såsom österns hjälte, då han plötsligt störtades från ärans och maktens osäkra höjder. Han hade begått det misstaget att vilja styra sitt Bulgarien till dess eget bästa och icke efter dess ryska förmyndares intressen, och därmed ådrog han sig Rysslands oförsonliga hat. Mången minnes säkert ännu, med vilken spänning hela Europa på sommaren 1886 följde de raskt växlande händelserna i Bulgarien, då furst Alexander till straff för sin självständighet först blev förrädiskt bortsläpad såsom fånge till Ryssland och, sedan detta under den allmänna europeiska meningens tryck nödgats lösgiva honom och låta honom återvända, snart tröttnade vid den ojämna striden mot den ryska övermakten och nedlade den krona, han med sådan ära burit. Kampen

mot de ryska intressena upptogs emellertid med kraft och skicklighet av den begåvade men hänsynslöse bulgariske statsmannen Stambulov, och efter mycket sökande fann han året därpå en ny furste i Ferdinand av Koburg, en avlägsen släkting till drottning Victoria av England och konung Leopold av Belgien. Det är denne Ferdinand, som sedan dess under ett fjärdedels århundrade tyst och tåligt förberedt de senaste omvälvningarna.

Under allt detta kiv fortfor den Hohenzollernske konung Karl av Rumänien att i all stillhet lotsa sitt rike fram genom de halvparlamentariska bränningarna och arbeta för dess välstånd med en framgång, som måste anses såsom ganska stor i förhållande till det folkmaterial han haft att röra sig med. Uppe i sina svarta berg fortfor det lilla tappra Montenegro under ständiga strider mot underkuvade albanska stammar med sina försök att utbilda sig till ett ordnat samhälle efter europeiskt mönster. Mot samma mål fortfor Grekland med växande framgång att sträva under sina evinnerliga ministerkriser. Då kom helt plötsligt den turkiska statsvälvningen och påskyndade händelsernas utveckling även inom turkväldets grannstater.

Med mycket oblida ögon hade Ryssland åsett den plötsliga omvälvningen vid Bosporens stränder. Dess långvariga inflytande i dessa världstrakter hade i hög grad underlättats genom Turkiets vanmakt, som i långliga tider gjort Ryssland till dess erkände förmyndare. Nu såg det på en

gång ut, som om Turkiet ämnade med allvar rycka upp sig ur sin djupa domning, och lyckades det för ungturkarna att ånyo göra det till en stark militärmakt till lands och vatten, var det förbi med det ryska inflytandet, och Turkiet kunde en vacker dag stå på egna ben utan att nödgas söka sitt stöd hos de opålitliga västmakterna. Det var ett svårt streck i räkningen för Rysslands vidtfamnande planer, så mycket svårare, som det icke kunde undgå att spåra sin tyske medtävlares inflytande bakom de turkiska rörelserna. Missnöjet i Rysslands styrande kretsar gav sig så oförtydbara uttryck, att det mycket väl kunde låta sig tänka, att den ryska makten förr eller senare skulle insätta hela sin kraft för att i nödfall med våld hejda det turkiska framåtskridandet. Dess oförtydbara avsikter krävde i sin ordning storpolitiska motdrag från de europeiska makter, som icke ännu en gång ville se det ryska väldet såsom medelbart eller omedelbart härskande vid Bosporen. Vi hava sett, att det var för att hålla Ryssland i schack på Balkanhalvön, som Bismarck låtit Österrike efter 1878 besätta Bosnien och Herzegovina. Efter något motstånd fogade sig den oroliga befolkningen i dessa landsändar i den nya ordning, som den icke mäktade ändra. Österrike tog sin nya, lättköpta landvinning i besittning med den bestämda föresatsen att med ett storartat kulturarbete göra sig densamma värdig. Bosnien och Herzegovina äro ett av sydöstra Europas skönaste men också vildaste länder.

och deras befolkning var lika vild som landets natur. Den tillhörde nästan odelad den serbiska grenen av den sydslaviska folkstammen men var ända intill roten splittrad i tre grenar, som åtskildes icke av sin börd, men av sin religion, i det en del var grekisk-ortodoxa, en annan del romerska katoliker och en tredje del muhammedaner. I dessa ursprungliga bygder utgör religionen ett vida djupare skiljemärke än härkomsten, och en oförsonlig fiendskap rådde sedan gammalt mellan de tre troslärornas bekännare. De grekiska katolikerna plägade säga, att man kunde lättare ärva himmelriket genom att slå ihjäl en enda romersk katolik än tio muhammedaner. Det hade varit en påtaglig omöjlighet att förverkliga de storserbiska drömmarna om alla serbers samling i ett enda rike, ty den givna följden hade blivit en ändlös rad av blodiga utrotningskrig mellan de tre religionernas bekännare, av vilka ingen haft makt att från början fullständigt undertrycka de andra eller vett att låta dem öva sin tro i fred. Österrikes uppgift blev nu att försona dem med varandra eller åtminstone förena dem i ett drägligt samliv, och denna uppgift har det löst med den mest lysande framgång. Under uppsikt av den ungerske ministern greve Kallay inleddes här ett kulturarbete, som i storslagen ansats och överraskande resultat söker sin like i vår tids historia. Av en bland Europas vildaste och mest efterblivna ängder har Österrike på en mansålder hunnit göra ett verkligt kulturland, och det kan

med fog sägas, att den österrikiska delen av Balkanhalvön hunnit taga försteget framför alla dess övriga länder. Åkerbruk och industri hava under en framsynt ledning haft att fägna sig åt ett enastående uppsving, som på bästa sätt främjats genom anläggning efter stor måttstock av järnbanor och landsvägar, vilka sätta landet i lätt och bekväm förbindelse med grannlanden och särskilt med Adriatiska havets kustland. På samma gång har det visligen och i stor utsträckning blivit sörjt för folkbildningen genom upprättandet av en mängd folkskolor och läroverk. Den, som ej sett dessa länder, sedan Österrike tog dem under sitt hägn, skulle ej mer vara i stånd att känna igen dem.

Under allt detta fortfor Österrike att till namnet respektera sultanens överhöghet, för vars räkning det godhetsfullt åtagit sig de båda ländernas förvaltning, naturligtvis utan att därvid fråga honom om lov. Klart är under sådana förhållanden, att denna överhöghet fortfor att äga bestånd allenast till namnet, under det folket i de båda landskapen mer och mer vant sig att se upp till Österrikes vördnadsvärde kejsare såsom sin verklige härskare. Styrelsen förblev ett slags upplyst despotism med litet eller intet användande av representativa former, som först på sista tiden i viss mån kommit i bruk, och landet har i alla fall därigenom förskonats från de evinnerliga ministerkriser och parlamentariska ränker, som de övriga Balkanländerna ända till övermått haft att dragas med. Kom

så den turkiska statsvälvningen och ställde plötsligt de österrikiska styrande inför utsikten att en vacker dag nödgas med vapenmakt försvara sin fredliga landvinning under de oroliga tider, som förr eller senare kunde väntas inträffa vid Balkan, om Rysslands underjordiska arbete i de sydslaviska småstaterna finge tid att bära frukt. Till all lycka ägde Österrike i baron Aehrenthal en utrikesminister, som var ställningen vuxen. Han insåg, att det inför den hotande möjligheten var säkrast att knyta de nyvunna länderna fastare vid det österrikiska väldet, och med den gamle kejsarens bifall förstod han att skickligt begagna sig av omständigheterna till rikets förmån. På hösten 1908 kom Österrikes svar på införandet av den turkiska konstitutionen i och med det fullständiga införlivandet av de båda ockuperade länderna i Donaumonarkien. Härvid togs ingen som helst hänsyn till Berlinfördragets bestämmelser om sultanens fortsatta överhöghet, utan Österrike nöjde sig med att helt enkelt hänvisa till det faktiska sakläget och dess krav. Europa häpnade men lät vid saken bero, och även den turkiske sultanen, som ingenting kunde göra för att taga till vara sin höghetsrätt, fick efter något knot nöja sig med en godtgörelse i penningar, som för övrigt kom hans tomma statskassa mycket väl till pass.

En annan följd av den turkiska statsvälvningen inträffade nästan samtidigt i och med Bulgariens proklamerande av sin självständighet och upphöjande till konungarike. När det bulgariska

furstendömet skildes från det egentliga Turkiet, fick det förbliva en turkisk lydstat, och Östrumilien, som var ämnat att bliva ett turkiskt landskap med vidsträckt självstyrelse under en av sultanen tillsatt kristen guvernör, fick efter sitt införlivande med Bulgarien, som mot Rysslands vilja verkställdes av furst Alexander, till namnet fortfara att intaga samma ställning. Bulgariens beroende av Turkiet inskränktes dock med tiden till det minsta möjliga, under det den sluge furst Ferdinand utmärkt väl förstod att hålla sultanen vid godt mod genom fagert tal. Men efter den turkiska statsvälvningen började de segrande ungturkarna visa lust att åter fastare tillknyta bandet mellan Turkiet och Bulgarien, och det var icke svårt att förstå, att de vid lägligt tillfälle önskade helt och hållet göra slut på dess självständiga ställning och åter förvandla det till ett moderniserat paschadöme med samma slags styrelse efter europeiskt mönster, som skulle beskäras åt övriga delar av det ottomanska riket. Å den andra sidan stod Ryssland ännu blott till hälften försonat oaktat alla furst Ferdinands försök till närmanden. I detta ömtåliga läge beslöt sig fursten för ett avgörande steg, i det han i oktober 1908 uppsade sultanen tro och lydnad och lät utropa sig till Bulgariens konung eller tsar, såsom de ivrigaste bulgariska patrioterna ville låta det heta för att uppliva minnet av landets gamla storhetstid. Även här fick Europa låta udda vara jämnt, och sultanen

fick liksom i Bosnien nöja sig med en pekuniär ersättning av lämpliga mått i förhållande till landets tillgångar.

DEN RYSKA REVOLUTIONEN.

Den ryska makten började se sig hållen i schack från alla sidor. Sedan två hundra år hade dess oavlåtliga strävan gått ut på att i alla riktningar utbreda sitt välde över sina grannars marker i riktning mot blidare luftstreck, öppnare farvatten och isfria hamnar. Liksom den ryske bonden ständigt vill hava mera jord till att vansköta, vill den ryska staten ständigt hava mera land till att vanstyra. Det ryska väldet kunde vara det största och rikaste i världen, om det blott toge vara på sitt eget lands oerhörda naturliga tillgångar. Utan att lossa andra skott än bergsskott kunde det i egna gruvor och på egna åkerfält vinna rikare skatter än genom hela världsdelars erövring, och vid vilka varken blod eller tårar behövde låda. Men liksom den ryske bonden aldrig förmått lära sig det intensiva jordbruket, som på hans rika, svarta jord kunde giva god näring åt en mångfaldigt talrikare befolkning, har den ryska styrelsen varken förstått eller velat inrikta sin statskonst på det egna landets ekonomiska erövring utan föredragit att med list och våld lägga ständigt nya länder och ständigt flera ovilliga undersåtar under den vite tsarens spira. Tsar Peters berömda poli-

tiska testamente, som aldrig haft tsar Peter till författare, och om vars verkliga uppkomst de lärde ännu tvista, har icke förty fortfarit att vara och förbliva det verkliga rättesnöret för den ryska politik, av vars innersta tankar det utgör ett så sant och levande uttryck. Efter dess konstmässigt avfattade regler har den ryska politiken ständigt vetat att utså inre söndring och split hos sina svagare grannar för att steg för steg försvaga deras motståndskraft och göra dem mogna för den oskattbara lyckan att upptagas i det ständigt mera vidtfamnande ryska världsväldet.

För första och hittills enda gången i sin historia hade detta välde genom sitt nederlag mot Japan mött ett allvarsamt bakslag under sin oupphörliga strävan efter nya landvinningar. Väl hade Europa under så godt som hela tiden efter Napoleons fall med stigande ängslan åsett dess planmässiga fortskridande på vägen till Bysanz, och gång efter annan hade det hejdats på denna väg, såsom genom traktaterna i Ungkiar Skelessi och Berlin och kriget på Krim. Men dessa mothugg hade allenast fört med sig kortare eller längre uppehåll i dess fortskridande mot det en gång utstakade målet, som det annars med oavlåtlig ihärdighet fullföljt. Här var äntligen fråga om någonting annat och mera, nämligen om en ny och hittills opåräknad motståndare, som en gång för alla ställt sig i dess väg med ett bjudande: Här intill men icke vidare. Den moskovitiske jätten såg sig på en gång för en framtid, som han icke kunde

överskåda, utestängd från de öppna haven ytterst i östern. På samma gång hade Japans förbindelser med England lagt en oöverstiglig slagbom i hans väg ned emot det Indiska havet ytterst i söder. Kom så den turkiska statsvälvningen och syntes för en kort tid gjuta nytt liv i den ottomanska samhällskroppen. Efter England, som så länge och ihärdigt ställt sig i Rysslands väg vid Dardanellerna och Bosporen, hade nu Tyskland ryckt upp med friska och ungdomliga krafter och med samma beslutsamhet redo att hejda Ryssland på dess väg till Medelhavet. Det var inga goda utsikter för ett framgångsrikt fullföljande av de planer, som i långa århundraden utgjort den stadigt fasthållna ledtråden för den ryska statskonsten.

Men det heliga Ryssland kan vänta, och det har visat sig kunna vänta i århundraden, om så tarvas, ty liksom alla världsvälden kan det på sig tillämpa den romerska kyrkans ord om sig själv: *patiens quia æterna* (tålig emedan evig). När det ännu unga och livskraftiga mandschuriska väldet 1689 stängde dess väg till Kina, dröjde det ända till 1858, innan det under intrycket av ett gynnsamt sakläge slog in på samma väg igen. Det heliga Ryssland har många strängar på sin båge, och när en av dem brister, kan det så mycket hårdare spänna någon av de andra, som för tillfället lämpar sig bäst. Men i det nya seklets begynnelse hade en lång kedja av motgångar hopat sig i dess väg, och detta kunde icke annat än öva en menlig inverkan på den ryska maktens anseende i det inre.

I Rysslands föregående historia liksom i det gamla romarväldets plägade tider av utvidgning omväxla med tider av vila, då det något så när nödtorftigt sörjdes för landets inre välmakt. Men dessa omsorger fingo städse sin prägel av den despotiska styrelseform, som efter Peter den stores dagar mera och mera stelnat i de byråkratiska former, vilka i Europa blivit kända under det mystiska namnet *tjin*. En despotism av detta slag har svårare än någon annan att med den faderliga omtanke, som stundom sprider ett försonande skimmer över enväldet, sörja för sina undersåtar såsom för omyndiga barn. Tjinnen eller byråkratien har antagit formen av en alltomfattande organism, vars första och sista mål är att på folkets bekostnad sörja för egna intressen, och som sträcker sina polyparmar in i samhällets doldaste vrår för att girigt suga till sig folkets märg och must under en korruption, som gjort den ryska förvaltningen till en skamfläck och ett åtlöje för hela Europa. Det är om sådana styrelser, som vår store Geijer sagt, att de driva folken till en oupphörlig följd av förtvivlade uppror, icke i hopp om seger men för att visa sitt förakt och sin avsky.

Det är detta förakt och denna avsky, som inom det ryska samhället tagit form av nihilismen. Under ett fritt samhällsskick, där ordets frihet giver tillfälle att allsidigt belysa varje uppdykande nytt hugskott, kunna omogna samhällsteorier aldrig så lätt slå rot som i despotiska stater, där de utan rätt att fritt och öppet yttra sig måste smyga

fram i skumrasket utan att kunna tillbörligen belysas och granskas av en mogen och insiktsfull kritik. Aldrig hava radikala samhällsomstörtare firat sådana triumfer och vunnit sådan utbredning för sina tankefoster som i Frankrike före den stora revolutionen och i det moderna Ryssland. I ett samhälle, som likt det engelska och det svenska lärt sig att njuta av en lagbunden frihet, kunna nödiga förbättringar företagas steg för steg på den lagliga ordningens orubbligt fasta grund, sedan den allmänna meningen blivit tillräckligt förberedd för dem. Men i ett samhälle av det ryska självhärskardömets typ är vägen obevekligt stängd för varje lagligt framåtskridande, som icke på ett eller annat sätt låter sig förenas med den allhärskande byråkratiens intressen. Alla dylika reformkrav få nöja sig med att arbeta i mörkret, oåtkomliga för det fria ordets klara dagsljus, och under allehanda former av skyddande förklädnad undvikande de sammanstötningar med ordningsmakten, som regelbundet föra de oförsiktiga reformvännerna till Peter-Pauls-fästningen eller Sibirien. Av denna orsak är det framförallt, som det ryska reformsträvandet så ofta antagit ett ytterligt revolutionärt skaplynne och förlorat varje fotfäste på verklighetens fasta mark. Någon har framställt det ryska samhällsskicket under bilden av en vid stäpp med ett högt torn i midten. Tornet är naturligtvis självhärskaremakten, som i verkligheten gått över i byråkratiens händer och icke tål någon jämlike bredvid sig. För revolutionen blir då

uppgiften tydligtvis att slå detta torn i grus och spillror, så att endast den jämna och flacka stäppen bliver tillbaka. I ett land, där folket aldrig fått vänja sig vid medborgerlig frihet, har aldrig ett vaket medborgarsinne kunnat utbilda sig, som känner sina skyldigheter lika väl som sina rättigheter och utövar de senare i frihet men under ansvar. Statsmakten är där icke det nödvändiga uttrycket för ett livskraftigt folks allmännyttiga samhällsarbete utan en förtryckande fiende, som suger folkets bästa kraft och till varje pris bör nedslås. Det är ingen tillfällighet, att den underliga tidsriktning, som fått namn av den vetenskapliga anarkismen, funnit sina talangfullaste, mest hängivna och varmast övertygade förfäktare i Ryssland, och det behöves endast att nämna sådana namn från denna läras olika riktningar som furst Krapotkin och Leo Tolstoj för att visa, vad vi härmed åsyfta.

Mest känd har den ryska frihetsrörelsen blivit under namn av nihilismen. Namnet härstammar från en av den store Turgenjevs mest berömda romaner, »Fäder och söner», där en ung läkare utvecklar sina allt omstörtande åsikter och på tillfrågan, vad han då vill sätta i stället för det han river ned, helt lugnt svarar: »Ingenting». Detta är i korthet det allmännaste anarkistiska programmet, att till grunden nedriva allt vad som kallas statsmakt och myndighet och i deras ställe sätta ingenting, varefter allting på egen hand skall ordna sig av sig själv. Ordet *ingenting* heter på

latin *nihil*, och därav kommer det sedan ett halvt århundrade så ryktbara namnet nihilism. Men detta namn har under de ryska myndigheternas vårdande händer fått en ojämförligt mera vidsträckt omfattning än det rätteligen borde äga. Även i vårt land är det ingenting ovanligt, att de konservativa idéernas bärare pläga beteckna till och med de mest moderata bland sina motståndare såsom samhällsomstörtare, under det de själva naturligtvis äro samhällsbevarare. Missbruket av det förra namnet har emellertid betagit det den skräck, varmed meningen varit att omgiva det, och så har det även gått med den ryska nihilismen. Till nihilister har man på den samhällsbevarande sidan inom tsardömet räknat oppositionsmän av alla grader från moderata anhängare av en konstitutionell monarki utefter hela skaran av republikaner och socialister ända ut till anarkisterna, intill dess de förstnämnda helt lugnt funnit sig i att bära en benämning, som förlorat sin udd genom allt för flitigt bruk.

Fåfängt hade de styrande inom det stora riket på de mest olika vägar sökt en avledning för det jäsande allmänna missnöjet. Den verksammaste utvägen hade till en tid visat sig vara att uppmuntra de nationellt slaviska och panslavistiska rörelser, som bildade en rysk utlöpare av den västerländska nationalitetsrörelsen, men även detta hade i längden endast medverkat till att dana en radikal och revolutionär flygel inom ramen av denna rörelse, som bildade en övergång från

densamma till den egentliga nihilismen. När missnöjet över den olycksaliga korruption, som i en så stor utsträckning fräter på den ryska samhällskroppen, efter 1870 nått en farlig höjd, befanns det lämpligt att skaffa det en avledning i det rysk-turkiska kriget, och detta lyckades till en början, när de ryska vapnen hade framgång, men när framgångens frukter till stor del gingo förlorade vid Berlinkongressen, bröt missnöjet ut med ökad styrka och antog de rent revolutionära former, som 1881 kostade tsar Alexander II livet. Hans båda efterträdares regering har varit en enda oavlåtlig kamp mot revolutionen, som stack upp sitt huvud överallt, där myndigheterna minst väntade det, och som sträckte sina förbindelser ända in i det kejserliga palatset. Vid utbrottet av det japanska kriget väntade sig de styrande liksom trettio år förut, att den nationella stämningen skulle tränga den revolutionära rörelsen i skuggan. Men missräkningen blev då ännu grundligare än förra gången genom den oupphörliga rad av förkrossande nederlag, som följde de ryska vapnen till lands och vatten. Väl gjorde menige man med trohet och tapperhet sin plikt mot fosterlandet, men ledningen var genomrutten, och ännu vida värre var ruttenheten inom den förvaltning, som skulle förse hären och flottan med deras förnödenheter. Där hade korruption och försnillning tagit så fullständigt överhand, att bristen på det nödvändigaste var en av de förnämsta orsakerna till motgångarna för en här, som i sina skor hade sulor av

papp i stället för läder, och som i sina proviantförråd hade sand i stället för mjöl, under det mjölet fanns i deras patroner i stället för krut. Nederlagens förödmjukelser rågades genom den skymfliga freden, så mycket skamligare, som den måste avslutas på jämlik fot med en förut ringaktad och såsom barbarisk ansedd asiatisk makt.

Under tiden näst efter kriget såg det verkligen ut, som om harmen över den kränkning, vilken sålunda tillfogats det ryska samhället, skulle leda till en grundlig upprensning i dess Augiasstall och en omdaning av det ryska styrelseskicket, som äntligen borde lyfta det i höjd med tidens krav. Inför den allmänna meningens allt starkare påtryckning, som här och där gav sig luft i våldsamma folkrörelser, sågo sig de styrande nödsakade att till en viss grad giva vika, och så tillkom den bedrövliga vrångbild av en folkrepresentation, som över hela världen blivit känd under namn av den ryska riksduman. Inom det ryska samhället kläder sig ingenting i fasta och stadgade former, och det har aldrig kommit till någon bestämd klarhet angående utsträckningen av riksdumans befogenhetsområde och gränserna för dess verksamhet. Den vallag, efter vilken den skulle utses, var ett konstigt hopfogat lappverk, som med den ängsligaste noggrannhet sökte utestänga eller till det minsta möjliga inskränka de element, vilka misstänktes för bristande rikstrohet. När detta oaktat obekväma oppositionella krafter till allt för stort antal kommo in i duman, blev den helt enkelt upplöst och hem-

skickad, och vallagen tummades på nytt för att efter nya grunder få en mera lydig duma till stånd. Förhållandet påminner kanske närmast om de ständiga jämkningarna fram och tillbaka på den franska vallagen under den Bourbonska restaurationen 1815—30 men blott med den skillnad, att dessa tumningar och jämkningar här gingo vida längre. Vad de icke ensamma mäktade åstadkomma, det uträttades av det ryska folklynnet med dess styrka i ansatsen och dess svaghet i förmågan att hålla ut. I en representation, där partiet Rudin, partiet Oblomov och partiet Raskolnikov tävla om makten, måste resultatet bliva därefter, och det goda och nyttiga, som efter dumans tillkomst uträttats inom det ryska riket, kunde fullt lika så gärna hava tillkommit under ledningen av en kraftig och målmedveten upplyst despotism.

De revolutionära rörelserna i Ryssland gåvo i alla fall Europa några års andrum. Nederlagen mot Japan hade till en tid lamslagit Rysslands krigsmakt både till lands och vatten. Inom själva hären, som dittills med en hunds trohet blickat upp till sin lille far tsaren, yppade sig oroliga rörelser, som hotade med de betänkligaste söndringar, och på Svarta-havsflottan, som aldrig fått taga del i kriget, togo revolutionära element till en tid makten och läto några av dess skepp bombardera de egna städerna vid kusten. Östersjöflottan vilade tryggt på botten av det Koreanska sundet efter sin vidunderliga kringsegling av Gamla världen

från fiskeplatserna vid Doggerbank till de japanska farvattnen, där den skulle finna sin undergång. Under åren närmast efter kriget var den ryska flottan ej ens den andra i Östersjön, och det dröjde i åtskilliga år, innan dess nybyggda fartyg kunde visa sig i någorlunda stridbart skick på innanhavets vågor. Ett försök av ryssarna att i strid mot de visserligen omtvistade förpliktelser, som de iklädt sig genom fredsfördraget i Paris 1856, befästa de åländska öarna måste uppgivas i följd av de andra makternas motstånd, varvid den Lindmanska regeringen i Sverige inlade stor förtjänst genom det nit och den skicklighet, varmed den vakade över vårt lands intressen. Det ryska väldets vanmakt hade blivit synlig för alla, och blott alltför många läto sig därav insövas i en säkerhet, som ej tillät dem att se, huru det väldiga riket med ständigt nya ansatser sökte samla sig till fullföljande av de uppgifter, som dess statskonst aldrig kan släppa, så länge den förbliver, vad den i århundraden varit.

EDVARD VII OCH HANS FÖRDRAGS-POLITIK.

Under tiden näst efter det rysk-japanska kriget stod Tyskland mera obestridt än någonsin såsom den främsta makten på Europas fastland. Ryssland var vanmäktigt, och ingen annan makt kunde

ens närmelsevis taga upp försöket att tävla med det uppåtsträvande tyska väldet.

Ett folk, som genom en väldig kraftansträngning mäktat på egen hand trygga sin självständighet eller bevara den mot mäktiga fiender, plägar därefter hava i behåll ett överskott av kraft, på vilket det kan draga växlar liksom på en reservfond till kommande tider och därmed bereda sig för nya stordåd. Denna sats kan aktas såsom en historisk lag, vars verkningar låta sig skönjas genom årtusenden, från det gamla Egypten allt intill våra dagar. Det mest glänsande beviset för dess sanning är den oerhörda andliga kraftutveckling, som det grekiska folket kunde åstadkomma efter segern över den persiska världsmakten, och varmed det för all framtid lade den fasta grunden till den västerländska kulturen. I vår egen historia hava vi den seke långa kampen för Sveriges självständighet gent emot Kalmarunionen, som från Engelbrekt sträcker sig till Sturarne och Gustav Vasa, och som efter vår seger lämnade oss i behåll ett överskott av kraft, som icke kunde förskingras genom Vasasönernas inbördes strider utan räckte till att föra våra vapen med seger till Leipzigs slätter och Lützens kullar för att åt mänskligheten trygga tron på tankens frihet. Med en dylik väldig ansträngning bröt sig det lilla Nederländerna löst från det övermäktiga Spaniens herravälde för att sedan i sin ordning under mer än ett århundrade enväldigt bjuda och befalla över världens hav. När den franska revolutionen med

sina folkuppbåd under marseljäsens toner kastat den europeiska koalitionens härmassor ut ur sitt fädernesland, räckte den bevarade kraften till att föra Frankrikes härar under den store Napoleon segrande kring alla Europas slagfält. Sitt senaste men säkerligen icke sitt sista förverkligande har denna lag funnit i det nya tyska riket. Efter den jättelika kraftutveckling, varmed det tyska folket tryggade sitt fäderneslands enhet genom att slå det andra franska kejsardömet i grus och spillror, har följt en tid av inre storhet, som låter det tyska väldet stå utan medtävlare och utan motstycke i våra dagars Europa.

Men det fanns en annan makt, som med stigande oro såg det tyska riket på alla områden träda upp såsom dess framgångsrike medtävlare, och denna makt var England. Förut hava vi funnit, hurusom dess nye konung Edvard VII ägnade sina första regeringsår åt uppgiften att stäcka den ryska dubbelörnen i hans väldiga flykt över Asiens fastland. Innan denna strävan ännu nått den framgång, som vi här ovan bevittnat, hade dock hans rastlösa ande även riktat sin uppmärksamhet mot andra sidor av den uppgift, vars lösning skulle bliva hans korta regerings storverk. England var icke löst ur förtrollningen av sin splendida isolering blott och bart genom vänskapen med Japan, huru mycket denna än i och för sig visade sig vara värd. Fast mera gällde det att på närmare håll skaffa England nya vänner och bundsförvanter,

och därvid föll konungens blick i främsta rummet på dess gamla motståndare Frankrike.

I mer än ett århundrade, noga taget från 1692 till 1815, hade England och Frankrike prövat sina krafter i en rad av väldiga strider till lands och vatten, som efter längre eller kortare avbrott togos upp på nytt, och som gällde herraväldet över världshaven och i främmande världsdelar. Denna kedja av jättestrider bildar i nyare tid ett slags motstycke till forntidens puniska krig, där romare och kartager under mer än ett sekel med längre eller kortare mellantider brottades om herraväldet på Medelhavet. Nu liksom då nådde kampen sin höjdpunkt med en stor man, vilken trädde upp på den sida, som det oaktat måste bliva den besegrade, — Hannibal i gamla dagar liksom den store Napoleon i nya. Med den senares fall nådde den väldiga kampen sin avslutning, och Frankrike fick mer eller mindre villigt träda tillbaka från tävlan om väldet över haven, där det stolta Britannien förblev obestridd herre. Ännu under ett halvt århundrade kunde Frankrike förnöja sig åt det främsta rummet på Europas fastland, som det fortfarit att intaga allt ifrån trettioåriga kriget och den store Richelieus dagar. Men även från detta hedersrum skulle det stötas bort, när Bismarck trädde fram för att med blod och järn timra upp sitt nya tyska rike. Med England hade Frankrike under tiden stått än på vänskaplig, än på fientlig fot. I Krimkriget hade de samverkat för att i gemensamt intresse stödja

den sjuke mannens välde mot Rysslands planer vid Bosporen. Men det oaktat fortfor deras avundsjuka tävlan i Medelhavet under arbetena för Suezkanalen och i främmande världsdelar under sökandet efter nya fält för sin koloniala verksamhet. Kort före sekelskiftet hade det varit nära, att ett krig brutit ut mellan dem i hjärtat av Afrika, då Frankrikes försök att utsträcka sina besittningar vid Guineaviken tvärs över fastlandet till Röda havets inlopp stötte samman vid Fashoda med de engelska förberedelserna till anläggandet av en jättebana i söder och norr från Kap till Kairo.

Men med det nya seklets början fattade kung Edvard den tanken, att detta Frankrike, som i varje fall och i trots av Fashoda aldrig mer kunde bliva en så farlig motståndare som i flydda dagar, i stället genom klok behandling kunde förvandlas till en högeligen nyttig vän och bundsförvant. Världen var ju så stor, att där fanns rum för dem bägge två, och en uppgörelse i godo av ännu återstående gamla mellanhavanden kunde bereda dem tillfälle att sida vid sida och i fall av behov träda upp mot den tyske medtävlaren, som började bliva farlig för dem bägge. När två gamla fiender av någon anledning vilja bliva vänner, och när de till den ändan vilja i godo ordna, vad som ännu skiljer dem, sker detta alltid bäst efter den gamla regel, som i det korthuggna latinska språket uttryckes med orden *do ut des*, och som på vårt språk ungefärligen kan återgivas med ordspråket: Genom gå-

vor och gengåvor varar vänskapen längst. För kung Edvards statskonst gällde det nu att vinna Frankrike för sig genom att bringa en dylik uppgörelse till stånd. I den franska republikens dåvarande utrikesminister Delcassé fann han en man, som förstod honom och var villig att gå honom till mötes. Efter de vanliga förberedande underhandlingarna avslöts på våren 1904 ett fördrag mellan England och Frankrike, vari en hel mängd större och mindre tvistefrågor av äldre eller yngre datum i bästa sämja ordnades på det nyss antydda viset. Här är ingalunda stället att i dess många enskildheter göra reda för detta märkliga fördrag. Det är nog att uppehålla sig vid dess två viktigaste stycken, som genom de två statsmännens skicklighet ställdes i ett omedelbart sammanhang med varandra, nämligen frågan om Gibraltar sund och frågan om Suezkanalen. I den gamla tävlan om herraväldet över Medelhavet hade Frankrike lidit sitt svåraste avbräck, då England 1704 under det stora kriget om det spanska arvet med en djärv kupp bemäktigade sig Gibraltar, vars fästning alltid hållits för ointaglig, och varifrån det sedan dess i trots av alla Frankrikes ansträngningar icke kunnat undanträngas. Från Gibraltars klippa på Spaniens södra udde härskar England enväldigt över den stora världsfarleden mellan det yttre och det inre havet, och med våra dagars långskjutande kanoner kan det väl ännu näppeligen nå tvärs över det på sitt smalaste ställe endast 14 kilometer breda sundet och till den afrikanska stranden,

men likväl omöjliggöra varje försök av en fientlig flotta att finna vägen mellan de båda haven. Härmed var den franska sjömakten en gång för alla kluven midt itu, då Frankrikes flotta i Kanalen eller Atlantiska havet i krigstid aldrig kunde få hjälp av dess flotta i Medelhavet eller tvärtom, så länge England hade i sin makt att stänga vägen genom sundet.

När Ferdinand de Lesseps uppgjorde och efter oerhörda ansträngningar framgångsrikt genomförde planen att genom en kanal över näset vid Suez dana en stor sjöväg från Medelhavet till Röda havet och därmed från den Atlantiska till den Indiska oceanen, skedde detta icke uteslutande i tanke att leda världshandeln in på nya banor. Förlades dess tyngdpunkt åter till dess gamla urtidshem på Medelhavet, borde därmed följa ett uppsving för den franska sjömakten, som en dag kunde sätta denna i stånd att genom den nya farleden träffa England i dess ömtåligaste punkt i dess indiska välde. Med klok insikt om den fara, som kunde hota från denna sida, satte sig England från början av alla krafter mot det stora kanalbygget men utan att mäkta hindra dess fullbordan. Men när Frankrike var lamslaget genom de oerhörda nederlagen mot Tyskland, som följde inom år och dag efter kanalens högtidliga invigning, passade England på att år 1875 av den i ständig penningknipa stadde egyptiske khediven inköpa den honom tillhöriga aktiemajoriteten i kanalen. Med denna mästerkupp, som utfördes under ledning

av den snillrike lord Beaconsfield, hade England förvandlat den nya världsfarleden från ett farligt hot mot dess sjövälde till ett viktigt stöd för detsamma. Detta stöd förstärktes yttermera, då England år 1882 begagnade sig av Arabi paschas uppror i Egypten för att fullständigt indraga detta land under sitt herravälde, varefter såväl khedivens som hans överherre sultanens makt därstädes sjönk ned till en skugga. Ingenting var mera naturligt, än att Frankrike med ovilja skulle åse Englands tilltag, men partiränkerna inom den franska kammaren hindrade Gambetta att bryta udden därav genom att låta Frankrike uppträda vid Englands sida. Sedan dess har oviljan över förlusten av det franska inflytandet i Egypten legat och grott i folkets sinne utan att dock någonsin komma till ett utbrott.

I väster hade Frankrike emellertid sökt återvinna, vad det förlorat i öster. På ömse sidor om sin blomstrande algeriska koloni hade det de oroliga beduinstammarna i Marocko och Tunis, med vilka det aldrig varit möjligt att uppnå en varaktig fred, då de i följd av sin religion aldrig kände sig förpliktade att hålla ett fördrag med de kristna hundarna, och mot vilkas rövaranfall Frankrike ständigt måste vara på sin vakt. Mot deras rövarhorder och deras överherrar till namnet var det aldrig svårt att finna anledning till krig, om sådant av en eller annan orsak var önskligt. Åt öster hade de oupphörliga fejderna 1881 funnit sin avslutning med besättandet av Tunis och upp-

rättandet av ett franskt protektorat därstädes. För första gången på årtusenden infördes lugn och ordning i det av naturen så rikt utrustade landet, och i den nya rättsordningens hägn kunde de fredliga näringarna därstädes nå en storartad uppblomstring, vilken dock i högre grad kommit italienarna till godo än fransmännen, då de förra i långt större antal invandrat i landet och gjort sig dess naturskatter till godo. Framgången i öster manade till efterföljd i väster, där striderna och röverierna vid den marockanska sidan ingalunda voro mindre till besvär och gåvo lika mycken anledning till en fransk inblandning. Storartade planer började redan uppgöras till ett franskt välde, som skulle sträcka sig över hela norra Afrika från Siciliens grannskap till Atlantiska havet, under det den tillfällige sultanen av Marocko till namnet skulle förbliva herre i sitt land lika väl som beyen av Tunis i sitt. Men här stötte Frankrike på ett hinder, som syntes omöjligt att övervinna. Vid en förestående framryckning genom Marocko måste det i sinom tid nå fram till Gibraltar sund från söder, men på dess norra strand satt England i sitt klippfäste och vaktade avundsjukt över att ingen från den afrikanska stranden måtte bliva i stånd att lägga hinder i vägen för sjöfarten mellan de båda haven. England var redo att i nödfall med vapenmakt försvara Marockos sultan mot ett franskt intrång, och även från denna sida syntes sålunda freden mellan de båda makterna kunna utsättas för faror.

I det förenämnda fördraget kom man emellertid

nu överens att verkställa en utjämning av de stridiga intressena genom ömsesidiga eftergifter. Frankrike förklarade sig villigt att gå ur vägen för England i Egypten och erkänna dess övervälde där, mot det att England gick ur vägen för Frankrike i Marocko och erkände dess företräde i sistnämnda land. Uppgörelsen kunde ej längre innebära någon fara för någondera maktens intressen, sedan de nu ömsesidigt strävade efter vänskap och förbund. Med ett enda skickligt diplomatiskt penndrag voro två farliga stridsfrågor, som dittills utgjort ett allvarsamt hot mot världens fred, varaktigt avförda från dagordningen. Med all aktning för skiljedomstolar och fredskongresser och det myckna goda, som de säkerligen kunna uträtta, så finnes intet verksammare sätt att trygga folkens fred än ett varaktigt undanröjande av farliga krigsanledningar. Världen gladde sig åt det stora fredsverk, som sålunda blivit utfört, och Frankrike redde sig till att börja det så länge omtalade »fredliga genomträngandet» av Marocko — då på en gång alldeles oväntat Tyskland började på ett olycksbådande sätt ramla och skramla med sin pansrade näve.

ENGLAND, TYSKLAND OCH FRANKRIKE.

Mellan Frankrike och dess tyske besegrare hade efter fredsslutet rådt ett förhållande, som lämnade mycket övrigt att önska. I franska sinnen grodde

ännu alltid harmen och skammen efter de förkrossande nederlagen, och Tyskland var fullt medvetet om innebörden av Bismarcks spådom, att det franska nationalhatet mot den segerrika grannen icke på långliga tider, kanske aldrig skulle kunna utplånas. Med lugn beslutsamhet fortfor Tyskland att vårda och vid tillfälle förbättra sin krigiska rustning för att vara beredt på alla möjligheter, och Frankrike å sin sida sparade icke på sina rikliga tillgångar för att så långt möjligt hålla sin krigsmakt i jämnhöjd med den tyska. Vår världsdel levde i en tidsålder av militära rustningar, som aldrig förr i historien haft sitt motstycke, och som nödgade det ena folket efter det andra att följa det givna föredömet. Från krigets förbannelse gick världen fri, men den väpnade fredens börda blev tyngre och tyngre och syntes till sist nära att trycka stater och folk till jorden. Med allvarlig eftertanke påminde sig samtiden gamle Moltkes ord: »Hellre en ända med förskräckelse än en förskräckelse utan ända.»

Med tiden fortgick emellertid, omärkligt för de flesta men därför icke mindre säkert, en oavlåtlig förskjutning av maktförhållandena mellan de båda folken på ömse sidor om Rhen. I det yttre ändrade sig ingenting, men i det inre blev Tyskland med varje år allt starkare och Frankrike allt svagare. Orsaken härtill var den ytterliga olikheten i den hastighet, varmed folkmängden i de båda länderna tillväxte. I Tyskland fortskredo befolkningens förändringar i det hela taget på ett

normalt och naturligt sätt, men i Frankrike hade allt ifrån det nittonde århundradets början den olycksbringande oseden att med naturvidriga medel hindra familjernas tillväxt vunnit insteg och omsider tagit överhand. Vid förra sekelskiftet hade den engelske nationalekonomen Malthus i den renaste och ädlaste avsikt och för att främja folkets timliga välstånd uppställt sin ryktbara lära, att folkmängden har en tendens att tillväxa hastigare än underhållsmedlen, och att en allmän fattigdom måste bliva följden, om människorna icke lägga sig vinn om att på ett eller annat sätt begränsa antalet barn inom varje hushåll, helst till två eller högst tre. I Sverige har denna lära funnit en hänförd och begåvad förkämpe i professor Knut Wicksell, genom vars ivriga agitation den först blivit allmännare känd. Framför allt var det i Frankrike, som denna lära vann en utbredning, vilken numera låter den omfattas av folkets alla lager. I detta land är det nu för tiden ytterst sällsynt att möta en familj med mer än två barn. Småningom har det franska föredömet börjat vinna efterföljd även inom andra europeiska och amerikanska länder, ännu så länge minst bland de slaviska folken men mera bland germanerna och även hos oss svenskar, så att vid 1914 års andra riksdag förslag varit uppe om allvarliga åtgärder från statsmakternas sida för att söka hejda den minskade folkökning, som i sina följder kan medföra de största vådor för den svenska folkstammen.

Inom det franska samhället falla dessa följder synnerligen bjärt i ögonen, i synnerhet vid en jämförelse med dess tyska grannar. I 1870 års krig inträdde de båda kämpande folken med en i det allra närmaste lika stor folkmängd av omkring 38 millioner vardera, men sedan dess hava förhållandena i oerhörd grad ändrat sig. Frankrike miste halvannan million elsassare och lothringare, och i förstone sjönk dess folkmängd med en halv million i följd av krigets omedelbara och medelbara verkningar. I detta nu har landet icke uppnått en befolkningssiffra av 40 millioner. Men på samma tid har Tyskland ökat sin folkmängd, så att den nu stigit till icke mindre än 67 millioner. Skillnaden mellan de båda rikena är således för närvarande så stor, att den endast kunnat utjämnas, om Frankrike under mellantiden med sig införlivat och — vad mera är — fullständigt assimilerat Spanien och Portugal. Om vi således antaga, att båda makterna gått in i det pågående kriget med en i allo fullkomligt lika utrustning, så kvarstår dock den oerhörda olikheten, att Tyskland kan ställa i fält fem värnepliktiga mot tre fransmän.

Det är för att i möjligaste mån uppväga denna ojämnhet i antal, som Frankrike på sistone fått tillgripa den förtvivlade utvägen att utsträcka övningstiden för sina värnepliktiga från två till tre år, under det militärstaten Tyskland fortfarande kan reda sig med en tvåårig övningstid. Följden härav blir, att båda makterna i första uppbådet kunna möta upp med någorlunda jämnstarka här-

massor med en mindre övervikt på den tyska sidan. Men skillnaden visar sig genast åter vid en jämförelse mellan båda staternas utsikter efter ett nederlag, som uppriver deras första härar. Blir Tyskland på detta sätt besegrat, har det alltid att tillgå en högst betydande reserv, som kan rycka upp i de slagnas ställe. Men Frankrike har ingen sådan reserv att lita till, och det får i detta fall söka reda sig så godt det kan med hjälp av sina afrikanska trupper. Det är framför allt av denna anledning, som Frankrike visat sig så ytterst angeläget om Rysslands bundsförvantskap. Ryssland med dess oerhörda folkmaterial och ännu alltid lika starka folkökning måste för Frankrike bliva en ytterst värdefull förbundsvän i det nya kriget, där det med sina massor kan uppväga bristen i de franska leden och sysselsätta den gemensamme motståndaren på ett sätt, som hindrar honom att åtminstone fullständigt krossa det folkfattiga Frankrike. Det är för den skull, som Frankrike år efter år utan att se sig för låtit sina milliarder försvinna i de ryska statsfinansernas ginungagap med mycket tvivelaktig utsikt att någonsin få dem tillbaka på något annat sätt än genom den verksamma hjälpen i krigstid. Det är med franska penningar, som Ryssland förbättrat sin militära utrustning och blivit i stånd att på jämförelsevis kort tid sätta den i brukbart skick efter de japanska nederlagen.

I Tyskland åter är den fortskridande raska folkökningen, som visserligen också utvisar betänkliga

tecken till avtagande men ännu räcker till att på sju års tid öka det tyska rikets befolkning med ett antal, svarande mot Sveriges hela folkmängd, att anse såsom den främste mätaren på det oerhörda uppsving inom det tyska samhällslivet, varom vi förut talat. Egendomligt nog visar sig dock detta uppsving i alldeles övervägande grad på det materiella området. Medan Tyskland ännu var splittrat i vanmäktiga småstater och hjälplöst fick tjäna till slagfält åt den förste Napoleons härar, var det medelpunkten för hela Europas andliga liv, med skalder, tänkare och vetenskapsmän utan motstycke i den övriga världsdelen. Tiden för Tysklands djupaste politiska förnedring var dess andliga storhetstid, då namnen Goethe och Schiller, Kant och Fichte och många flera med dem flögo på ryktets vingar kring all världen. Under hela den följande tiden har Tyskland med ära hävdat sin höga rang i andens värld, men därmed följde ock det rykte för dådlösa teoretiska drömmerier och ohjälplig handfallenhet i det praktiska livet, som fortfor att vidlåda den tyska nationen under dess splittring. Men häri har en förunderlig förändring inträdt efter Tysklands enande till ett rike. Bismarck skall en gång hava sagt, att han ämnade taga professorn ur kroppen på sina kära tyskar, och därmed har han lyckats i en förvånande hög grad. Detta är ingalunda så att förstå, som om det andliga livet skulle gått tillbaka i det enade Tyskland, där snarare motsatsen är fallet. Men det är en obestridlig sanning, att det tyska riket

under hela sin nya tillvaro räknar sina yppersta stormän icke inom det andliga utan inom det materiella livets värld. På det förra området är det lätt att räkna namnen på de män, som ledt folken in på nya banor. Men inom olika grenar av det ekonomiska livet går Tyskland framåt med stormsteg och på ett sätt, som slagit hela samtiden med häpnad. Bismarcks rastlösa verksamhet för att även på detta fält höja Tyskland till en stormakt hade aldrig kunnat krönas med en så storartad framgång, om han och hans efterföljare icke på ett beundransvärt sätt funnit understöd hos det tyska folket. Handel och sjöfart, jordbruk och industri gå framåt i en utsträckning, som alldeles saknar motstycke inom den övriga världen. Framför allt är det industrien, som länge nått en höjd, där den kunnat upptaga en framgångsrik tävlan med den engelska, och det tyska jordbruket kan med all sin vetenskapliga fulländning icke på långt när förse den växande folkmängden med tillräcklig brödföda. Bland den mångfrestande och mångtalande kejsar Wilhelm II:s talrika slagord har intet blivit mera bevingat än det, som lyder: »Tysklands framtid ligger på haven.» Med sina långgrunda kuster vid Nordsjön och Östersjön syntes Tyskland föga ägna sig till en sjöfart i stort, men förhållandet har i hög grad ändrat sig till dess förmån genom erövringen från Danmark av Holstein och Slesvig med deras präktiga hamnar och ypperliga sjöfolk. När kejsaren uppställt den medeltida Hansan som förebild för den tyska nutiden på dessa områden,

har förebilden länge sedan blivit överträffad, ty den forna Hansan strävade endast efter sjöväldet på Nordsjön och Östersjön, under det dess nutida efterföljare med ständigt växande framgång låta den tyska örlogs- och handelsflottan visa sig på jordens alla hav.

Under sådana förhållanden är det inom det tyska riket icke blott folkmängden, som hastigt tillväxer, utan även den nationella rikedomen, som ökas efter den mest storartade måttstock. Om de läror, som fått namn efter Malthus, innebure ett större mått av sanning, borde detta icke vara fallet. Om vi tänka oss två familjer, som i allt övrigt leva under alldeles lika villkor, med alldeles samma förvärvstillfällen, alldeles lika inkomster och alldeles lika förmåga att spara, men av vilka den ena har att uppfostra sju barn och den andra blott två, så borde vara klart, att det i allmänhet blott är den sistnämnda, som bör hava tillfälle att lägga något på kistbotten, under det den förras tillgångar åtgå för barnens anständiga uppfostran. I detta enkla sakförhållande ligger orsaken till de storartade besparingar, som franska folket för varje år är i tillfälle att avsätta, och som i så stor utsträckning göra det till Europas långivare och förlagsman. I jämförelse härmed borde Tyskland enligt den nämnda åskådningen icke vara i tillfälle att i avsevärd grad öka sin rikedom. Men nu är fallet det, att Tyskland fortfar att öka sin nationalrikedom i ett ännu raskare tempo än sin folkmängd.

Alla dessa erfarenheter stå i snörrät strid med den uppfattning, som länge funnit uppriktiga och övertygelsetrogna anhängare bland de specifika fredsvännerna. Ännu för en mansålder sedan var det en allmän åsikt, som även i yngre år delades av författaren till dessa blad, att en av de förnämsta orsakerna till Förenta Staternas oerhörda materiella uppsving var deras frihet från farliga grannar, som tillät dem att utan tyngande militära rustningar ostörda skrida framåt på det fredliga arbetets lyckosamma stråt. I motsats härtill skulle de europeiska folken mer och mer tryckas till jorden av sina oerhört tyngande bördor för krigsväsendet. Om denna uppfattning varit riktig, borde den väl i allra främsta rummet visat sina resultat i avseende på Tyskland. Med sin väldiga krigsrustning i fredstid och sin plikt att uppfostra talrika barnskaror borde Tyskland i så fall varit dömt till ett ekonomiskt stillastående, som mycket lätt kunnat förbytas i avgjord tillbakagång. Men nu är det just raka motsatsen, som inträffar inför ögonen på en alltmera häpen värld. Tyskland bär med lätthet sina militärbördor och uppfostrar med stolthet sina barnskaror — och blir rikt ändå. Sannolikt är också en av de förnämsta orsakerna till den snabba tillväxten av Tysklands rikedom jämnt upp att söka i folkets militära uppfostran med dess starka utbildning av pliktkänsla, ordningssinne och handlingskraft och dess strävan att giva växt åt en sund själ i en sund kropp. Med denna utbildning

bär den värnepliktige vid sitt utträde i livet med sig en skatt av det slag, som varken rost eller mal förtära. Och följderna se vi för varje dag inför våra ögon. Den stolta republiken under stjärnbaneret fortfar nu som förr att vara fri från svåra krigsbördor i fredstid, och den ökar nu som förr sin folkmängd och sin rikedom men icke på långt när så hastigt som förut, under det Tyskland träder upp som dess medtävlare med en framgång, som ställer i utsikt, att det inom kort skall på bägge dessa områden hinna upp sin föregångare.

Tysklands jättelika växt på alla områden gör det för varje dag mera nödigt för Frankrike att skaffa sig yttre stöd, och efter att förut hava sökt ett dylikt i Ryssland, har det också funnit ett annat i England. När kung Edvard avslöt sitt förut omtalta fördrag med Frankrike, fann han utgångspunkten för sina förberedelser därtill i de gemensamma intressen, som allt närmare syntes förena Frankrike och England mot det tyska riket. Grunden till Frankrikes fiendskap mot detta rike känna vi redan, men grunden till Englands fiendskap var av helt annat slag. Med välvilligt intresse åsåg det engelska folket förberedelserna till Tysklands enhet, och vi hava funnit, att dess hållning under de stora krigen från 1864 till 1870 torde varit mera vänskaplig, än som rätteligen var förenligt med Englands intressen. Intet syntes naturligare, än att den västliga grenen av den stora germanska och protestantiska stammen med välvilligt deltagande åsåg den östliga grenens sam-

ling till ett helt. Ingen tyckes då ännu hava tänkt sig, att ur denna samling skulle uppväxa ett förhållande av motsatta intressen mellan de båda folken, och ännu mindre, att därav kunde framkallas en spänning, som i tidens fullbordan skulle leda till de nu inträffade följderna. Men även här visar det sig, att det alltid är det oväntade som sker. Tysklands över all förväntan storartade ekonomiska uppsving väckte till en början Englands livliga intresse, men detta intresse gick snart över i en betänksam oro, som omsider förvandlades i en avundsam fruktan.

Sedan två hundra år har Englands fria folk med stolthet kunnat sjunga sin vackra nationalsång *Rule Britannia* med dess stolta omkväde:

Styr, Britannia, världens hav.
Aldrig skall en britt bli slav.

Ännu alltid fortfar det stolta Britannien att styra världens hav, och hittills har det segerrikt avvisat varje medtävlare om makten över dem. Men på sistone har en ny och farlig medtävlare om denna makt anmält sig, och det är Tyskland. Det nyssnämnda kejserliga slagordet har med varje år som gått alltmera blivit till en sanning. På alla jordens oceaner har den tyska örlogsflaggan visat sig, och i kraft av den gamla regeln, att handeln följer flaggan, har den tyska handelsflottan troget och med växande framgång följt efter i örlogsflottans spår. I bredd med sjöfarten växer den tyska handeln och avsättningen i främmande världs-

delar. På hinsidan om de stora haven möter den stolte britten allt oftare den närige tysken såsom sin framgångsrike medtävlare, som söker uttränga honom från den ena marknaden efter den andra, vilken han förut ansett såsom sin uteslutande tillhörighet. Här sannar sig det gamla ordspråket: »Vad gör icke tysken för pengar!» I kampen för tillvaron segrar som bekant den, som förmår att bäst anpassa sig efter omständigheterna, och denna förmåga äger tysken vida mer än engelsmannen. Med alla de solida egenskaper, som göra det engelska namnet ärat och aktat över hela jorden, förenar engelsmannen en högdragen stelhet, som mycket bidrager att försvåra hans umgänge med andra folk. Det var en gång en engelsk lady, som kom till Frankrike och blev kallad utländing, men då blev gumman vred och sade: »Det är ni, som äro utländingar, och inte jag.» Dessa ord torde omedvetet tjäna såsom rättesnöre för engelsmannens sätt att umgås med främmande nationer, åtminstone i större utsträckning än som är nyttigt för deras goda omdöme om honom. När den engelske köpmannen kommer för att handla med ett barbariskt eller halvvildt folk, uppträder han i det stolta medvetandet, att han bjuder goda varor, men för dessa varor kräver han då också ett dyrt pris, och han vill desslikes, att främlingen skall köpa dessa varor av honom alldeles av den beskaffenhet, som brukas i England. Tysken däremot söker på allt vis sätta sig in i sina kunders särskilda behov och smak, som enligt sakens natur

växla i varje land, och i hemlandet anlägger han till stor del sin merkantila utbildning på att lära känna de folks affärsvanor, som han vill vinna till kunder. Han förstår därvid också att mycket skickligt begagna sig av en svaghet, som vidlåder de barbariska och halvvilda folken i långt högre grad än kulturfolken. Vid alla uppgörelser låta de förra långt mera än de senare en närmare fördel skymma blicken för en avlägsnare olägenhet. Låtom oss till exempel antaga, att en engelsman och en tysk komma till en och samma marknad och utbjuda en och samma vara. Engelsmannen säger i få och kärva ord, att han garanterar varans användbarhet i tre år men kräver två pund sterling i betalning därför. Tysken prisar i många och vackra ord sin varas prydlighet och användbarhet och slutar med att begära endast en pund sterling men glömmer att omtala, att hans vara endast kan användas i ett år. Nu kan varje skolbarn räkna ut, i vilketdera fallet köparen får göra den större utgiften. Köper han av engelsmannen, får han genast lägga ut två pund sterling men slipper att förnya utgiften förrän efter tre år, — köper han av tysken, får han betala ut en pund sterling en gång om året. Men så långt tänker icke barbaren eller halvvilden utan köper genast den billigare varan och fägnar sig åt den tillfälliga vinsten utan att lägga märke till den avlägsnare förlusten. På detta fyndiga sätt lyckas tysken efter hand att tränga sig fram över allt på engelsmannens bekostnad. Slagordet *billigt und schlecht*

(billigt och dåligt), som ofta användes om den tyska industriens alster, är en grov osanning i fråga om det mesta och bästa därav men äger en vidsträckt tillämplighet i fråga om de tyska varor, som i översjöländerna söka tränga ut de engelska.

Men när engelsmannen sålunda ser sig i all stillhet makad åt sidan på allt flera marknader, skola verkningarna därav snart och tydligt visa sig på hemlandets skilda arbetsfält. Tysklands avsättning i främmande länder är ännu högst betydligt underlägsen den engelska men närmar sig med stora steg därtill och skall förr eller senare upphinna och kanske överflygla densamma. Men med minskad avsättning i främmande land måste med en viss nödvändighet följa minskad tillverkning i hemlandet. Allt flera köpmän få slå igen sina bodar, allt flera fabrikanter få stänga sina verkstäder, och med minskade tillfällen till arbetsförtjänst följa minskade utsikter till ett drägligt uppehälle för massor av arbetare, deras hustrur och barn. När arbetaren hör hustru och barn gråta efter bröd, då blir han vild och vet icke längre, vad han tager sig till. Långt i förtid säger honom en oklar men stark känsla, att en allvarsam fara hotar hans lands näringsliv och hans egen bärgning, och denna fara måste avvärjas, kosta vad det vill och på vad sätt som helst. Här mötas arbetarens intressen med fabrikantens och köpmannens, och från dem har den stämning utgått, som störtat England i det nuvarande kriget. England ville det icke, Tyskland ville det icke, båda landens

regeringar hava under långa år stretat emot, så att blodet kunde spricka ut under naglarna, och ändå måste det komma till sist.

Tyskland var icke okunnigt om denna växande stämning och städse på vakt mot dess utbrott. Det visste med sig, att det låg England såväl som Frankrike mest om hjärtat att stänga dess väg till främmande marknader och nya kolonier. För att hålla dessa vägar öppna var det med sin vanliga klarsynta vaksamhet städse redo till nödiga mått och steg.

MAROCKO OCH TRIPOLIS.

När Frankrike efter sitt fördrag med England rustade sig att till en början taga det ekonomiska väldet över Marocko, syntes det vara en lätt sak att i sinom tid låta det gå över till ett politiskt herradöme. En nordisk resande, som häpnar över Spaniens djupa förfall, skall dock finna det vara ett verkligt mönsterland, när han tager det korta steget över Gibraltar sund och jämför dess båda stränder med varandra. Marocko med sitt djupa barbari och sina ständiga stamfejder giver utan vidare det bästa svaret åt de hävdatecknare, som klagat över, att morernas blomstrande kultur icke fick lov att fortleva på den spanska halvön. På sundets andra sida ha inga kristna makter hindrat dess fortlevande, och nu se vi resultatet.

Den resande, som far över det smala sundet, gör med ens ett jättesprång in i den mörkaste medeltid. Ännu helt nyligen förnöjde sig Marockos sultaner med att studera kartor, som utvisade, att drygt fyra femtedelar av jordens fasta land lydde under deras välde. Sedan några årtionden torde de här vid lag kommit på andra tankar, då det ej längre varit möjligt att uppehålla landets gamla isolering, och då de liksom deras grannar i öster fått med tungt hjärta uppgiva Barbareskstaternas gamla sjöröverier, som i tre århundraden varit en skräck för alla folk vid Medelhavet och långt ut på Atlanten. Ännu 1822 avslöt Sverige sitt sista fördrag med Marockos sultan, vari det förpliktade sig att årligen erlägga en viss tribut, på det att sultanen i nåder måtte förbjuda sina undersåtar att kapa bort de svenska handelsfartygen på Medelhavet. Av någon anledning kom Norge icke med i detta fördrag, och de norska handelsskeppen i dessa farvatten voro därför mycket måna om att få segla under den svenska flaggan, vilket vi veta annars icke alltid var fallet. Det var fransmännens seger i Algeriet som äntligen 1845 gjorde slut på de marockanska sjöröverierna. Vid sekelskiftet hände det, att en sultan med hjälp av några europeiska äventyrare, som vunnit hans gunst, ville införa modern kultur i sitt rike, men den moderna kulturen bestod mest i automobiler och speldosor och räckte icke till att rycka upp landet ur dess efterblivenhet. De ständiga gränsfejderna med Frankrikes algeriska koloni

hade länge sedan blivit outhärdliga, och det var med en verklig känsla av lättnad, som Frankrike rustade sig till att utsträcka sitt inflytande över det barbariska sultanatet, då Tyskland på en gång ställde sig i dess väg med mycket bestämda krav på att också få bevaka sina ekonomiska intressen i Marocko.

Över dessa krav blev man till en början fullkomligt bestört i Frankrike och kunde alls icke fatta, vad frågan verkligen gällde. Tyskland hade ju tjugufem år tidigare välvilligt uppmuntrat Frankrike att i Tunis söka ersättning för sina förluster vid Rhen, och det borde väl då icke hava mera emot, att denna ersättning utsträcktes även till Marocko. Men Tyskland höll med sin vanliga sträva hårdnackenhet fast vid sina anspråk, som inleddes med ett besök av kejsar Wilhelm i Tanger 1905, och Frankrike var icke redo att mota dem med vapen i hand. Utrikesministern Delcassé, som haft den största förtjänsten om fördraget med England, måste i hast avgå, och på våren 1906 sammanträdde en konferens av sändebud från europeiska makter i den lilla spanska staden Algeciras ej långt från Gibraltar, där Frankrike med eller mot sin vilja fick foga sig i att erkänna Tyskland såsom sin medintressent i Marocko. Men den som trott, att den marockanska tvistefrågan därmed var förd till slut, skulle snart få lära sig inse sitt misstag. De ekonomiska slitningarna mellan Tyskland och Frankrike fortforo oupphörligt, och Spanien sökte med ängslig iver bevaka den in-

tressekrets, som det i Algeciras fått uppmätt åt sig bredvid dem. På våren 1911 sände Tyskland oförmodat örlogsskeppet Panther till Agadir, en hamn långt ner i söder vid Marockos atlantiska kust, och detta ryktbara »pantersprång» inledde en rad av konflikter, som två gånger voro nära att utbryta i öppet krig med Frankrike, och vilket den europeiska diplomatien endast med yttersta möda kunde avstyra. Även England visade böjelse att träda upp vid Frankrikes sida, och samma världsläge var på väg att upprulla sig, som i detta nu avtecknar sig inför våra blickar. Med möda och nöd kom det på hösten samma år till en uppgörelse, där Tyskland inrymde företrädet i Marocko åt Frankrike mot några landavträdelser i franska Kongo, och sedan dess fortfar Frankrike med oviss framgång att söka utvidga sitt inflytande i Marocko till ett fullständigt protektorat efter tunesiskt mönster.

Men var det då verkligen Tysklands mening att på fullt allvar vilja störta Europa i ett krig blott och bart för det usla Marockos skull? Nej, Tyskland siktade vida högre än så, och dess planer pekade i en helt annan riktning än mot ett besättande av det förvildade sultanatet med dess rika naturskatter. Förut hava vi sett, hurusom Tyskland vidtagit omfattande förberedelser för en ekonomisk erövring av den främre Orienten. I de nyanlagda järnvägarnas spår följde det tyska storkapitalet, och såväl på Balkanhalvön som i Främre Asien hava ekonomiska företag blivit satta i gång

till flera milliarders värde. Då så är, måste det för Tyskland och dess affärsvärld varda ett livsintresse att hålla förbindelsen med dessa anläggningar öppen och fri. Varje skolbarn vet, att vägen från Tyskland till Balkanhalvön och vidare österut går genom Österrike. Men intet är i allmänhet osäkrare än Österrikes framtid, och ingenting borgar för, att när dess gamle vördnadsvärde kejsare en gång lägger sitt av år och sorger tyngda huvud till den sista vilan, en ny härskare skall förmå upprätthålla sambandet mellan dess vidt skilda folkstammar. Huset Habsburg-Lothringen har i själva verket varit det enda föreningsband, som hållit dessa många i grund och botten skilda stammar samman till ett helt, och en ny härskare kan ej längre omgivas av den vördnadens nimbus, som varit den gamle Frans Josefs förnämsta styrka. Utbrottet av inbördes fejder i den konstigt hopfogade Donaumonarkien kunde en vacker dag avspärra Tysklands väg österut, och då vore dess anläggningar i den främre Orienten icke mycket värda. En sådan utgång måste förebyggas till vad pris som helst, och närmast gäller det då att se till, om någon annan och säkrare väg gives från Tyskland till Levanten, såsom sjömännen pläga benämna Turkiets kuster. En sådan väg finnes, och den går över de hav, där Tysklands framtid enligt det kejserliga ordet lär vara att söka. Från de gamla hansestäderna Hamburg och Bremen går denna sjöväg över Nordsjön och genom Kanalen, över Atlanten och genom Gibraltars sund till

Medelhavets östra ände. Frågan är då, om denna väg över vattnet är säkrare än den gamla vägen till lands. Svaret beror på ställningen vid Gibraltars sund. På dess norra sida sitter England tryggat i Gibraltars ointagliga klippfäste, och till dess södra sida nalkas Frankrike med stora steg under sitt mer eller mindre fredliga genomträngande av Marocko. Men de två makterna äro ej längre fiender, och på den dag, då de räckte varandra handen tvärs över sundet, kunde de tyska handelsskeppen och den tyska örlogsflottan finna sin väg mellan det yttre och det inre havet lika säkert spärrad, som om ett nytt Sueznäs här förenade Europa och Afrika. Även detta får icke ske utan måste hindras till varje pris, om Tyskland vill uppehålla sina förbindelser med Levanten. Detta och ingen otidig lystnad efter makt och krigisk ära är skuld till Tysklands uppträdande i Marocko. Vill Tyskland hava vägen öppen och fri till sultanen i öster, så får det, om det vill eller icke, hålla sin sköld över sultanen i väster.

Men vid samma tid, då konflikten om Marocko med knapp nöd avvecklades, växte den på en annan sida ut till en Medelhavsfråga. Mot slutet av år 1911 fick världen giltig anledning att vända sina blickar från den västliga till den östliga delen av Medelhavets södra sida, då Italien helt oväntat tog sig för att besätta Tripolis.

Även detta hade varit en av de gamla barbareskstaterna, och i bredd med Marocko, Algier och Tunis hade det i långa århundraden låtit sina sjörö-

vare göra sjöfarten på Medelhavet och långt ut på Atlanten osäker. Det gavs tider, då ingen enda av Medelhavets härliga kuster någon dag eller timme kunde vara viss om att icke i nästa ögonblick få se de blott alltför väl kända fribytarseglen sticka upp vid synranden, och då visste alla, att därpå skulle följa landgång och strandhugg, mord och brand, som spridde död och elände över blomstrande bygder, och att massor av den överlevande befolkningen skulle släpas bort för att skingras kring österlandets alla slavmarknader. För eftervärlden är det en fullkomlig gåta, huru detta nesliga tillstånd kunde fortfara långt in i det förra århundradet, och hundra år äro ej förflutna, sedan den store tyske hävdatecknaren Heeren kunde klaga över, att Europa under sitt ömmande för Amerikas svarta slavar glömde det långt skändligare vita slaveri, som i dess omedelbara närhet rekryterades av dess egna barn. Algiers erövring av fransmännen 1830 blev det första dråpslaget åt barbareskernas sjunkande välde, ty grannstaten Tunis skrämdes året därefter till att upphöra med sitt sjöröveri, och nyss hava vi funnit, hurusom Marocko i det nästa årtiondet fick böja sig under samma öde. Den östligaste barbareskstaten var Tripolis invid Egyptens gräns, men där hade turkarna sedan 1835 satt sig fast. Liksom Algier och Tunis hade landet till namnet erkänt turkiske sultanens överhöghet och betalat en liten tribut till honom, när dess furstar eller beyer hade lust därtill. Men när Turkiet såg, att Frankrike började kasta lystna blickar på

Algiers grannländer i öster, beslöt det förekomma utförandet av dess anslag genom att omedelbart införliva Tripolis med sitt välde.

Sedan dess fortfor den forna rövarstaten att bilda en del av det osmaniska riket. I forntiden hade den liksom grannlandet Tunis först hört under Kartago och sedan under Rom, och båda räknades då till världens förnämsta spannmålsländer, där de romerska erövrarne först fingo lära sig ett verkligt vetenskapligt jordbruk, och varifrån de sedan hämtade det mesta av brödfödan till sin stora huvudstad. Under den muhammedanska tiden hade blomstringen i början fortfarit eller till och med stigit för att snart avlösas av ett oavlåtligt förfall, som sträckte sig allt intill våra dagar. I tre hundra år hade Tripolis liksom de andra barbareskstaterna haft sin förnämsta inkomstkälla i sitt sjöröveri och den årliga tribut, varmed de europeiska staterna sökt friköpa sin sjöfart därifrån. Men barbareskerna bröto efter behag de fördrag, som de icke kände sig pliktiga att hålla gent emot de otrogna, och år 1802 var Sverige under Gustav IV Adolf nära att råka i krig med Tripolis för ett dylikt fördragsbrott, då beyen hotade att låta koka den svenske konsuln i sjudande olja, om ej en större tribut erlades, än fördragen stadgade. Efter den turkiska erövringen fortfor landets förfall och blev om möjligt ännu djupare än förut, så att även här sannades det ord, som vi redan hört från andra delar av turkväldet, att var turkens häst sätter sin hov, där växer intet gräs.

När Italien under 1860-talet samlade sig till ett enigt rike, började dess statsmän genast rikta sin blick på den motliggande afrikanska stranden för att se till, om ej landet där kunde finna ett avlopp för den övertaliga befolkning, som nu utan nytta för moderlandet i hundrade tusental strömmade över havet till norra och södra Amerika. Det var i synnerhet det italienska jordbruket, som led under svåra förhållanden, då de stora herregodsen icke så lätt läto sig styckas till egna hem för en fri bondestam, som i stället fick så godt sig göra lät söka dylika bortom världshavet. Den tanken låg nära till hands att avleda denna utvandring till Tunis och Tripolis i hemlandets omedelbara grannskap, där avståndet mellan Sicilien och den motsatta stranden icke är större än mellan Trelleborg och Sassnitz. Här vinkade lockande utsikter för Italiens fattiga landbönder att en gång bliva självständiga odalmän på egen torva, som en dag under idoga händer kunde bringas att bära lika härliga skördar som i framfarna tider. Men Italien försummade under sina riksdagsstrider och sina täta ministerkriser av det ökända parlamentariska slaget att begagna sig av Frankrikes svaghet efter kriget med Tyskland till att utföra sina planer, och när fransmännen år 1881 besatte Tunis, fick Italien vakna till insikt om, att det försuttit sin rätt och kom för sent. Harmen fick det svälja, så godt det kunde, och från det närbelägna Tunis fick det vända sina blickar till det avlägsnare Tripolis. Under tiden lät det förleda sig till ett illa betänkt och illa utfört

försök att grunda en koloni på Röda havets afrikanska strand, och det skymfliga nederlaget vid Adua 1896 mot Abessinien betog det för en tid lusten till vidare afrikanska företag.

År 1911 vaknade denna lust likväl på nytt, närmast under intryck av förhandlingarna om Marocko, och på hösten samma år fick allmänheten läsa i bladen om det italienska överfallet mot det turkiska Tripolis, som företogs utan annan anledning eller förevändning, än att Italien ville så hava det. De politiska kannstöparne uttömde sig i beklaganden över det stackars fredliga Turkiet, som ej i ostörd ro fick fortfara att vansköta och försumma ett land med rika hjälpkällor, vilket under ett europeiskt kulturfolks vårdande händer på nytt kunde bliva, vad det fordom varit. Här om någonsin gälla dock skaldens ord: »Kan du ej spänna bågen, är han ej din.» Lika litet som den röde indianen kunde vänta att få i alla tider behålla sitt rika fastland och låta det ligga i träde, lika litet kunde turken vänta att få förbliva herre i ett land, som rätteligen aldrig varit hans, och som han icke med det fredliga arbetets rätt förmådde göra till sitt. En historisk Nemesis fogade det så, att vad som 1835 tagits med ett rövartåg, gick 1912 förlorat med ett annat rövartåg. Men mänskligheten skall i alla fall vinna därpå, att lata muhammedanska horder makas åt sidan av idoga kristna bönder, under vilkas flitiga händer ett nytt kulturland skall växa upp vid Syrtens strand och öknen

fot för fot vika tillbaka längre och längre in åt fastlandet.

I själva verket var det italienska överfallet mot Turkiet ett led i den tävlingskamp mellan England och Tyskland, som länge fortgått på hemliga vägar, innan den till sist bröt ut i öppet krig. Bakom Italien stod nämligen i osynlig måtto England, och bakom Turkiet ville det komma åt sin medtävlare Tyskland. Englands utrikesminister sir Edvard Grey, som efter sin kunglige herres död hade att verkställa hans politiska testamente, torde härmed velat driva in den första sprängkilen i alliansen mellan Italien och de två kejsarmakterna, och det begynnande storkriget har redan hunnit visa, huru väl han lyckats därmed. Tyskland var god vän med Italien och ville så förbliva, men det var ock god vän med Turkiet och ville likaledes så förbliva. Visade det nu i ett krig mellan dessa makter förkärlek för den ena, så måste det stöta sig med den andra, och antingen finge det då uppgiva förbundet med Italien för att tvinga det att hålla fred, eller finge det släppa sin ställning som beskyddare åt Turkiet, då detta kanske skulle kasta sig i Rysslands armar och därmed även ställa sig under Englands skydd. Sådan var den engelska uträkningen, och för att främja den synes England icke försummat att giva Italien hemliga vinkar om nödvändigheten att skynda sig, om det hade ärende till Tripolis, innan den turkiska flottan under den allmänna nydaningen av sitt lands försvarsverk blev i stånd att stänga dess väg dit.

Italien lät icke säga sig detta två gånger, och så fick Tripolis byta om överherre.

Att England icke alls hade något ondt till Turkiet betydde här vid lag ingenting, ty Turkiet var intet annat än en schackpjäs i det storpolitiska spelet, som flyttades fram och åter efter de spelandes intressen, utan att man frågade det till. Även här se vi bekräftad den erfarenheten, att när stora herrar tvista, går det ut över de små, och en ny hälsosam lärdom var härmed given åt de små staterna, ingen nämnd och ingen glömd. Under detta besynnerligaste av alla krig fick Turkiet intaga en högeligen sällsam ställning. På Medelhavet var Italiens flotta den förnämsta näst efter den engelska, och Turkiets flotta var alldeles ur stånd att spärra den förstnämndas väg över havet, utan fick söka en tryggande tillflykt innanför Dardanellerna. I Turkiet hade flottan fått förfalla liksom allting annat, och när det som bäst behövdes, var den ur stånd att fylla sin uppgift att värna rikets kuster mot främmande inkräktare, såsom det alltid går för en stat, som icke i tid har vett att sörja tillräckligt för sitt sjöförsvar. Till lands kunde Turkiet varken röra hand eller fot för att komma sin hotade besittning till hjälp. Landvägen mellan det asiatiska Turkiet och Tripolis går genom Egypten, och detta innehades av det neutrala England, ehuru sultanens höghetsrätt ännu till namnet erkändes, men England kunde i kraft av folkrätten icke tillåta, att någondera av de stridande fick fritt genomtåg för sina härar genom

det land, som stod under dess värjo. Så fick Turkiet nöja sig med att rusta så godt det kunde, men stanna med gevär för fot vid sin egyptiska gräns och blott se på, huru händelserna utvecklade sig.

Englands plan att söndra Italien från trippelalliansen fick tills vidare inga synliga följder. Alliansen var ställd på vissa år och skulle anses uppsagd, om den ej inom deras utgång förnyades. Men förnyelsen gick 1912 i vanlig ordning för sig, ehuru såväl Tyskland som i all synnerhet Österrike sågo Italiens makttillväxt i Medelhavet med ganska sneda blickar. Den hållning, som Italien intagit under det stora världskriget, torde likväl icke så litet blivit påverkad av den kallsinnighet, som uppkommit gent emot de båda andra alliansmakterna efter förvärvet av Tripolis.

FÖRSTA OCH ANDRA BALKANKRIGET.

För Italien var det i alla fall under Tripoliskriget av intresse, om Turkiet kunde hållas sysselsatt på andra håll, och detta skedde bäst, om det finge någonting att beställa inom sitt europeiska område. Till den ändan lät Italien en del av sin flotta under hertigen av Abruzzerna göra en hotande rörelse mot Albaniens kust, som det alltid haft ett godt öga till. Men med Italien såsom herre i Albanien var Österrike instängt i Adriatiska havet, och inför dess kraftiga påtryckning nödgades Italien draga

sin flotta tillbaka, vilket det sedan dess säkerligen icke glömt. Men på våren 1912 fann det sig oförhindrat att låta sin sjömakt besätta en del av öarna i Egeiska havet, och det har sedan dess icke gjort sig någon brådska med att lämna dem tillbaka. Öarnas befolkning är som bekant icke turkisk utan grekisk, och den önskar ingenting högre än en återförening med sitt rätta fädernesland. En dylik önskan fortfor för övrigt att vara allmän bland hela den kristna befolkningen på Balkanhalvön, och den hade stegrats i hög grad inför det synbara misslyckandet av ungturkarnas välmenta plan att åstadkomma en försoning på jämlikhetens grund mellan kristna och muhammedaner inom turkväldets europeiska del. Om någonsin tillfället var lägligt att bringa denna önskan närmare sitt förverkligande, så var det nu, då Turkiets hela uppmärksamhet var tagen i anspråk av det italienska överfallet och det vanmäktiga försöket att värja sig däremot.

Hela det gångna århundradet upptages i dessa landsändar av de kristnas ständiga försök att skaka av sig det turkiska oket. Efter varje misslyckande hade de upptagits på nytt, och steg för steg hade de fört till frigörelse av den ena landsträckan efter den andra från det osmaniska väldet. Framgången kunde varit vida större, om den europeiska statskonsten haft en mera storsinnad syn på tingens förlopp i världsdelens oroliga vrå, men nu fick denna statskonst rikta sin förnämsta strävan på försöken att hålla de kristna

Balkanfolkens ryske beskyddare inom tillbörliga skrankor, och på denna strävan kunde dessa folk icke undgå att bliva lidande. Från början hade emellertid det Europa, som icke var för mycket insnärjt i diplomatiens garn, med det livligaste deltagande följt deras försök att återvinna sin frihet och efter västerländskt mönster bygga upp nya samhällen. Men detta deltagande hade högst betydligt avsvalnat genom det dåliga bruk, som de nya Balkanstaterna gjort av sin så mödosamt tillkämpade frihet. Mot århundradets slut hade ett flertal av dessa vrångbilder av ett modernt statsskick hunnit bliva till en visa för hela Europa. Med stigande avsmak började västerlandet vända sig bort från de evinnerliga serbiska hovskandalerna, de lika ändlösa som meningslösa parlamentariska kriserna i Grekland och fursteroven och de politiska morden i Bulgarien, där den energiske Stambulov 1895 fick ett blodigt slut under omständigheter, som kastat en aldrig till fullo utplånad misstanke även på dess nye furste. Till sist började Europa tveksamt fråga sig, om ej ändå, när allt komme omkring, Balkanhalvöns gamla turkiska herrar vore det bland dess många folk, som bäst gjort sig förtjänt av västerlandets aktning. Väl hade de osmaniska turkarna ännu alltid förblivit samma barbarer, som de voro, när de för fem hundra år sedan kommo över från Asien, och väl syntes de allt framgent skola så förbliva. Men de hade åtminstone i behåll en del gammaldags patriarkaliska dygder, som syntes på väg att

helt och hållet försvinna hos de kristna Balkanfolken med deras hybrida halvkultur. Särskilt hade de bevarat sin gamla tapperhet och fältherrekonst, vilket ryssarna fått röna 1877 vid Plevna och grekerna 1897 vid deras förflugna och i grunden misslyckade anfall mot Turkiet. På en gång stego de nyvaknade turkiska sympatierna till sin höjd, när 1908 års statsvälvning inledde ett nydaningsarbete, som syntes giva löfte om en ny och större framtid för det turkiska väldet.

Det nyväckta intresset för Turkiets pånyttfödelse kom likväl Europa att alldeles för mycket förbise, att även någonting annat i all stillhet var i görningen där borta vid Balkan. En lång och bitter erfarenhet hade sent omsider lärt dess furstar och folk, huru litet de hade att vänta av de västerländska makterna för sitt fortsatta befrielseverk. För dess fullföljande till ett lyckligt slut, varpå de aldrig kunde upphöra att hoppas, hade de till sist ingen annan att lita till än sig själva. Men då måste det också äntligen bliva klart för dem, att de fingo slå in på andra vägar än hittills, om befrielseverket skulle hava den allra ringaste utsikt till framgång. Med dyster beslutsamhet började de samla alla sina krafter kring den stora uppgiften att rusta sig till den oundvikliga strid, som en gång för alla skulle avgöra över deras öde. Bud gingo mellan de olika staterna om förberedelser till ett gemensamt uppträdande i avgörandets stund. Framför allt var det furst Ferdinand av Bulgarien, som satt likt en

spindel i midten av sitt nät och i all stillhet spände de fina trådarna av sina förbindelser ut över hela Balkanhalvön. Bredvid honom framträdde något senare den grekiske statsmannen Venizelos, den landsflyktige frihetshjälten från Kreta, som trädde fram vid konung Georgs sida såsom den verklige ledaren av det lilla grekiska riket, och som förmådde utföra det underverket att vänja sina landsmän av med deras evinnerliga och förargelseväckande parlamentariska kriser, där det aldrig var fråga om politiska grundsatser utan om den ene eller andre ledarens och hans anhangs förmåga att hålla sig framme vid statens knappt försedda köttgrytor. Under flera år kunde sålunda Venizelos hålla sig kvar vid makten, och därunder fick han rådrum att i ständig samverkan med den bulgariske fursten förbereda de kommande händelserna.

Av gammalt voro Balkanhalvöns folk vana vid ständiga strider, och ett fredsbrott eller utsträckta krigsrustningar i fredstid kunde för dem icke bliva ett lika ovälkommet avbrott i livets dagliga gång som hos de folk, vilka leva under mera ordnade förhållanden. Det mötte därför mindre svårighet att pålägga dem ökade bördor, än fallet torde varit bland folk, som hunnit vänja sig vid en varaktig fred. Under det Europa med intresserad uppmärksamhet följde de ungturkiska försöken att nydana det osmaniska rikets här och flotta, lade det knappast märke till det planmässiga arbete, som i all stillhet pågick inom de andra Balkanstaterna för att uppdriva deras värnkraft

till högsta möjliga grad. Även här gick den bulgariske fursten i spetsen och drog flitigt och skickligt nytta av sin ungdoms militära utbildning inom den österrikiska hären, men han fann ingalunda ovärdiga efterföljare inom de andra staterna. För det tillämnade avgörandet var det likväl icke nog med en militär uppryckning efter stor måttstock, ty om möjligt ännu viktigare var det att bevara en orubblig enighet mellan de tillämnade förbundsbröderna. Under det förra århundradets strider hade turkarna haft minst lika mycken hjälp av de kristna Balkanfolkens ständiga inbördes oenighet som av sin egen militära överlägsenhet. Skulle nu dessa folk en gång kunna samla sig till ett gemensamt uppträdande med den allra ringaste utsikt till framgång, så var det ovillkorligen nödvändigt för dem att begrava sina inbördes stridigheter åtminstone så länge, till dess segern över den turkiska arvfienden var vunnen och dess resultat var tryggat. Även detta lyckades de så länge avundsjukt tävlande staterna att ena sig om, och så fortgingo de militära förberedelserna år efter år under avvaktan på ett lägligt tillfälle att taga upp den slutliga kampen.

Tillfället skulle icke heller låta vänta på sig allt för länge. Den turkiska statsvälvningen syntes till en början förmörka de kristna grannstaternas utsikter, ty så länge deras bröder inom det turkiska väldet ännu kunde hava någon förhoppning om en bättre lott under sultanens spira, var det knappast att vänta, att de skulle föredraga en kamp

på liv och död med oviss utgång framför den mindre men lugnare fördelen av en bättre ställning inom det turkiska riket. Först då, när motsatserna inom turkväldet visade sig oförenliga och omöjliga att övervinna, framstod i sin fulla klarhet för dess kristna undersåtar nödvändigheten att vid första lägliga tillfälle låta det komma till ett avgörande, som måste bliva svårare och kräva större offer, ju längre turkarna fingo rådrum till att sätta sitt härväsende i ett mera tillfredsställande skick. Kom så det italienska överfallet på Tripolis och gav de kristna Balkanfolken det sökta tillfället, som de aldrig upphört att längta efter.

Ännu torde det icke vara förgätet, att det var det lilla Montenegro, som gav signalen till den stora striden. Under den gamle tappre furst Nikitas ledning hade det lyckats bättre bevara Europas aktning än de övriga Balkanstaterna, även om samtiden drog en smula på munnen åt upphöjelsen till konungarike av ett land med det svenska Kristianstads läns storlek och folkmängd. Nu blev det som sagt det nybakade konungarikets lott att börja den allvarsamma leken, och ett ögonblick såg det ut, som om det lilla käcka bergfolket skulle lämnas åt sig självt att krossas av den väldiga turkiska övermakten. Men Montenegro behövde icke vänta länge, innan dess grannar kommo det till hjälp med Bulgarien i spetsen. Det avgörande ögonblicket hade kommit, och det blev icke försummat. Vilka anledningar eller förevändningar, som söktes och funnos för att låta kriget bryta ut, förlorar i detta

sammanhang allt intresse inför det stora avgörandet, om halvmånen eller korset för framtiden skulle råda över några av världsdelens skönaste och rikast utrustade länder.

I förstone väckte krigsutbrottet föga intresse, ty de flesta trodde, att det blott var fråga om ett av de gamla vanliga rabaldernumren från Europas oroliga vrå, och att det hela snart skulle sluta med en turkisk seger och ett inskridande av de europeiska stormakterna för att efter vanligheten skydda de påflugna angriparna från alltför menliga följder av sitt överdådiga tilltag. Det var till vederbörlig efterrättelse för båda parterna, som de stora makterna i viktig förmyndarton läto förstå, att de ingalunda ämnade tillåta några rubbningar i status quo på Balkanhalvön. Så mycket större blev den allmänna överraskningen inför de händelser, som sedan omedelbart följde. De små kristna staterna hade samlat sig till en kraftansträngning, som ingen hittills trott dem om, och det troddes i förstone vara blott en vanlig krigsbluff, när det upplystes, att de dragit i fält med en sammanlagd styrka, som i storlek övergick de härar, med vilka tyskarna 1870 ryckte in i Frankrike. Även i det avseendet var ögonblicket för anfallet mycket väl valt, att Turkiet befann sig midt uppe i övergången från de gamla formerna för sitt statsliv, och framför allt för sitt härväsende, och till de nya, med vilka ungturkarna ville återvinna det mesta möjliga av rikets gamla ställning som en stor militärmakt. Japan hade vid sin pånyttfödelse haft en ovärderlig

fördel av sitt avskilda läge, som tillät omdaningen att gå för sig utan störande ingrepp från yttre makter. Av denna fördel kunde Turkiet icke på något sätt komma i åtnjutande, ty det befann sig genom själva sitt geografiska läge i själva brännpunkten för det storpolitiska spelet, och om det ville eller icke, kunde det när som helst kastas huvudstupa midt in i händelsernas virvel. Hade den nya tidens män i sultanens rike fått aldrig så litet tid på sig, så är det icke otänkbart, att de kunnat samla och ordna dess krafter på ett sätt, som givit en helt annan utgång åt det plötsliga anfallet. Nu kom detta så olägligt som gärna var möjligt midt uppe i övergången från tingens gamla till deras nya ordning, då den förra var nedbruten, under det icke ens grunden riktigt hunnit läggas till den senare.

Turkiets styrande män tyckas även hava invaggat sig i en säkerhetssömn gent emot sina grannar och en likgiltighet för deras göranden och låtanden, som var mycket begriplig efter deras föregåenden, men som därför icke var mindre klandervärd. Nu blev det också fullständigt överrumplat av deras med samlad kraft företagna anfall, som det icke på minsta vis var beredt att möta. Slag i slag kommo underrättelserna om de kristnas och i all synnerhet bulgarernas oerhörda framgångar, och med de stora segrarna vid Kirk-Kilisse och Lyly-Burgas var krigets utgång i själva verket avgjord, innan dess första månad ännu gått till ända. Under vintern 1912—13 inlupo slag i slag underrättelser om, att den ena efter den andra av det europeiska Turkiets

stora befästade städer efter ett tappert och ihärdigt motstånd måst giva sig åt segerherrarne — Skutari åt serber och montenegriner, Jannina och Saloniki åt grekerna och på sistone rikets andra stad Adrianopel åt bulgarerna. De förbundnas segerfröjd stördes blott för ett kort ögonblick därav, att konung Georg av Grekland föll för en mördares hand vid sitt första besök i det erövrade Saloniki den 18 mars, endast tolv dagar innan han kunnat fira den femtionde årsdagen av sitt val till hellenernas konung.

Som här icke är meningen att ens i ett sammandrag skriva den nyaste tidens historia, sakna vi anledning att närmare sysselsätta oss med de enskilda krigshändelserna. Nog av, — på våren 1913 var de kristna folkens framgång en avgjord sak, och Turkiet hade intet annat val än att erkänna det lidna nederlaget och inleda underhandlingar om fred. De bulgariska segerherrarne jämte ett mindre antal hjälptrupper från de andra staterna stodo då redan vid den från rysk-turkiska kriget 1878 bekanta Tjataldjalin ieni den omedelbara närheten av sultanernas huvudstad, vars tinnar och torn hägrade för deras segerdruckna blickar i ett frestande avstånd. Lyckan står den djärve bi, och det är alls icke osannolikt, att ett beslutsamt framryckande inom kort kunde givit Konstantins gamla stad i de kristnas händer. Men konung Ferdinand av Bulgarien hörde mera till de män, som hava skicklighet att i det dolda anlägga djupt uttänkta planer, än till dem, som äro i stånd att med rask be-

slutsamhet sätta dem i verket. Inför det stora målet blev den dittills så segerrika hären stående med gevär för fot, under det fredsunderhandlingarna togo sin början.

Huvudorsaken till denna obeslutsamhet har sannolikt varit att söka i den djupgående söndring, som sedan några årtionden varit rådande mellan den bulgariska och den grekiska grenen av den gamla österländska kyrkan. På det kyrkliga området hade grekerna alltid gjort anspråk på försteg framför de andra Balkanfolken, vilket med stränghet övervakades av patriarken i Konstantinopel. Allt efter som de sydslaviska folken hunno vakna upp ur sin halvtusenåriga dvala, började de likväl inlägga bestämda gensagor mot detta företräde och göra anspråk på rätten att ordna sina kyrkliga förhållanden på egen hand. I egenskap av deras skyddsherre hade Ryssland givit sitt mäktiga stöd åt deras strävanden, och när panslavisternas ryktbare ledare general Ignatiev var ryskt sändebud i Konstantinopel, hade han genomdrivit upprättandet av en självständig bulgarisk kyrka, som kom till stånd 1870 och omfattade nästan hela den östliga delen av Balkanhalvön utom själva kusten vid Egeiska havet och de båda sunden. Patriarkatet i Konstantinopel hade svarat med en bannlysning av den frigjorda bulgariska kyrkan, som ännu stod vid makt, när bulgarerna redde sig till att intränga i den stad, där han hade sitt säte. Ett besättande av Konstantinopel från deras sida väntades så mycket mindre göra ett slut på den kyrk-

liga söndringen, som grekerna i Konstantinopel och dess omgivning med patriarken i spetsen unnade staden åt Grekland och icke åt Bulgarien, och kung Ferdinand kunde icke hysa det minsta hopp att ur patriarkens händer få mottaga den efterlängtade kronan såsom Balkanhalvöns tsar, även om det lyckades honom att uppsätta det grekiska Andreaskorset i halvmånens ställe på tinnarna av den stolta Sofiamoskén och förvandla denna till vad den fordom var, den österländska kristenhetens huvudkyrka.

Från ömse sidor förhandlades det som bäst om de blivande fredsvillkoren, och det syntes, som om Turkiet av sitt forna europeiska område endast skulle få behålla själva Konstantinopel och en smal strandremsa utmed Bosporen, Marmorasjön och Dardanellerna från Svarta till Egeiska havet, till omfånget ungefär lika stor som ett svenskt län. Men då fick den ena av de förhandlande parterna på en gång andra saker att tänka på. Mellan de nyss så eniga segerherrarna började osämja uppstå om den rätta fördelningen av det rikliga segerbytet. I själva verket hade detta blivit större, än de i förväg kunnat göra sig räkning på. Före krigets utbrott hade de under sina inbördes förhandlingar med största omsorg övervägt alla tänkbara möjligheter, och därvid hade de icke glömt bort en lämplig fördelning av det väntade landrovet från det besegrade Turkiet. Men de hade aldrig tänkt sig, att detta landrov skulle bliva så stort, som nu var fallet, ty möjligheten att på en gång inskränka

Turkiet till själva det gamla Stambul och dess närmaste omgivning tycktes icke hava fallit dem in. Segern hade likväl överträffat deras djärvaste förväntningar, och den gräns i öster, som borde uppdragas mot återstoden av det europeiska Turkiet, fick framflyttas ett godt stycke längre, än de på förhand hade beräknat. Efter det geografiska läget måste denna ytterligare landvinning förnämligast falla på Bulgariens lott.

Men på samma gång syntes den del av segerbytet, som på förhand blivit tillerkänd åt Serbien, Montenegro och Grekland, få tåla vid en väsentlig avprutning. Det fanns en av de europeiska stammarna på halvön, som icke varit med om befrielseverket, och det var de tappra men halvvilda albanerna. Med förtvivlans mod hade de en gång värjt sitt oberoende mot den turkiska jättemakten, men det oaktat hade denna blivit dem övermäktig, och när allt hopp var ute, gingo de liksom den slaviska adeln i Bosnien och Bulgarien i massor över till islam och övergåvo de kristnas gud, »som ej hulpit dem bättre». Efter sitt avfall hade de intagit ett mycket framstående rum i Turkiets historia, och ett stort antal av dess yppersta statsmän och fältherrar har utgått ur deras krets. Men när den slutliga frigörelsen stod för dörren, intogo de en ytterst svår ställning, lika misstrodda av turkarna för sin europeiska börd som av de kristna för sin muhammedanska tro. I detta brydsamma läge kunde de varken besluta sig för att med sin vanliga vilda kraft träda upp på den turkiska sidan eller för att deltaga

i sina kristna grannars kamp för halvöns frigörelse. När denna kamp slutade med de senares seger, funno de således ingen anledning att tillerkänna albanerna den självständiga nationella tillvaro, som de icke velat kämpa och blöda för, utan kommo överens om att efter lämpliga grunder fördela Albanien sins emellan. Men då lade sig Österrike och Italien emellan till Albaniens förmån, ty det var icke förenligt med deras fördel, att de med Ryssland så nära förenade serberna och montenegrinerna fingo ett alltför stort utrymme vid Adriatiska havet. Inför deras påtryckning nödgades de små slaviska staterna giva vika, och världen har fått bevittna det hittills föga framgångsrika försöket att upprätta ett albaniskt furstendöme.

Medan Bulgariens landvinning i öster skulle högst betydligt utsträckas, måste alltså Serbiens och Montenegros landvinning i väster lika betydligt inskränkas. Begripligtvis ville de icke vara med härom utan gjorde en vänskaplig framställning till sin bulgariske förbundsbroder, att denne måtte dela med sig ett stycke av det nyvunna landet vid sin västra gräns åt dem. Härom ville Bulgarien i sin ordning icke höra talas utan höll strängt på, att allt det land, som det vunnit med sina söners blod, skulle höra det ensamt till. Ställningen hade med ens inträdt i ett skede, som ingen av de mest framsynte kunnat på förhand beräkna, och spänningen mellan de nyss så såta förbundsvännerna blev starkare med varje dag. Bulgarien var övermodigt och berusat av de oväntat stora framgångarna och

trodde sig om att med ett raskt Alexandershugg kunna lösa den trassliga knuten till sin egen förmån. Men det skulle det icke hava gjort, ty det glömde att taga med i sina beräkningar den oundvikliga utmattning, som måste bliva en naturlig följd av den oerhörda kraftansträngning, där det burit stridens tunga och hetta i långt högre grad än sina förbundsbröder. När Bulgarien på en gång började krig med dem för att tillförsäkra sig lejonparten av bytet, fick det snart röna, att dess nya motståndare hade vida mera krafter i behåll till sitt förfogande i det andra kriget, och alla minnas vi, med vilken svindlande fart detta kristna brödrakrig tog en olycklig vändning för de obetänksamma angriparne. Värst av allt var, att denna brödrastrid mellan de kristna segerherrarne måste utkämpas inför de besegrade turkarnas hånande blickar. Men dessa hade ingen lust att nöja sig med ställningen såsom intresserade åskådare. Under vinterns lopp hade de hunnit få sina stridskrafter bättre i ordning, och det var alls icke underligt, att de midt under kampen blandade sig i leken för att återvinna det med sådant hjältemod försvarade Adrianopel. Det på alla sidor inringade Bulgarien fick ännu en fiende på halsen, i det Rumänien, som icke haft anledning att taga del i det förra kriget, emedan det icke hade något mer att vänta av turkarna, fann lägligt att passa på tillfället att på Bulgariens bekostnad utvidga sina besittningar i Dobrudja söder om Donaufloden. Det utmattade Bulgarien hade ingen annan råd än att giva efter, och

den korta striden, som den gången å den segrande sidan närmast tog sig ut som en militärisk promenad, lyktades med, att det fick avstå det allra mesta av kusten vid Egeiska havet åt grekerna, en stor landsträcka i väster åt serberna, en landremsa från Donau till Svarta havet åt rumänierna och det nyvunna Adrianopel åt turkarna.

PANSLAVISMEN OCH DEN ORIENTALISKA FRÅGAN.

När de dolda trådarna i det storpolitiska spelet före och under Balkankrigen hunnit läggas i dagen, lider det intet tvivel, att det skall visa sig, i vilken utsträckning de ryska ränkerna spelat in i förberedelserna till åtminstone det första av dessa krig. Turkiets nydaning hade varit ett svårt streck i räkningen för Ryssland, i all synnerhet då det bakom Turkiet alltid såg eller trodde sig se Tyskland och Österrike, och från dess sida var det en förklarlig önskan att stäcka sistnämnda makters inflytande i Bosporen. Detta kunde icke ske bättre än genom sydslavernas frigörelse från det turkiska oket, utan att Ryssland behövde i synlig måtto framträda. Men därvid visade sig under hela tiden en egendomlig skillnad i dess förhållande till Serbien och Montenegro på den ena och till Bulgarien å den andra sidan. Bulgarien erkände väl sin tacksamhetsskuld till Ryssland för sin befrielse från

det turkiska oket, men efteråt hade befriaren till den grad tagit sig ton av förmyndare, att ställningen alltifrån furst Alexanders och Stambulovs dagar visat sig outhärdlig för bulgarerna, och endast med nöd hade kung Ferdinand fått ett återställande av den gamla vänskapen åtminstone i det yttre till stånd. Bulgarerna fortforo att känna sin nyvunna självständighet hotad av de ryska planerna på Konstantinopel, under det de icke sågo den hotad av Österrike, som ej längre kunde fullfölja sina gamla planer att vid Saloniki finna en utväg till Egeiska havet och de östliga farvattnen. Den givna följden var, att bulgarerna i synnerhet efter sitt nederlag mot serberna visade mera lust att närma sig till Österrike, än som var förenligt med Rysslands intresse. Serbien å sin sida hade liksom Montenegro allt att vinna men ingenting att förlora av vänskapen med Ryssland, som först i ett långt senare skede kunde väntas utsträcka sina händer efter Balkanhalvöns västliga del men däremot hade intresse av att genom Rumänien och Serbien uppnå en lätt förbindelse med järnväg till Adriatiska havet. Gent emot Österrike hade de sistnämnda små staterna all anledning till missnöje, emedan det fränryckt dem det säkert påräknade bytet i Bosnien och Herzegovina, och mycken anledning till fruktan, att det ämnade utsträcka sitt välde i sydöstlig riktning på bekostnad av deras självständighet. De sydslaviska småstaternas ställning till de stora grannrikena ordnades av sig själv så att säga korsvis.

Rysslands ställning till dessa stater och därmed

till Österrike var en gång för alla given i följd av dess historiska traditioner. Förut är talat om dess extensiva politik, som låter de stora uppgifterna i det inre stå tillbaka för det ständiga och ängsliga jäktandet efter nya landvinningar, som stadigt taga sikte på ett fortsatt framryckande i alla riktningar mot de närbelägna haven. I förra århundradet fick denna erövringspolitik en ny lösen genom framträdandet av panslavismen eller den allslaviska rörelsen. Panslavismen är den östeuropeiska formen av den västerländska nationalitetsprincipen, men under det denna i västerlandet funnit sitt högsta uttryck i Tysklands och Italiens enhet och ännu icke höjt sig till en klart medveten och allmänt omfattad strävan att samla de germanska och latinska stammarna till ännu större enheter, framträdde denna strävan från allra första början i fullfärdigt skick bland slaverna. Panslavismen avser således att samla alla folk av slavisk börd antingen till ett stort förbund av självständiga stater under Rysslands ledning, någorlunda svarande mot det tyska förbundsriket, eller ock till ett enda ofantligt enhetsrike med den ryske tsaren till självhärskare och med Konstantinopel till huvudstad. Att den slaviska rörelsen från början antog denna form berodde närmast därpå, att ensamt storryssarna varit i stånd att från Moskva bygga upp åt sig ett väldigt rike, under det alla de övriga slaviska stammarna fått böja sig under främmande överherrar, — polackerna utanför Ryssland under Preussen och Österrike, tjeckerna, slo-

vakerna, slovenerna, kroaterna och delar av serberna och rutenerna under Österrike samt återstoden av serberna jämte bulgarerna under Turkiet. Från Rysslands sida omhuldades den panslavistiska rörelsen med få undantag allt ifrån sitt första framträdande, emedan regeringen däri såg en nyttig motvikt mot de revolutionära strömningar, som funnit sitt förnämsta eller mest kända uttryck i nihilismen. Men den moskovitiska jättestaten hade från sin synpunkt ingen orsak att arbeta för, att dessa stammar måtte sätta sina egna intressen högre än de ryska. För dess statskonst låg det närmare till hands att antingen förbereda deras utbildning till ryska lydstater eller ännu hellre deras fullständiga uppgående i ett allslaviskt världsvälde.

Att detta välde skulle finna sin framtida huvudstad i ett befriat Konstantinopel, ehuru denna stad noga taget ligger utanför den slaviska folkvärlden, beror på flera samverkande orsaker. Endast några slaviska fantaster och drömmare hava tänkt sig ett fritt slaviskt folkförbund med Rysslands gamla moderstad Kiev till huvudstad. Men dessa drömmar ha flutit bort som strömmar inför verklighetens kalla vindar och realpolitikens allt annat än idealistiska räknekonst. I Konstantinopel ser den ryska panslavismen sin naturliga huvudstad ej minst av religiösa skäl. Från Konstantinopel var det, som ryssarna och de flesta slaviska folken fingo sin kristendom, som de därför mottogo i dess österländska form, under det endast de väst-

ligaste slaviska stammarna på grund av det stora avståndet till österns huvudstad slöto sig till den västerländska kyrkan. Den verkligt äkta och rättrogna panslavismen vill därför gärna bliva ett med den grekiskt-ortodoxa kyrkan, men dennas huvudstad är Konstantinopel med den ryske tsaren såsom de byzantinska kejsarnes rättmätiga arvtagare. I tsaren ser alltså denna religiöst färgade form av panslavismen icke endast sin kejserlige påve, som med samma ofelbarhet som sin villfarande broder i Rom avgör alla religiösa och kyrkliga tvistefrågor, utan också den borne självhärskaren av Guds nåde, med samma självklara envåldsmakt i världsliga ting som i de andliga, och som av gudomlig nåd fått sig uppdragen denna envåldsmakt såsom den ende och sanne representanten för den slaviska folkandan. Från denna synpunkt äro de romerskt-katolska slaverna endast att betrakta såsom avfällingar från den sanna tron, vilka helst med mildare men i nödfall med strängare medel böra återföras till det rätta fadershuset. Detta hava de genstörtiga polackerna icke velat erkänna, vadan de fortfara att betraktas såsom det slaviska fadershemmets sorgebarn, under det tjeckerna på sitt tryggare avstånd ännu ansett sig kunna lämna denna del av frågan åsido och kroater och slovener längst i sydväst söndrat sig från sina bröder serberna, med vilka de i grund och botten äro förenade såsom grenar av en och samma stam, som endast åtskiljas av religionen.

Medan den grekiskt-ortodoxa panslavismen så-

ledes av sina grundsatser finner sig manad att sträva efter Konstantinopel såsom huvudstad för sin folkstam, syftar den ryske bonden instinktlikt och utan alla politiska intressen åt samma mål, emedan Konstantinopel för honom är det heliga Tsargrad, hans enda och rätta religiösa huvudstad, som det är hans kristliga plikt att frigöra från de otrogna muhammedanernas herravälde. Först i besittning av denna stad kan alla ryssars självhärskare rätteligen uppträda såsom världshärskare och taga upp de gamla anspråken från Ivan den förskräckliges tid såsom kejsar Augusti rättmätige arvtagare och efterträdare. Anspråken på världsvälde lågo länge förborgade på djupet hos den ryska erövringspolitiken. De funno en klar och bestämd formulering i tsar Peters apokryfiska testamente men hava antagit fullkomligt fasta former först efter det ryska järnvägsnätets tillkomst, som sätter det väldiga riket i stånd att såsom aldrig tillförne övervinna alla avstånd. Med Petersburg till detta rikes tyngdpunkt måste det naturnödvändigt sträva att utvidga sig vid Östersjön, och med Konstantinopel som tyngdpunkt skulle det lika naturnödvändigt sträva till utvidgning vid Medelhavet — detta utan avseende på, om den ryska statskonsten är ett sant och tillbörligt uttryck för den ryska folkstammens verkliga livsintressen eller icke.

Mot Konstantinopel känner sig den ryska folkandan även och icke minst av ekonomiska orsaker kallad att sträva. Förbi stadens hamn, som under namn av det Gyllene hornet med rätta är berömd

såsom en av de yppersta i världen, går den stora allfarvägen genom de båda sunden mellan Svarta havet och Medelhavet, som allt ifrån urtiden intill våra dagar varit föremål för de kringboende folkens avundsjuka tävlan. Och det är denna tävlan, som egentligen utgör kärnpunkten i den så kallade orientaliska frågan. Den ofantliga ryska slätten stöter endast utmed korta sträckor till de små innanhaven Östersjön och Svarta havet, som genom trånga sund förbindas med de yttre haven, och medan rikets Östersjösluttning har sin naturliga utfartsled genom Öresund, får den vida större och mera betydande Svartahavssluttningen söka sin utväg till de stora haven genom Bosporen och Dardanellerna. I riktning mot den peka alla farleder från de stora floder, som mynna ut i det inre havet, och de båda sunden giva den närmaste och lättaste förbindelseleden med världshavet för en landsträcka som räcker djupt in i hjärtat av Asien. För hela denna landsträcka, som till allra största delen lyder under ryskt välde, blir det således ett livsintresse att utan alla hinder kunna när som helst finna vägen fram och åter genom denna farled.

Om nu Ryssland vore en makt, som nöjde sig med de fredliga erövringarna i sitt omätliga inre, där det med plogen kunde göra långt större landvinningar än nu med svärdet, skulle ingen människa falla på den tanken att stänga dess naturliga utfartsväg genom sunden. Men långt innan tsar Alexander I utkastade sitt bevingade ord om Öresund och Dardanellerna såsom de båda nyck-

larna till Rysslands hus, hade detta rike mot sig uppväckt en allmän misstro genom sitt orubbligt konsekventa utförande av tsar Peters testamente i alla riktningar. Öresund är en mera bred och öppen farled, som är lättare att övervaka för de västliga makterna, och där har det icke visat sig av nöden att lägga några särskilda band på den ryska sjömakten. Så mycket mera har detta varit fallet i de smala och trånga sunden invid Konstantinopel, där den ryska sjömakten kunde hava mycket lätt att taga väldet, men där det bleve mycket svårt att förjaga den därifrån. Hade den ryska flottan sin väg fri och obehindrad genom de båda sunden, kunde den när som helst få det infallet att göra en avstickare till Bosporen inåt Gyllene hornet, och det är alldeles icke sagt, att den skulle finnas lika villig att lämna detta härliga farvatten, sedan den en gång fått säkert fäste där. När den store Napoleon och hans nyförvärvade vän tsar Alexander I efter freden i Tilsit sutto vid ett bord med Europas karta mellan sig för att dela upp världsdelen i två stora intressekretsar, yrkade tsaren på, att Konstantinopel skulle falla inom den östliga eller ryska intressekretsen, men då stannade Napoleon tankfullt med pekfingret vid det ställe på kartan, där Konstantinopel låg, och sade: »Nej, den stormakt, som är herre över Konstantinopel, är herre över världen.» Den store världsbetvingarens ord hava sedan dess icke blivit förgätna vare sig av Ryssland eller det övriga Europa, och de ha utgjort ett rättesnöre för de västliga

makternas politik i den främre Orienten, ända till dess det nya århundradet med sina allianser och fördrag i stor utsträckning omkastat ställningen och förberedt den katastrof, som nu kommit. Framför allt var det England, som allt intill dess med avundsjuk ängslan såg den moskovitiske jätten nalkas till de båda sunden, och som med fördrag efter fördrag sökte hejda honom på hans väg dit. I Krimkriget lyckades England få det kejserliga Frankrike på sin sida för att skydda den sjuke mannen mot hans självkallade arvtagare, och vid kongressen i Berlin var det återigen England, som med Bismarcks tysta bifall nödgade det i kriget mot Turkiet segerrika Ryssland att avstå från det mesta av de turkiska länder, vilka det med säkerhet påräknat såsom segerns byte.

Sedan dess har den ryska politiken med den aldrig slappade ihärdighet, som är ett av dess förnämsta kännemärken, fortfarit att bevaka sina intressen vid Bosporen. På allt sätt har den sökt bevara ett inflytande över de små kristna Balkanstaterna, som icke blott i Bulgarien kunnat urarta till ett besvärligt förmynderskap. Det såg allt annat än gärna, att dessa staters utveckling började antaga en självständig karaktär, som allt mera syntes sätta dem i stånd att fullfölja sina egna syften och skjuta de ryska intressena åt sidan. Vid de små Balkanhoven har det framför allt pågått en långvarig och avundsjuk tävlan mellan Österrikes och Rysslands sändebud, som med växlande framgång bekämpat varandra i det aldrig vilande diploma-

tiska kriget. Bakom Österrike har Ryssland allt ifrån Berlinkongressen ständigt och med stigande förtrytelse sett Tyskland skymta fram. I det rumäniska konungariket, som likt en sprängkil skjuter fram till Svarta havet mellan Österrike, Ryssland och de sydslaviska staterna, har den ryska makten så mycket hellre kunnat se en utpost för de tyska intressena i öster, som på dess tron sitter en mångprövad furste av Hohenzollerns stolta hus och en avlägsen släkting till Tysklands kejsare.

Allt detta har mäktigt bidragit att öka den ryska bitterheten mot de två kejsarmakterna inom trippelalliansen. Den gamle panslavisten Pogodins bekanta sats, att Rysslands väg till Konstantinopel måste gå över Wien, har med åren fått en utvidgning, som lyder så, att dess väg till Wien måste gå över Berlin. För den ryska makten måste det således bliva ytterst välkommet, att det besegrade Frankrike under sitt sökande efter bundsförvanter vid vedergällningen mot den tyske segraren började eftersträva dess vänskap. Med vanlig slughet har den ryska statskonsten förstått att leda den franska oviljan mot Tyskland till sin fördel, och det har utfört ett diplomatiskt mästerstycke, då det förmått sin rike förbundsvän att ideligen lossa på sin väl späckade pung och lätta den ryska statskassans bekymmer med det ena milliardlånet efter det andra. På den allra sista tiden har likväl det ryska statsverket funnit en rikt flödande inkomstkälla i det brännvinsmonopol.

som greve Wittes finansiella snille bringat till stånd, och det är till stor del med brännvinsmedel, utpressade av det lika törstiga som fattiga ryska folket, som det ryska härväsendet efter nederlagen mot Japan blivit försatt i ett bättre skick.

Kronan på verket sattes, när de gamla skenbart så oförsonliga medtävlarne Ryssland och England äntligen funno varandra, efter det de skjutit de gamla retsamma tvistefrågorna om Konstantinopel och Indien åt sidan. Vi hava funnit, att det var Englands fruktan för Tysklands framgångsrika tävlan om herraväldet över världens handel och sjöfart, som kommit England att glömma sin gamla fruktan för den ryska maktens strävan mot de två sistnämnda målen. I motsats härtill måste Tyskland och Österrike inför den rysk-fransk-engelska trippelententens allt tydligare övergång till ett fastare förbund sluta sig ännu närmare till varandra. Österrikes halva befolkning utgöres av slaviska stammar, och dess bestånd som självständig stat är allvarsamt hotat för varje nytt steg, som den ryske jätten tager fram emot Bosporen och det Gyllene hornet. Kommer så härtill ryssarnas och de slaviska folkens stadiga tillväxt i antal, som är mycket starkare än de germanska stammarnas, och som giver dessa fullgiltig anledning till farhåga för en ständig förskjutning mot väster av gränsen mellan dem och slaverna. Allt detta i förening har låtit utsikten till en kamp på liv och död mellan germaner och slaver, som ännu för några årtionden sedan tedde

sig såsom en avlägsen framtidsdröm, rycka allt längre fram i förgrunden till den politiska skådebanan. För ett kort ögonblick ville det synas, som om den ryske tsaren vid utfärdandet av sitt beryktade fredsmanifest av den 24 augusti 1898 hyste en ärlig åstundan att varaktigt trygga världens fred och därmed även undanskjuta eller giva en vänskaplig lösning åt konflikten mellan germaner och slaver. Men ju mera uppriktig denna avsikt kan hava varit, dess mera måste dess upphovsman känna sig besviken vid sina försök att sätta den i verket, och likt alla halvgångna teoretiker kan han då mycket väl hava kommit på den tanken, att den enda utvägen att trygga världens fred vore att samla alla folk till ett enda rike — vi behöva ej säga vilket.

MORDET I SERAJEVO OCH VÄRLDSKRIGETS UTBROTT.

Ett ganska betänkligt hinder för ett snart och fullständigt förverkligande av de ryska planerna vid Bosporen visade sig under fortgången av det första Balkankriget. Så väl som Ryssland torde varit underrättat om de sydslaviska smårikenas göranden och låtanden, synes det likväl näppeligen på förhand kunnat beräkna den väldiga kraft, varmed de voro i stånd att utföra sitt befrielseverk. Dess uträkning torde hava varit att låta dem pröva

sin styrka och, när denna befunnits otillräcklig att bryta den turkiska makten, träda fram som räddare och hjälpare i nödens stund. Men nu visade det sig, att Balkanstaterna voro i stånd att alldeles utmärkt väl hjälpa sig själva, och det var uteslutande med egna krafter och utan att behöva utbedja sig Rysslands hjälp, som de lyckades föra kampen mot Turkiet till ett fördelaktigt slut. Härmed måste enligt sakens natur deras självkänsla stärkas till en grad, som icke var önskvärd för den ryska politiken, vilken icke gärna kunde se deras beroende av Ryssland minskas. Särskilt var dess missbelåtenhet riktad mot Bulgarien, som varit så nära att lägga beslag på Konstantinopel utan att fråga Ryssland om lov. Långt villigare hade däremot Serbien och Montenegro lånat sig åt de ryska intressena, och under inbördeskriget mellan Balkanstaterna lade Ryssland icke två strån i kors för att hindra, att Bulgarien gick miste om det mesta av den dyrköpta segerns frukter. Härmed stegrades i sin ordning Bulgariens kallsinnighet mot Ryssland, som från rysk sida endast kunde betraktas såsom den svartaste otacksamhet mot den oegennyttige befriaren. Följden var, att den riktning mot ett närmande till Österrike, som redan före krigen utmärkt den bulgariska politiken, allt starkare fullföljdes, under det Serbien och Montenegro ännu mera sökte skydd under den ryska dubbelörnens vingar.

Så syntes den närmaste följden av de båda Balkankrigen bliva ett allt starkare tillspetsande av

konflikten mellan Ryssland och Österrike, och denna konflikt kom allt mera tydligt att röra sig om de slaviska småfolkens ställning mellan de båda rikena. I Österrike ansåg sig den panslavistiska rörelsen hava funnit sin farligaste och kraftigaste motståndare i tronföljaren ärkehertig Frans Ferdinand, den gamle kejsar Frans Josefs brorson, som efter kronprins Rudolfs sorgliga slut och sin faders tillbakaträdande och död stod närmast intill den österrikiska tronen. Tronföljaren hade haft en ganska stormig ungdom bakom sig, som näppeligen varit ägnad att stärka de österrikiska folkens framtidshopp till honom, men vid mognare år hade han stadgat sig och med iver och kraft satt sig in i sina plikter mot kejsaren och riket. I hans skaplynne hade därvid ett drag framträdt såsom övervägande, och det var hans långt drivna hängivenhet för den katolska kyrkan. Till att av all makt främja dess intressen inom riket uppmuntrades han på det livligaste av sin morganatiska gemål, den böhmiska grevinnan Sofia av Chotek, som med en icke ringa begåvning förenade en hänsynslös energi och en stor förmåga i intrigens konst. Denna förmåga använde hon lika talangfullt som hänsynslöst för att främja två mål, som mycket väl kunde förena sig med varandra. Det ena och förmodligen närmaste var undanröjandet av alla hinder, som reste sig mot hennes blivande upphöjelse på den kejserliga tronen vid sin makes sida, och hon skydde inga medel för att steg för steg höja sin ställning vid hovet

och träda fram som objuden jämlike vid sidan av dess kvinnliga medlemmar för att kanske en dag taga försteget framför dem. Det andra målet var förstärkandet av den allena saliggörande kyrkans maktställning inom dubbelmonarkien, och det är ingalunda osannolikt, att denna kyrkas främsta män i Österrike och icke minst de fromma bröderna av Jesu sällskap haft sin hand med vid upphöjandet av denna kyrkans fromma dotter till en blivande kejsares gemål för att i henne finna ett villigt och lydigt verktyg för sina vidtfamnande planer. Väl hade hennes make vid deras giftermål fått uttryckligen avsvärja alla anspråk på tronföljden för deras blivande barn, men den heliga kyrkan har som bekant i sin makt att lösa edens band, när det är till hinders för dess fromma syften. Sonen av en yngre broder till ärkehertig Frans Ferdinand hade visserligen blivit uttryckligen erkänd såsom presumtiv tronföljare näst efter honom, men olyckan var, att den ungerska tronföljdslagen icke utesluter arvsrätt till kronan för furstebarn av äktenskap, som icke äro jämbördiga, och ingen vet, med vilka faror dubbelmonarkien vid Donau kunde hava hotats, om en ärelysten, hänsynslös och ränkfull kvinna efter tronskiftet fått tillfälle att på öppna och dolda vägar och med den allena saliggörande kyrkans värderika hjälp verka för sina syften.

Men dessa vägar skulle aldrig beträdas, ty händelser kommo emellan, som utsatte den österrikisk-ungerska monarkien för faror av helt annat

slag. Varken tronföljaren eller hans gemål dolde sina katolska sympatier, och klyftan blev därmed så mycket starkare mellan dem och de grekisk-katolska folken inom rikets gränser och i dess närmaste grannskap. För fursteparet blev det icke blott ett politiskt utan även ett religiöst intresse att av all makt motverka de panslavistiska anslagen. Ränker korsade ränker i det sista, och å ömse sidor torde det icke varit så noga med de medel, som användes. Till de bättre och mera sympatiska av dessa medel hörde ett uppeggande av den polska nationalkänslan. Det olyckliga Polens österrikiska undersåtar hade omsider vunnit en långt bättre lott än inom de båda grannriken, som en gång med Österrike delat det polska rovet. Donaumonarkiens nydaning efter nederlagen mot Tyskland 1866 ledde som bekant till dess uppdelning i två självständiga hälfter, en ungersk och en egentlig österrikisk part med gemensamhet i det yttre och självstyrelse i det inre. För att avvärja den slaviska faran fingo magyarerna ledningen inom den ungerska och tyskarna inom den egentliga österrikiska halvan, vilken sistnämnda var en konstigt hopfogad sammansättning av de mest olika folkstammar. Bland dem slöto sig polackerna i västra Galizien troget till tyskarna i följd av sin oförsonliga motsättning mot ryssarna, och de vunno därmed en gynnad ställning inom riket, som tillåtit polska män att ofta och med framgång träda upp bland dess styrande ministrar. Då så varit, har det galiziska kronlandet också

företett bilden av ett självstyrande Polen i smått, vars lantdag syntes bilda liksom en kärna till den blivande riksdagen inom ett befriat polskt rike i den närmaste förening med Österrike. För vännerna av Polens återställande har länge hägrat framtidsdrömmen om den dag, då den gamle kejsar Frans Josef på det historiska valfältet utanför Warschau skulle utropas till konung över det befriade Polen, som skulle inträda såsom tredje medlem i den österrikiska förbundsstaten. Ärkehertig Frans Ferdinand och ännu mera hans gemål synas dock även hava tänkt sig en annan lösning av frågan, nämligen att deras äldste son kunde bliva konung av det återställda Polen, om han ej lyckades bliva kejsare över ett förstorat Österrike.

Åt en annan sida vände sig det höga parets planer mot de katolska sydslaverna inom dubbelmonarkien. Kroater och slovener äro så nära släkt med serberna, att om ej religionen skilde dem från varandra, skulle de räknas såsom en enda folkstam, som i så fall kunnat intaga en långt mera betydande ställning inom sydöstra Europa. Men med delningen efter tro hade också följt delningen mellan skilda stater, så att de katolska sydslaverna stannat under Österrike, till vilket även den forna venezianska republikens slaviska undersåtar i Dalmatien hörde, under det de grekisk-katolska och muhammedanska serberna utanför det lilla Montenegro, som städse i trotsig kamp hävdat sin självständighet, lydde under Turkiet. Från dess

välde hade de steg för steg frigjort sig, men då framstod allt tydligare faran för Österrike, att dess sydslaviska landsdelar kunde lösryckas från monarkien, om blott den religiösa motsättningen kunde utjämnas eller övervinnas. Härtill visade sig likväl inga utsikter, och när den Bismarckska politiken ställde Bosnien och Herzegovina under Österrikes styrelse, var det ej blott de ganska talrika romerska katolikerna utan även de muhammedanska slaverna i dessa länder, som funno det bäst att söka stöd hos Österrike mot sina serbiska stamfränder av den grekisk-ortodoxa tron. Österrikes utmärkta förvaltning knöt dessa länder ännu fastare vid dess välde och avlägsnade därmed utsikten för de övriga serberna att vinna dem för sig. Under Österrikes välde var sålunda samlat ett ansenligt område med sydslavisk befolkning, som från Italiens och Tyrolens gränser sträckte sig till Serbien och Montenegro, men som var styckat i tre delar, en slovensk-dalmatisk under det egentliga Österrike, en kroatisk under Ungern och en bosnisk-herzegovinsk, som tillsvidare stod utanför de båda halvorna. Den tanken syntes då ligga ganska nära till hands att sammanföra dessa tre delar till ett enigt helt och upprätta ett storkroatiskt rike, som vid det egentliga Österrikes och Ungerns sida skulle träda fram såsom en självständig och livskraftig del av den stora förbundsstaten. Denna plan ansågs hava sitt förnämsta stöd i tronföljaren, dels emedan den gav en lycklig lösning åt den nationella frågan, och dels emedan

även den religiösa frågans lösning på detta sätt syntes honom lyckligare, i det de katolska sydslaverna vid sin samling till ett helt måste öva en starkare dragningskraft på de slaviska muhammedanerna i Bosnien och Herzegovina. Han och hans gemål skänkte därför den sydslaviska enhetstanken sitt livliga understöd, och frågan var blott, huru de två gamla rikshalvorna skulle ställas till freds efter frånskiljandet av sina områden längst i söder.

För att vinna folket i de nyvunna provinserna för sig och bland dem förbereda utförandet av den stora planen företog tronföljaren en resa i dessa provinser och åtföljdes därvid av sin gemål, som utvecklade hela sin stora personliga älskvärdhet för att främja hans syften. Men genom dessa syften hade det höga paret ådragit sig ett oförsonligt hat hos de grekisk-katolska serberna såväl utom som inom Österrikes gränser. För dem syntes uppkomsten av en katolsk sydslavisk stat utgöra det svåraste hindret mot deras planer att utvidga sin makt åt väster och småningom förbereda en återförening med kroater och slovener till ett enda stort serbiskt eller illyriskt rike. Fursten och hans gemål beräknade icke, vilka former ett dylikt hat plägar taga sig bland de halvvilda folken i dessa halvasiatiska länder. Det politiska mordet har där övergått till nära nog en statsinstitution, vars tillvaro den serbiske konung Alexander och hans gemål, den bulgariske Stambulov och många flera med dem fått det sorgliga ödet att bekräfta inför

hela Europa. När det furstliga paret dristade beträda det område, som storserberna höllo för sitt eget, utmanade det mot sig deras blodiga instinkter. Följden härav blev till hela världens bestörtning uppenbar genom dubbelmordet i Bosniens huvudstad Serajevo den 28 juni detta år.

Det var ej svårt att förstå, att den halvvuxne slyngel, som med sådan framgång utförde mordanslaget, icke stod ensam utan hade bakom sig dolda krafter, som efter vanligheten i dylika fall kunde kasta bort det förbrukade verktyget, sedan det gjort sin tjänst. Lika tydligt var, att dessa krafter icke blott voro att söka inom själva Bosnien och dess slaviska grannstater utan kunde sträcka sina förgreningar ut över hela den slaviska världen ända bort till de hemliga panslavistiska sällskapen i Moskva och Petersburg — eller Petrograd, som det ju nu skall heta. Men huvudhärden för de dolda anslagen måste i alla fall vara att söka i det lilla Serbien och dess huvudstad Belgrad. Mot detta lilla rike med dess traditioner i det politiska mordets historia vände sig närmast Österrikes rättmätiga harm. Frågan om tronföljden inom dubbelmonarkien hade genom det gräsliga dådet blivit på ett sorgligt sätt förenklad, ty det hade på en gång avskurit alla utsikter för de mördades barn att tävla om dubbeltronen vid den sköna blå Donau, och vid dess fot framträdde såsom den gamle kejsarens obestridde arvtagare hans brorsons son, den unge och ännu oprövade men ganska lovande ärkehertig Karl Frans Josef. För de

österrikiska statsmännen syntes det emellertid som en bjudande plikt mot kejsaren och riket att en gång för alla sätta en gräns mot varje försök till nya blodiga tilltag av samma slag. Detta så mycket hellre, som Ryssland visserligen för ingen del gillade dubbelmordet på ett tillämnat krönt huvud, men därför icke upphörde att stå stödjande bakom Serbien och dess planer på den österrikiska monarkiens stympande genom sydslavernas delvisa eller fullständiga avsöndring.

Vart Ryssland syftade blev så mycket klarare genom de militära förskjutningarna inom det väldiga riket, som sedan lång tid och med målmedveten regelbundenhet förflyttade ständigt växande härmassor i ett skickelsedigert grannskap till Rysslands österrikiska gräns. Med oförtröttad ihärdighet och växande framgång fortfor det ryska riket att samla sig efter nederlagen mot Japan, och i Wien och Berlin beräknade de ledande militära myndigheterna, att tsardömet inom tre år härefter kunde bliva färdigt med en omdaning av sitt härväsende, som i ännu vida högre grad ökade dess fruktansvärda styrka. Intet tvivel kunde råda om det moskovitiska väldets avsikter med dessa oerhörda härmassor, som det i tidens fullbordan kunde när som helst och med samlad kraft kasta över sina gränser i väster, sydväst eller söder. Gamle kung Gösta sade en gång till sina söner: »Görer nödde krig och onödde fred, men hotar grannen, så slå till.» Mången gång i historien har det visat sig nödvändigt för ett rike, som funnit sig ho-

tat av en farlig granne, att skydda sig genom att låta kriget bryta ut i förväg, innan denne granne ännu hunnit bliva färdig. Så började Fredrik II av Preussen själv i förväg det sjuåriga kriget, och så var det Frankrike, som förekom sina tillämnade fiender genom att på egen hand sätta i gång de stora revolutionskrigen. För Österrike och Tyskland ställde det sig nu såsom en politisk nödvändighet att följa dessa föredömen. Hade de stannat med armarna i kors och nöjt sig med att i stillhet avvakta händelsernas förlopp, så hade detta förlopp endast kunnat bidraga att stärka deras motståndare, som då fått tillfälle att i ostörd ro samla sina väldiga krafter för att med så mycket mera förkrossande styrka drabba ned över dem. Tiden var mogen, och de brännämnen, som i långa årtionden hopat sig i så riklig mängd, väntade endast på en gnista för att sätta hela världsdelen i låga.

Det övriga känna vi. Här kan icke bliva fråga om ett uppräknande av data för de olika krigsförklaringarna eller krigshändelserna, om vilka det dagligdags stått att läsa i bladen. Det betyder mycket litet, om det var den ena eller andra staten, som förklarade krig först, när tiden var inne, ty här om någonsin sannar sig Montesquieus berömda sats, att den börjar icke kriget, som förklarar det, utan den, som vållar det. Kriget kom, emedan tiden nått sin fullbordan och det icke längre kunde undvikas. Den ömsesidiga misstron hade nått en höjd, som med oblidkelig följdriktighet krävde ett utbrott, och misstron var först och sist riktad

mot detta Ryssland, som aldrig varit i stånd att lugna sina grannar i trots av de mest högtidliga försäkringar om sina fredliga avsikter. Dess verkliga avsikter voro blott alltför väl kända vid Donau som vid Spree, och Ryssland var den fiende, mot vilken hela kriget från deras sida först och sist var riktat. Det var knappast annat än en formalitet, när förloppet inleddes med det österrikiska ultimatum till Serbien, innan första stöten riktades mot dess bakom stående men knappast fördolde ryske beskyddare.

När kriget med Ryssland väl en gång var förklarat, låg det i tingens och de ingångna förpliktelsernas natur, att det utan vidare skulle draga med sig kriget mot Frankrike och England. Frankrike har skördat ringa eller ingen fördel av sin vänskap med Ryssland, vars krigsrustning det först fått bekosta med sitt guld, och vars intressen det nu får främja med sitt blod. Det är ett dyrt pris, som detta land får betala för Rysslands möjliga hjälp till återvinnandet av Elsass och Lothringen, och det är icke otänkbart, att Frankrike får betala priset utan att skörda vinsten. För Englands vidkommande är det ett rent spegelfäkteri, som ej bör kunna förvilla något klarsynt öga, då det föregiver sig hava dragit svärdet endast och allenast av harm över kränkandet av Belgiens neutralitet. Allt tydligare visar det sig, att alla de stora makterna långt i förväg voro beredda på vad som skulle hända, och att själva utbrottet efter blodsdådet i Serajevo endast var en fråga om tid och dag.

En sak har redan med all önskvärd tydlighet framgått ur det begynnande krigets skiften, och det är, att den nuvarande tyske rikskanslern med all aktning för honom i övrigt icke är någon Bismarck. Om Bismarck levat och varit i sin krafts dagar, hade han ovillkorligen kunnat ställa så till med sin underbara förmåga att flytta pjäserna på världens schackbräde dit han ville, att det blivit trippelententens makter, som varit tvungna att förklara kriget, och att det varit Tyskland, som kunnat slå sig för sitt bröst och träda upp till skydd för Belgiens kränkta neutralitet. Vid sådant förhållande hade det ej heller varit möjligt för Italien att stanna utanför kriget, när det av sin förbundsplikt funnit sig ovillkorligen tvunget att träda upp vid de även formellt angripnas sida. Men Bismarcks efterträdare såsom det tyska rikets kansler har varit alltför ärlig och låtit allting framstå i sin rätta dager utan den store politiske trollkonstnärens förmåga att blanda bort korten. När han trodde sig nödsakad att begå ett brott mot folkrätten, så förmådde han icke eller brydde sig icke om att förgylla upp saken utan kallade allting vid dess rätta namn — och fick därmed hela den allmänna europeiska meningen mot sig, under det England fick den yppersta tänkbara förevändning för ett fredsbrott, som hade vida mera reella, att icke säga materiella orsaker.

Med kränkningen av Belgiens neutralitet, sådan den nu var, hoppades Tyskland kunna spara hundrade tusentals människoliv å ömse sidor. Ett

samlat anfall mot den korta fransk-tyska gränsen från Mosel till Belfort hade från fransk sida kunnat mötas med lika samlad kraft, och jättekampen hade då krävt vida större offer, än nu är fallet. Ett fullrustat Belgien, som med stöd av en genomförd allmän värneplikt kunnat insätta tre gånger så stor styrka i sitt försvar, hade väl ändå fått behålla sin neutralitet, ty de ökade offer av tyskt blod, som framtvingandet av fritt genomtåg till Frankrike då hade krävt, kunde måhända uppvägt de ökade offer av människoliv, som måste följa av ett tyskt framträngande enbart över Vogeserna. Belgien var i alla fall i sin goda rätt, när det till sitt skydd uppbjöd alla de krafter, som det vid sakernas nuvarande läge kunde förfoga över. Det var varken villigt eller pliktigt att erkänna det verkliga eller förmenta tvångsläge, som förmådde Tyskland att överskrida dess gränser. Om det utan motstånd givit det begärda erkännandet därav, hade det så mycket säkrare retat upp England och Frankrike emot sig och förr eller senare fått känna hela tyngden av deras vrede. När det formella uppslaget till kriget var givet från de båda kejsarmakternas sida, kunde Italien förskansa sig bakom ordalydelsen av de förbindelser, som knyta det vid trippelalliansen, och som endast förplikta det att inskrida till sina bundsförvanters hjälp, när dessa även till formen äro de anfallna. En mera storstilad och statsmannalik syn på saken hade här vid lag låtit den reella rätten taga första steget framför den formella. Så skulle säkerligen en Cavour hava handlat,

om han varit i livet och stått såsom ledare av det rikes öden, som hans snille byggde upp av splittrade småstater. Men nu äger Italien ingen Cavour, liksom Tyskland ingen Bismarck, och dess nuvarande politik stämmer bättre överens med den savoyiska småstatstidens traditionella konst att skicka sig efter omständigheterna och välja sin ställning på den sida, som har mest att bjuda. Kanske inverkar också en viss hänsyn till den engelska flottan i Medelhavet, ty England är som bekant intet Turkiet, och dess havsbehärskande sjömakt kan vilken dag som helst hota det unga konungarikets sjöstäder och stänga dess väg över vattnet till Sicilien och Sardinien.

EUROPAS KARTA.

Nu braka jättekampens åskor snart kring all världen, och stridens vågor rulla fram och åter, utan att någon kan skönja dess utgång. Ett försök att profetera därom skulle i detta nu vara det mest olyckliga av alla tilltag, men däremot bör det icke sakna sitt intresse att taga en överblick av de olika makternas krav på landvinningar och med anledning därav söka tänka sig, hurudan utgången kunde bliva under olika förutsättningar.

I det stora hela låta tre alternativa möjligheter tänka sig, antingen att det ena eller det andra av de båda förbunden vinner en mer eller mindre full-

ständig framgång, eller att båda förbunden visa sig så jämnstarka, att världskriget slutar utan avgjord seger för någondera sidan men med fullständig utmattning för båda sidorna. Tänka vi oss då först, att det blir trippelententen, som segrar, så har visserligen England genom några av sina främsta män i många och vackra ord givit tillkänna, att det ingalunda ämnar tillåta Tysklands fullständiga krossande eller Rysslands maktförstoring i det oändliga. Men såvida den engelska statskonsten icke varit nog idealistisk att på förhand sörja för den saken, vilket av flera skäl är mindre sannolikt, så får det allt rätta sig efter sina bundsförvanter och låta jämka med sig efter deras önskningar om en efter deras intressen avpassad fördelning av det tillämnade landrovet. Särskilt är därvid icke att förvänta, att den ryske björnen skall låta sig nöja med mindre än lejonets andel av bytet. Med en tydlighet, som icke lämnar något övrigt att önska, framgå dess planer mot väster av det upprop, som den ryske överbefälhavaren storfurst Nikolaj Nikolajevitj låtit utställa till polackerna i Österrike och Preussen. Utan alla omsvep och förbehåll uttalar han där sitt beklagande av Polens delning och utlovar högtidligt, att Ryssland skall låta sig angeläget vara att avhjälpa detta fel genom att återställa Polens enhet och trygga dess frihet i förening med det ryska riket. Det är alldeles riktigt, att det heliga Ryssland städse ogillat Polens delning, ty det har alltid önskat behålla det för sig ensamt. Felet kan nu vid en gynnsam utgång av kriget

rättas genom ett införlivande av det österrikiska Galizien och det preussiska Posen och Väst-Preussen, med vilka gamla polska länder Ost-Preussen måste följa såsom ett oundgängligt geografiskt bihang. Vad det hade att betyda för Rysslands ställning i hjärtat av Europa,om dess gränser framflyttades till Karpaterna i sydväst och till Danzig vid Weichsels mynning i nordväst, behövas inga ord för att skildra. Det högtidliga löftet om återställande av Polens frihet såsom en självständig stat i förening med Ryssland kunde efteråt med lätthet bortförklaras såsom ett uttryck av storfurstens goda hjärta, som icke vore bindande för Ryssland, då det endast avgivits av den militäre överbefälhavaren men icke av den ryska regeringen.

Åt den rumäniska sidan är knappast troligt, att Ryssland ännu så länge tänker på någon omedelbar landvinning. Snarare kunde det tänkas villigt att köpa Rumäniens tillträde till ententen och deltagande i kriget på dess sida genom överlämnandet av de mestadels av rumäner bebodda österrikiska landen Siebenbürgen och Bukovina. I sådant fall kunde väl även Rumänien finnas villigt att återställa Dobrudja i söder om Donau till Bulgarien för att därmed vinna dess anslutning till ententen, då Österrike vore inringat på alla sidor med en krets av rovlystna Balkanstater. Av dem torde först och främst Serbien vilja se sig till godo i Bosnien och Montenegro i Herzegovina och Dalmatien, och om Österrikes nederlag tänktes riktigt förkrossande, torde det ej stanna därvid, utan även

de katolsk-slaviska länderna i rikets södra del få följa med vid bytets utskiftning.

Av Rysslands stora förbundsvänner måste naturligtvis Frankrike först och sist taga sikte på återvinnandet av Elsass och Lothringen, över vilkas förlust det aldrig upphört att sörja, under det de förlorade landskapen småningom hunnit vänja sig vid sin ställning inom det tyska riket, där de måste erkänna, att styrelsen i det inre är långt bättre än den franska. I Elsass talar även stamfrändskapen sitt mäktigt övertygande språk till Tysklands förmån, under det Lothringens fransktalande inbyggare aldrig lyckats glömma de band, som förena dem med deras bröder bortom den nya gränsen. Huruvida Frankrikes tillämnade landförvärv komme att stanna vid dessa provinser finge givetvis bero av segerns storlek. Bleve Tysklands nederlag riktigt förkrossande, är det icke uteslutet, att det finge giva till spillo hela västra Rhenstranden, av vilken Frankrike då torde behålla den övre delen, medan den nedre möjligen komme att överlåtas såsom skadestånd åt Belgien. Men Frankrike har haft alltför stark känning av den tyske grannens övermakt, att det kunde låta sig nöja med avträdandet av några landskap. Tyskland måste ytterligare försvagas genom upplösande av den starka riksenhet, som Bismarck byggde upp med blod och järn, och som gör det så fruktansvärt för sina grannar. Om denna upplösning kunde taga form av ett återställande av det gamla Tyska förbundet eller det Napoleonska Rhenförbundet, båda lika

bedrövliga i åminnelse, tjänar det ingenting till att nu försöka tänka sig.

England för sin del lär med sitt havomflutna läge icke vara betänkt på någon landvinning i Europa, möjligen med undantag för Helgoland, vars avträdande till Tyskland år 1890 i utbyte mot några östafrikanska landsträckor det torde fått tillfälle att bittert ångra, när det visar sig, vilken präktig stödjepunkt den lilla klippön i Englands besittning kunde varit för dess flotta utanför Elbes, Wesers och den nya Kielkanalens mynningar i Nordsjön. Med så mycket större eftertryck torde det i händelse av framgång ämna fullfölja den imperialistiska politik, som så snillrikt inleddes av lord Beaconsfield och så kraftigt fullföljdes av Chamberlain. Genom erövringen av de tyska kolonierna tillstoppas den ymnigast flödande rikedomskällan för den tyske medtävlaren, och förslag hava redan varit uppe om delning av Tysklands afrikanska kolonier mellan England och Frankrike. Även de tyska kolonierna i Stilla havet torde i sådant fall varda starkt utsatta för den fientliga erövringslustan, antingen de skola tillfalla de båda västmakterna ensamma, eller dessa få dela med sig en lämplig part av bytet åt sin påpasslige förbundsvän Japan, som så väl förstått taga vara på sina intressen i det tysk-kinesiska Kiautschau.

I den händelse åter, att det bleve de båda kejsarmakterna, som hemförde segern, torde näppeligen några större ändringar å kartan vara att förvänta i det västliga Europa. Det lilla Luxemburg torde

med eller mot sin vilja bliva upptaget i det tyska förbundet med slopande av sin neutralitet och återbyggande av sin slopade fästning, som en gång hörde till de starkaste i Europa. I hög grad olyckligt vore, om ett segrande Tyskland läte framgångens övermod förleda sig till nya landrov från Frankrike vid Nancy och Belfort. Världen har haft nog av dylika utbyten av länder och folk, liksom om de vore hemmansdelar och boskapshjordar, men allt beror här vid lag på segrarens måtta. Snarare synes då troligt, att även Tyskland i händelse av seger förlägger sina landvinningar till de besegrades kolonier. I stället för de planer till delning av Tysklands afrikanska områden mellan England och Frankrike, som nyss omnämndes, finge världen kanske då bevittna Tysklands införlivande av så många som möjligt bland de engelska och franska kolonierna i Afrika. Det adertonde århundradets krig mellan England och Frankrike utkämpades till stor del om och i Nordamerika och Indien, och det nu pågående får kanske till lika stor del anses gälla herraväldet över Afrika. Omedelbart efter Stanleys dristiga färd genom de svartes världsdel, som lagt i dagen, vilka skatter den slöt inom sig, lyckades Bismarck vid Kongokonferensen 1885 avstyra en fientlig tävlan mellan makterna om det rika bytet. Vad som nu sker visar dock, att han endast lyckades undanskjuta men icke undanröja den konflikt, som förr eller senare måste bryta ut om besittningen av de rika länderna vid Niger och Kongo. Även Belgien kan i vidrigt fall få med

förlusten av sitt stora Kongoområde umgälla sin ovillighet att böja sig för det tyska maktbudet. I stilla havet har Tyskland framgångsrikt uppträdt såsom Englands medtävlare, och i fall av dess seger torde även den engelska delen av Nya Guinea och andra öar i Melanesien och Polynesien gå över från det engelska till det tyska väldet.

Vida mera ingripande torde de förändringar bliva, som Tysklands och Österrikes seger kan föra med sig vid deras östra gräns. Även i sådant fall är det Polen, som i första rummet kommer i åtanke. Vid denna gräns äro rågångarna mellan de olika folkstammarna icke på långt när så tydligt uppdragna som vid den tyska gränsen i väster. Men en förtänksam statskonst får sig där förelagd den uppgiften att sörja för, att friktionsytorna mellan de olika stammarna för framtiden må bliva så begränsade, som det geografiska läget medgiver. För Tyskland kan det då ingalunda bliva tal om några omedelbara landvinningar, och dess förnämsta vinst av det hela lär bliva, att en kraftig buffertstat kan upprättas mellan den germanska stormakten i väster och den slaviska stormakten i öster. Med lätt förklarlig spänning avbida polackerna utgången av kampens ojämna skiften, men de akta sig visligen för en resning i otid, ty en bitter erfarenhet har upprepade gånger lärt dem, huru ett segrande Ryssland förstår att straffa upproriska undersåtar. Men kommer den dag, då segrande tyska och österrikiska härar mötas i ett befriat Warschau, så lära vi nog få höra talas om, att även det polska folket börjar röra på

sig. Allt efter den eventuella segerns omfattning torde ett besegrat Rysslands förluster av land bliva större eller mindre. Den närmaste följden av dess nederlag torde bliva ett frånskiljande av det s. k. Kongresspolen, utom det nybildade guvernementet Cholm längst i öster, och detta områdes förening med Österrike och ingående jämte Galizien såsom en självständig del av den österrikiska förbundsstaten. Lyckas ryssarna hålla de ställningar, de erövrat åt sig i det östra Galizien, som genom sin ruteniska befolkning skiljes från det egentliga Polen, är det icke otänkbart, att denna landsdel stannar under ryskt herravälde med anslutning till det lillryska området. Av stort intresse skall det bliva att under dessa förutsättningar erfara, om den tyska statskonsten har storsinthet och vishet nog att till ett återuppståndet Polen överlåta det preussiska Posen, varmed i så fall torde följa en större eller mindre del av det slaviska och katolska övre Schlesien.

Blir återigen det tänkta ryska nederlaget större, lär det icke stanna vid den nämnda landförlusten. De segrande makterna torde då hava sig angeläget att mot den ryska makten uppdraga den enda gräns, som i brist av naturliga råskillnader är tänkbar på den östra slätten, nämligen gränsen mellan de olika religionerna, som lämnar romerska katoliker och protestanter i väster men grekiska katoliker i öster om sig. Denna gränslinje skiljer även det historiska Lillpolen och Storpolen från det ruteniska Lillryssland och det egentliga Litaven från

Vita Ryssland, så att guvernementet Kovno och det mesta av Grodno och Vilna stanna i väster därom. Gränslinjen tänkes vidare gå över Düna och genom sjön Peipus till Finska viken, då den lämnar i väster om sig de s. k. tyska Östersjöprovinserna Kurland, Lifland och Estland jämte det polska Lifland eller västliga delen av guvernementet Vitebsk med Dünaburg. Ett landområde av denna omfattning kan uppenbarligen icke förbindas med den österrikiska monarkien, och en anslutning av de baltiska provinserna till det tyska riket är ett geografiskt oting. Snarare låter då tänka sig, att de senare bilda ett eget rike och Polen med Litaven en större stat, vardera under en eller annan tysk fursteätt, som kunde få avstå sitt arvland åt Preussen i vederlag för dess andel av Polen. Ännu mera fantastisk tecknar sig utsikten för framtiden, i fall vi föreställa oss, att Rysslands nederlag bleve alldeles förkrossande. Tanken om ett ruteniskt eller lillryskt konungarike med Kiev till huvudstad och omfattande hela Dnjeprs och övre Dünas dalgångar samt med en folkmängd lika stor som Italiens torde då med allvar få tagas i övervägande. I båda fallen torde avskiljandet av de baltiska provinserna från den moskovitiska statskroppen även draga med sig ett frånskiljande av Finland såsom en självständig stat.

Vid en fullständig framgång för de båda kejsarmakterna torde de även låta sig angeläget vara att förplikta Ryssland till en förflyttning av sin huvudstad från Petersburg till det gamla Moskva.

Uppriktiga ryska fosterlandsvänner ha alltid beklagat, att Rysslands huvudstad drogs bort från dess naturliga tyngdpunkt till en uthamn, som kunde vara god nog för Rysslands förbindelse med Europa, men alldeles icke lämplig såsom brännpunkt för dess nationella liv. Petersburgs framtida uppgift kunde då bliva att tjäna såsom ett ryskt Hamburg, en utfartsport för den ryska handeln och sjöfarten mot väster, som i alla fall torde bliva betydande nog från det ofantliga område, som det ryska riket även efter de största nederlag måste få i behåll.

Nedåt Balkanhalvön torde problemet i fall av kejsarmakternas seger ställa sig mera invecklat. Före krigets utbrott lät Österrike Ryssland förstå, att det endast ämnade tukta det ränkfulla Serbien men icke tänkte på någon utvidgning av sitt område. Från denna förpliktelse torde Österrike känna sig fritaget genom den utsträckning, som kriget genast från början fått. Det är då icke otänkbart, att det i fall av stora segrar sätter som sitt mål att lägga hela Serbien och Montenegro under sig samt i Albanien införa den lagbundna fredliga rättsordning, som i annat fall synes omöjlig att där bringa till stånd. För Österrike blir det då en stor svårighet, att det alltid försummat sin rätta historiska uppgift att befria de kristna Balkanfolken från turkarnas välde. Sedan dessa själva befriat sig med egen kraft, hava de ingenting att tacka Österrike för men se i denna makt endast en naturlig fiende och ett hinder för sin na-

tionella utveckling. I en framtid kunde ett segrande Österrike här få sig förelagda ytterst vanskliga uppgifter till lösning.

För den övriga Balkanhalvön kunde Österrikes seger föra med sig ganska omfattande verkningar. Under vissa förutsättningar är det icke otänkbart, att det vore villigt att köpa Bulgariens bistånd genom återställande av det land, som det förlorat till Serbien. I så fall kunde Bulgarien även göra sig räkning på det rumänska Dobrudja, om Rumänien ställdes till freds med det ryska Bessarabien.

Allt detta må nu kallas idel kannstöperier, men vi ha hittills endast dragit naturliga slutsatser ur de krav, som olika stater och stammar var för sig faktiskt uppställt, och som de icke torde underlåta att fullfölja, allt eftersom segern lutar åt den ena eller den andra sidan. Än ytterligare invecklas problemet, om ännu flera stater indragas i krigets virvel. Från första början har Turkiet icke dolt sina tyska sympatier, som givetvis icke äro av oegennyttigaste slag utan bottna i en förhoppning om egen vinst i följd av Tysklands framgång. Med det verkliga eller fingerade köpet av de tyska örlogsskeppen blev Turkiet i stånd att stänga utfartsvägen från Svarta havet för den ryska flottan, i fall Ryssland skulle få lust att på denna sida riva sönder traktaternas spindelväv. Sedan dess står Turkiet med handen på svärdfästet, avvaktande krigslyckans skiften. Lutar denna åt den tyska sidan, torde det icke dröja länge, innan även Turkiet upptäcker sin plats på denna sida. Vägen

för dess härar, som efter nederlagen vid Balkan hunnit bliva åtskilligt uppryckta och ännu torde hava sin gamla tapperhet i behåll, kan då antingen gå åt norr mot den muhammedanska delen av det ryska Kaukasien eller åt söder mot det till formen ännu alltid under Turkiet lydande Egypten, som England fortfar att undanhålla från dess rättmätige överherre. Bakom Egypten ligger det nyss förlorade Tripolis, och dit går med all sannolikhet den turkiska härens väg, om ej Italien innan dess hinner intaga sin plats vid sidan av förbundsmakterna inom trippelalliansen.

Som vi förut sett, torde Italiens långa tvekan att intaga denna plats icke minst bero på dess fruktan för den övermäktiga engelska flottan. Deltager det framgent i kriget på kejsarmakternas sida, torde det som lön för sitt bistånd förbehålla sig det franska Nizza, Corsica och Savoyen, det senare för att utbyta det till Schweiz i vederlag mot den på södra sidan om Alperna belägna kantonen Tessin och det närgränsande området Peschiavo. Dessa områden skall Bismarck 1870 hava erbjudit Italien i vederlag för dess bistånd mot Frankrike, men den ridderlige konung Viktor Emanuel avböjde anbudet, emedan han kände sig bunden av tacksamhet mot det land, vars härar blödde för Italiens frihet på Magentas och Solferinos slagfält. En ännu större framgång på den återställda trippelalliansens sida kunde försäkra Italien om det franska Tunis och det engelska Malta. Skulle däremot så hända, att Italien läte sig lockas eller

tubbas över på trippelententens sida, torde det som pris för sitt bistånd förbehålla sig det välska Tyrolen och kanske den stora sjöstaden Triest, som likväl därvid måste lida en kännbar förlust, i ty att den bleve skild från sitt österrikiska uppland, från vilket den hämtar förutsättningarna för sin blomstring. Även om Italien stannar inom trippelalliansen, är det icke osannolikt, att det förbehåller sig de landsdelar, som *Italia irridenta* så länge fikat efter, i vederlag för sitt samtycke till Österrikes utvidgning nedåt östra sidan av Adriatiska havet, där det unga riket gärna velat uppträda såsom republiken Venedigs arvtagare.

En makt, som icke äger något land och icke kan förvärva något dylikt vid ett fredsslut men det oaktat är starkare än de flesta, är det romerska påvedömet. Vilken utgång det stora kriget än får, skall dock S:t Petri efterföljare vinna därpå. Det kan nämligen endast ligga i den Heliga stolens intresse att de protestantiska kättarne fördärva varandra inbördes, och vilken av dem, som därvid blir mest lidande, kan från dess synpunkt vara en underordnad fråga. Kanske blir det en uppgift för framtida hävdaforskare att utröna, om Loyolas fromma brödraskap haft sin hand med vid försöken att till Guds högre ära förbereda inbördeskriget mellan kättarne, och kanske var det icke utan en tanke härpå, som tyskarna voro så måna om att låta det jesuitiska högkvarteret i Löwen gå upp i lågor.

I alla fall återstår den möjligheten, att krigets

tummel kan vända sig så, att ingendera sidan segrar helt och hållet, och att kampen måste upphöra, emedan båda sidorna blivit så utmattade, att de icke kunna fortsätta därmed. I så fall kan kriget icke på någondera sidan alstra den upplyftande segerglädje, som framgången för med sig, men missnöjet blir gemensamt för båda sidorna, och det skall växa i bredd med det oerhörda trycket av jättekampens ekonomiska offer. Detta tryck kan i längden bliva så outhärdligt, att det kan leda till sociala kriser, om vilkas utsträckning och förlopp vi ännu icke kunna hava en aning.

VÄRLDSKRIGET OCH VÅRT LAND.

Hittills har skickelsen fogat det så, att vårt fädernesland haft den oskattbara lyckan att få stanna utanför den jättelika brottning, där folken på fastlandet tömma sitt bästa blod. I dessa dagar kunde det talas om en *peninsulär* politik i Europa, där världsdelens halvöar förstå att hålla sig utanför striden, medan dess bål upprives av densamma. Av dessa halvöar har den skandinaviska den stora fördelen att ligga avsides från krigets egentliga skådeplats, och om allt går väl, kunna dess båda folk hava bättre utsikter än några av de övriga att bevara sin neutralitet oförkränkt. Men med all rätt har det i dessa tider, då stridens vågor inom eget land gått så högt ifråga om stärkandet av dess försvar,

icke varit någon brist på allvarliga varningar till vårt folk att icke slumra in i en säkerhetssömn, som kunde sluta med ett förfärligt uppvaknande. Uppenbart är nämligen, att omständigheter finnas, som göra det möjligt, att Sverige en vacker dag kan störtas huvudstupa in i kriget, om det aldrig så mycket strävar att hålla sig därifrån. Sådana omständigheter kunde givetvis inträffa, om så illa skulle vara, att krigets skådeplats förflyttas närmare intill våra kuster.

Tänkom oss exempelvis, att den engelska flottan ville forcera Stora Bält och Öresund för att tränga in i Östersjön och understödja den ryska flottan. För närvarande äro dess bättre utsikterna därtill icke överhängande, men ingen vet, när de kunna bliva det. I så fall måste den tyska flottan vara redo att vid sundens norra ända bereda den engelska ett varmt mottagande. Huvudstriden på havet kunde då komma att utkämpas i den omedelbara närheten av den svenska stranden. Kanonkulor äro oförsiktiga tingestar, som icke hava försyn för skånska kyrktorn eller herrgårdstak, och vi finge sannerligen vara glada, om det stannade vid förstöringen av några dylika.

Tänkom oss vidare, att den engelska flottan med större eller mindre förlust hade lyckats tillkämpa sig inträde till Östersjön. Då gällde det för densamma att fullfölja sina operationer, och för dem behövde den fasta stödjepunkter. Sådana ligga nära till hands på svensk mark i Karlskrona och på Gottland. Det förra ligger närmare till

den tyska, det senare till den ryska stranden, och vi minnas alla, huru den minnesrika ön i Östersjön och särskilt Fårösund i dess nordliga farvatten hotades med ett engelskt besök i allt annat än fredligt ändamål, då ett krig mellan England och Ryssland 1885 var nära att utbryta. Även i det fall, att Tyskland ämnade rikta ett allvarsamt anfall mot Finska viken och den ryska huvudstaden, låge Gottland olyckligt nära till hands såsom stödjepunkt för den tyska flottan. Dagö i söder och Åland i norr om inloppet till Finska viken låge visserligen ännu närmare till målet, men Gottland hade i stället den ödesdigra förmånen att ligga närmare till själva Tyskland. I vilket som helst av de här förutsatta fallen torde det icke löna sig stort bättre för oss att åberopa vår neutralitet än förut för Belgien.

Från en annan sida låter ännu en allvarsam möjlighet tänka sig. Åtskilligt har talats om ryska häravdelningar, som skulle sändas från Arkangel rundt om övre Norge och genom England till Frankrikes hjälp. Företagas dylika sändningar i något större utsträckning, inträder snart på hösten den tidpunkt, då farvattnen i Vita havet bliva ofarbara för is och vid Finnmarken svårt utsatta för stormar. För den ryska krigsledningen måste då framställa sig den tanken, att Ofotens hamn vid den norrbottniska stambanans slutpunkt vid Västerhavet ligger föga längre bort från Rysslands hjärta än Arkangel men så mycket närmare och bekvämare för en överfart till England. Färden

till lands med järnväg måste visserligen avbrytas på en kort sträcka i övre Norrbotten, men detta hinder är icke större, än att det lätt nog låter sig övervinnas. Det kunde då hända, att de ej längre förenade rikena på halvön en vacker dag finge mottaga en uppmaning att lämna fritt genomtåg åt ryska trupper till Narvik, med risk att i fall av vägran utsättas för Belgiens öde.

Det finnes en gammal fabel om kocken och tuppen, som i detta sammanhang är värd att lägga på minnet. Kocken kommer med stora kökskniven i hand, bugar sig mycket artigt för tuppen och frågar: »Ursäkta, herr tupp, behagar ni bliva kokt eller stekt?» Tuppen ser kniven och förstår, att det här är fråga om allvar, men svarar lika höviskt: »För min del skulle jag helst önska slippa båda delarna.» Då bugar sig kocken ännu djupare och genmäler ännu hövligare: »För all del ursäkta, bästa herr tupp, men det var icke det jag frågade om.» Moralen av fabeln ligger här mycket nära till hands. Om Sverige en vacker dag finge en anmaning av någon bland de krigförande makterna att lämna fritt genomtåg åt dess härar eller stödjepunkter åt dess flottor, är det ju självklart, att vi måste svara, att vi under alla förhållanden vilja förbliva neutrala — men då vore det mest sannolikt, att även vi finge höra genmälet: »Ursäkta, men det var icke det vi frågade om.»

Med sådana utsikter för handen är det nog bäst, att det gamla Göta lejon sover med öppna ögon, och att det svenska folket behjärtar Oliver Cromwells

maning till sina soldater: »*Trust in God and hold your powder dry.*»

Så mycket mera kan detta vara av nöden, som Sveriges nordliga del ligger så illa till, att den passar alldeles förtvivlat väl till vad som på det diplomatiska språket kallas kompensationsobjekt. Förhållanden kunna inträda, då krigets bistra tärningsspel får en sådan vändning, att vår östra granne får foga sig i större eller mindre landavträdelser till sina fiender men likväl ännu är i stånd att betinga sig vederlag på bekostnad av saklös tredje man. Vederlaget kunde då blott alltför lätt sökas vid den Skandinaviska halvöns landfäste. Här är överflödigt att uppräkna de fördelar, som Ryssland kunde vinna genom besittningen av det övre Norges ypperliga hamnar och präktiga storfisken samt Norrbottens oerhört rika malmfält. Hade vår neutralitet verkligen förmått skydda oss för ett indragande i kriget, så vore anledningen så mycket mindre för Rysslands eventuelle besegrare att hålla sin hand över oss gent emot dylika anspråk, som vi ju icke tagit del i kampen på deras sida och de således icke vore oss någon tack skyldiga. När världen fått bevittna någonting så oerhört som det ryska landrovet från Rumänien 1878, oaktat det senare varit Rysslands bundsförvant, finnes så mycket mindre anledning till den förväntan, att makterna vid en allmän slutuppgörelse skulle rygga tillbaka för en plundring av ett par små stater, som icke hade några dylika anspråk på deras undseende.

I ett sådant läge kunde Sverige få anledning att minnas gamle Drufvas ord till den unge Vilhelm von Schwerin:

Död, säker död, om ni står er slätt,
men liv kanske, om ni siktar rätt.

Värderika böcker.

Sandbankarnas gåta eller **Kan Tyskland landsätta trupper i England?** Äventyrsberättelse med politisk bakgrund av *ERSKINE CHILDERS.* Övers. av lektor *Hugo Hultenberg.* Pris 1 krona.

I en ton av glatt humör och hurtigt friluftsliv förtäljes här om två unga engelsmäns äventyrliga seglatser bland den tyska Nordsjökustens sandrevlar och dyner, om hur de båda Albionsönerna kommo underfund med vissa förhållanden, som syntes dem omisskänneligt tyda på en skickligt uppgjord invasionsplan mot England, och huru de under många faror och äventyr lyckades rädda sig hem till sitt land med sin hemlighet. Icke som en utmaning mot Tyskland, men för att påpeka vissa allvarliga brister i det engelska försvaret, i syfte att få dem avhjälpta, utgåvo de sedermera i bokform berättelsen om sina upplevelser.

Drottning Sophia. Några minnesblad av *E. Melander.* Nära 300 sidor och talrika illustrationer. Häft. 3 kr., klotb. 4: 75.

Överste Melander har över sin i höst utkomna skildring av Oscar II:s gemål satt följ. motto: »Föga kände vi Drottningen. Väl kände Drottningen oss.» Boken visar att detta omdöme är sant. Den innehåller ur de bästa källor mycket, som är överraskande och hittills för allmänheten alldeles okänt om denna storslagna personlighet.

Hemma i Sverige. Av *Cecilia Bååth-Holmberg.* Rikt illustrerad. Pris 3: 75.

»Den omfattar skildringar från olika delar av landet, samtliga berättade på det intressanta och medryckande sätt, som är författarinnan liksom medfött. Genom densamma går en varm fosterländsk våg, som förmår att värma hjärtat och intressera tanken för detta vackra land, som är vårt. Ett hundratal illustrationer pryda arbetet.» *Göteborgsposten.*

Sol och sommar. Teckningar och intryck från Mellaneuropa. Av *Cecilia Bååth-Holmberg.* Med 82 illustrationer. *Andra* upplagan. Pris 3: 75.

— — — Hennes skildring från Schweiz är särskilt ett mästerstycke av frisk och ingående iakttagelse. I ett syn-

nerligen vackert, livligt och färgrikt språk möta vi i fru Bååth-Holmbergs nya bok den varma fläkten från folkets historia, dess vardagsliv och kulturståndpunkt, såsom det framträder i de olika geografiska inramningarna. Boken, som är synnerligen vackert utstyrd och ger en mängd belysande illustrationer, är mycket nöjsam att läsa på enmannahand, men den är en verklig skatt för familjernas högtläsningsstunder vid lampan. *Göteborgs Nyheter.*

Charles G. Gordon. En livsbild av *Cecilia Bååth-Holmberg.* Med porträtt, planscher, kartor och planer. *Tredje* upplagan. Häft. 2: 50, klotb. 3: 75.

Den välkända och talangfulla författarinnan har här lämnat en förträfflig skildring av en bland samtidens mest intressanta personligheter, »Englands störste son i vår tid», århundradets kanske förnämste hjälte. Boken kan läsas med det största intresse av både ung och gammal. *Idun.*

Vår underbara värld. Av *Henning Wendell,* fil. d:r. Med flera hundra illustrationer. I praktband 12 kronor.

Ur en mängd tidningars samstämmigt berömmande omdöme anföres blott följande:

— — — Föreliggande arbete är de flesta andra av detta slag olikt däri, att det kommer att omfatta icke mindre än 4 grenar av naturvetenskapen: astronomi, geologi, botanik och zoologi. Förf. vill icke endast framlägga de färdiga resultaten eller lösningen på de uppsatta problemen utan ock låta läsaren vara med om att lösa dem. Ovillkorligen ökar det intresset och manar till självständigt tänkande. Framställningen är enkel, klar; tankegången bör kunna följas av var och en med vanliga folkskolekunskaper.

I Vår underbara värld ha vi alltså ett populärt, naturvetenskapligt, rikt illustrerat, *svenskt* originalverk av stort värde. Priset måste anses lågt. Vi önska det väg till många unga och gamla, som längta efter inblick i Guds underbara skapelse. *Cl. T. i Svensk Kyrkotidning.*

— — — En förtjänst är att i den populära framställningen icke försummats att giva ett intryck av den historiska utvecklingen av det vetande, som mänskligheten småningom förvärvat. *Svensk Kommunaltidning.*

J. A. Lindblads Förlag, Uppsala.

EMIL SVENSÉN

SVEN*KA [illegible] ORIE[illegible]

FÖR SVE[illegible] [illegible]A FOLKE[illegible] [illegible]T[illegible]LS ILLUSTR.

DETTA VÄRDEFULLA [illegible] VERK BERÄKNAS KOMMA ATT FULLT FÄRDIGT [illegible]FATTA FEM DELAR.

FÖRSTA DELEN avhandlar Sveriges forntid och följer det svenska folkets uppkomst alltifrån de [illegible]agar, då det för fem eller sex årtus[illegible] [illegible]an bosatte [illegible] i vårt land, samt visar, huru [illegible] till under folkets rastlöst fortskridande [illegible] [illegible]d lag.

ANDRA DELEN [illegible] [illegible]eltid och låter oss se, hur det småningom [illegible] över våra hävder, huru Folkungarna mitt under [illegible] ättefejder med konstförfarna statsmannahänder gjuta riket samman till ett helt, och huru den svenske bonden slutligen reser sig till kraftigt och segrande värn för frihet och fosterjord.

TREDJE DELEN skildrar Vasatiden och visar, huru gamle kung Gösta med stadig hand återställde rikets enhet och byggde den så fast, att hans söners alla strider ej räckte till att bryta sönder den utan blott utgjorde ett mellanled före den begynnande storhetstiden, då Sverige på Leipzigs slätter och Lützens kullar räddade trons och tankens frihet åt vår världsdel.

FJÄRDE DELEN visar oss, huru den Pfalziska ätten höll det nyvunna storväldet vid makt, till dess det med brak störtade samman under den tolfte Karls övermänskliga kamp för rätten, samt huru vårt folk under den knappast med rätta så kallade [illegible] [illegible]iden med möda och nöd återhämtade sina djupt [illegible]

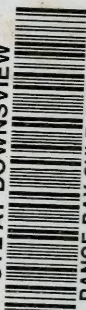
FEMTE [illegible] [illegible]kildringen genom [illegible]n gustavianska tidens [illegible] [illegible]er intill våra [illegible] det den visar, huru det senaste århundradet låtit d[illegible] [illegible]nal svensk grund vilande konstitutionella statsski[illegible] till en stadga, som i detta nu bereder vårt fädernesland en mera aktad och framstående ställning bland nutidens stater, än dess folkmängd och materiella krafter ensamt ku[illegible] [illegible]tig det till.

VERKET UTGIVES HÄFTESVIS À 25 ÖRE PR HÄFTE. VARJE DEL TORDE KOMMA ATT OMFATTA C: [illegible] HÄFTEN. SOLIDA ORIGINALPÄRMAR TILL VERKET LÅTER FÖRLAGET TILLVERKA.

SUBSKRIBERA I BOKHANDELN

J. A. LINDBLADS FÖRLAG · UPPSALA

V. PETTERSONS BOKINDUSTRI, STHLM.

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 09 13 07 03 017 5